SZATMÁRI GYÖRGY

Máramarosi erdő

SZATMÁRI GYÖRGY

Máramarosi erdő

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ · 1971

© Szalmári György, 1971.

A transzport

1

— Egy suttyó.

Ennyi volt a válasz. Pedig én jó estét köszöntem. A sötétben is láttam, hogy a marhavagon emberekkel van tele.

Az ajtót gyorsan becsapták. Kinn rekedt mögöttem az esti szürkület gyér fénye is. Emberek voltak körülöttem, de nem láthattam sem az arcukat, sem az öltözetüket. Fogalmam sem volt róla, kikkel zártak össze.

A bentiek engem tetőtől talpig végignézhettek, amikor megjelentem az ajtónyílásban. Látták rajtam a csizmát, a bricseszsznadrágot, a rövid ujjast meg a pörge kis kalapot. Egy suttyó. Mi is lehetnék más.

Bezzeg a hórihorgas nyomozó, aki a vonathoz kísért, mindjárt az első találkozásunkon kiszúrta, hogy álruhában vagyok.

Furcsa mérkőzésem volt vele. Útni csak neki volt joga. Mégis én győztem. Nem állíthattak rögtönítélő bíróság elé. Semmilyen bíróságnak se adhattak át. Nem kerülök börtönbe, legfeljebb internálótáborba. Bizonyára oda is szállítanak a többiekkel együtt. Vajon kik lehetnek? No majd megtudom reggel, ha kivilágosodik.

— Fáradjon beljebb, atyafi! Az én fekvőhelyemen méltóztatott megállni — szólt rám egy csúfolódó hang. — Nem érti? Hát ez egy hamisítatlan suttyó — kaptam meg újra a minősítést.

Nem először „suttyóztak" le. Mikor mint falusi gyerek városba kerültem — édesapám beíratott a gimnáziumba —, háziasszonyom nem is szólított másképp: — Hozd ide, suttyó, vidd oda, suttyó Wachter néni, akihez édesapám kosztra, kvártélyra adott, megsértődött rám, mert csak „jó napot"-tal köszöntem neki, nem „kezét csókolom"-mal. Mert neki az dukál. Városon minden úriasszonynak úgy köszönnek.

Ezellen nekem nem lett volna kifogásom. Odahaza is úgy köszöntünk a tanító kisasszonyoknak. De városon miből lehet azt megállapítani, ki az úriasszony? Megkérdeztem édesapámat. Világos választ kaptam: — Az az úriasszony, aki kalapot hord. Így aztán legközelebb „kezit csókolom"-mal köszöntem a koldusasszonynak, aki szintén kalapban nyitott be Wachter nénihez. Igaz, már elég kopott volt az a kalap, de kendőnek azért nem lehetett mondani. — Ilyen suttyót életemben nem láttam — mondta ki a szentenciát Wachter néni. Így szólított aztán, míg nála laktam. Hamar el is költöztem máshova.

Sértődjem meg most is? Eszembe se jutott. Minek? Még büszke is lehettem, hogy annak vesznek, aminek álcáztam magam.

Barta Márton erdélyi menekült papírjaival együtt kaptam a „suttyó szerelést", amit az igazolványokból ítélve Torda vidékén viselnek.

Igaz, maradhattam volna kincstáriban, karpaszományosban, két csillaggal a galléromon, de ebben már kint feszítenék a fronton, vagy szagolnám az ibolyát alulról. Ehhez semmi kedvem sem volt.

A menetszázadból léptem le. Azért kellett a hamis flepni meg a parasztgúnya.

Negyvennégy nyarát éltük, statárium volt. Röghönítélő bíróság. Hamar kimondták a golyó általi halált. Inkább suttyó maradok az internálótábor-

ban is. Ha kiderül, hogy szökött vagyok, onnan is elvihetnek a golyófogó elé.

— Lóduljon már befelé, mert ha én meglódítom!... — fenyegetőzött az ismeretlen, akinek a jelek szerint a bérelt helyén álltam. Gyámoltalanul indultam meg, mert a sötétben fogalmam sem volt, hol van szabad hely, hová telepedhetek anélkül, hogy szerzett jogot sértenék.

Imitt-amott cigaretta parázslott fel. Orromat erős lábszag ütötte meg. Társaim nyilván mezítlábra vetkőzve készültek az éjszakai pihenőre. Jobbra-balra halk beszélgetés folyt. De hogy miről, azt nem tudtam kivenni. El kellett indulnom az ajtóból valamerre helyet keresni, hogy legalább lekuporodjak.

Egy alig észrevehető fényforrás felé vettem irányt. A bedeszkázott ablak repedése volt. Négykézláb, a kezemmel tapogatózva haladtam a padlóra szórt szalmán, nehogy ráessek valakire.

— Á-o-á! — ordított fel valaki a sötétben. A lábára léphettem, de az is lehet, hogy a kezére. A sértett éktelen káromkodásba fogott:

— Hogy az a jó franc ette volna meg már szopós korában a tahóját!

Igyekeztem távolabb kerülni tőle. Megúsztam rúgások és ökölcsapások nélkül, szerencsésen megérkeztem az ablak alá, ahová nagy meglepetésemre barátságos hang invitált.

— Jöjjön, csak jöjjön! Itt lesz hely magának is. Egy kicsit huzatos, de legalább kapunk friss levegőt.

Megkönnyebbülten kuporodtam le a szalmára.

A szerelvény szinte észrevétlenül elindult, mintha csak arra várt volna, hogy én is elfoglaljam helyemet.

— Isten veletek, budapesti jányok!

A palócos búcsúszavak torzonborz útitársamból szakadtak ki. Ingre-gatyára vetkőzve hevert mel-

lettem a szalmán. A fehér alsóneműjétől elütött a sötétnél is sötétebb haja. Arcát mintha bekormozták volna. Pedig csak sűrű sörteszakáll borította. Szavaira a vagon sarkából jött visszhang.

— Hallod, Deske, a Pistának most is a lányokon jár az esze.

A palóc felém fordult. Más is érdekelte, nemcsak a lányok.

— Mágá se tudjá, hová visznek minket?

— Gondolom, valamelyik internálótáborba . . .

Gúnyos hang szakított félbe.

— Internálótáborba! Ha-ha-ha! Hallottad, Deske? Internálótáborba visznek. Minket, életfogytosokat! Jó vicc! Magát honnan hozták? A Lipótmezőről?

Nem feleltem neki.

— Én azért ezt a lehetőséget se zárnám ki, Hánzikám — válaszolt helyettem valaki, nyilván, akit Deskének szólítottak.

— Én se. Táborba megyünk, az fix. Csak nem internálótáborba, hanem koncentrációsba. Már akit előbb ki nem szűrnek — folytatta a vitát Hánzi.

Deskéből kibújt a bizakodás.

— Engem nem visznek már se oda, se máshova. Reggelre utolér a távmondat. Innen, a vagonból helyeznek majd szabadlábra. Az ügyvéd becsületszavát adta.

— Ha a becsületszavát is adta. az más — csúfolódott Hánzi. — Meglátjuk, ki jár jobban. Én a szűrőre számítok.

— Szerinted á németek csák á sárgácsillágosokát veszik át? — Ezt Pista, a palóc kérdezte.

— Mindenkit átvesznek. Kit ennek, kit annak. A volksdeutschokat például katonának. Az SS-be. A sárgacsillagosokat meg . . . Azokkal nem cserélnék. Ez most életre-halálra megy. A fajok között. Ahogy a szürke patkányok is felfalták a feketéket.

Hitler ehhez tartja magát. Annak van szerencséje, aki az erősebbhez tartozik.

— Mi nem vágyunk pátkányok — tiltakozott Pista.

— Az egyre megy — szögezte le Hánzi.

Ezzel a rövid vita le is zárult. Engem mintha fejbe kólintottak volna. Mi lesz, ha valóban Németországba visznek? Így kibabráltak volna velem?

Csak képzelődés lett volna, hogy én jártam túl a hórihorgas eszén? S most valamelyik koncentrációs tábor felé robog velem a vonat?

Szüleimet, testvéreimet már három hónapja nem láttam. Mikor még szabadlábon éltem, háromszor küldtem nekik levelet, hogy megvagyok, jól vagyok, nemsokára vége lesz a „távollétnek". Letartóztatásom óta nem írtam semmit. Biztos lebukás lett volna. Ezután hiába várják majd a levelet az otthoniak.

Mégiscsak jobb lett volna, ha az igazat vallom. Megszöktem a menetszázadból. Valami okot könnyű lett volna kitalálnom. El akartam búcsúzni a szüleimtől, a szeretőmtől, vagy valami ilyesmit. Mentségül elmondhattam volna, hogy úgyis önként akartam jelentkezni. Talán mégse ítélt volna halálra a statáriális bíróság.

Megpróbálhatnám talán utólag — ötlött fel bennem. Itt valami szűrésről beszéltek. Hogy a határnál még megrostálják a szállítmányt. Magyar csendőrök őrzik a vagont. Én is kiállhatnék, kérhetnék kihallgatást. Jelenthetném, hogy hamis néven vágtak a transzportba. Hogy engem szökésért köröznek. Ez ugyan ellenkezne azzal, amit eddig vallottam, de az igazat könnyen tudnám bizonyítani.

Lehet, hogy visszavisznek a langalétához. Még nagyobb veréseket szakítanék le tőle. Nem verne olyan egykedvűen, unott arccal, mint addig: minden dühét beleadná a pofonokba, hogy olyan csú-

nyán melléfogott velem. Azt hitte: kém vagyok, román kém, akit mint erdélyi menekültet dobtak át a határon.

Igaz, gyanús körülmények között kaptak el. Katonavonatról szedtek le. Azon akartam lejutni Debrecenbe. Jegy nélkül. Román nyelvű papírjaim voltak. Anyakönyvi kivonat — Extras de naştere — volt az egyikre ráírva. Volt hozzá egy ideiglenes budapesti bejelentőlap is, amiről persze hamar kiderült, hogy hamis. Ezért adtak át a kémelhárítónak, az égimeszelőnek.

Nem a nyomozó ütött meg először az életben. De akik addig megvertek, mindig dühösek voltak. Elmondtak mindennek, átkozódtak, mintegy önigazolásul vagy a maguk biztatására. A langalétának nem volt szüksége ilyesmire, hogy feltüzelje magát. Ő szótlanul vert, hidegen, megfontoltan.

Akkor sem rezdült egy arcizma sem, mikor a körmeimet az ajtó sarkába szorította. Közben valaki véletlenül ránk csapta az ajtót. Három körmöm menten beszakadt. Erre a nyomozó se számított. Kénytelen volt orvost hívatni. Egy századost. Az először őt gorombította le, hogy ilyen szakszerűtlenül dolgozik. „Az inkivizitorok már a középkorban jobban csinálták" — mondta. A langaléta azzal védekezett, hogy többször igényeltek villany-vallatógépet. A politikai nyomozók már azzal kezelik a kommunistákat. De ő még mindig középkori módszerekkel kénytelen dolgozni. Pedig az ő ügyfelei is makacsok, megátalkodottak. Itt van ez a fickó is — mutatott rám. — Nem tudom jobb belátásra bírni.

— Hogy hívják? — fordult hozzám a százados.

— Barta Márton vagyok.

— Szégyellje magát! Magyar ember létére kémnek áll.

— Alázatosan jelentem, nem állta[redacted]mnek. Ez tévedés.

— Akkor miért jött át Magyarországra?

— Odaát behívtak katonának.

— Szóval mint jó magyar, nem akart a román király katonája lenni. Miért nem jelentkezett itt magyar katonának, honvédnak?

— Ha jelentkeztem volna a magyar hadseregbe, ugyanarra a frontra vittek volna.

Hiába bántam, a válasz már kicsúszott a számon.

— Magának igaza van — jegyezte meg a százados. — Itt valóban tévedés lehet a dologban. Magát oda kellett volna vinni, ahol elektromos vallatógéppel dolgoznak.

Szerencsémre a hórihorgas elengedte a füle mellett az orvos-százados megjegyzését. Nem adott át a villamosított vallatóknak. Folytatta a dolgát saját, hagyományos kisipari módszerével.

Életemben semmi úgy meg nem döbbentett még, mint az a szörnyű „élettapasztalat". Mikor a langalétától az első pofonokat kaptam, rossz álomnak hittem. Jogot végeztem, de arra nem gondoltam, hogy a verés éppúgy hozzátartozott az „igazságszolgáltatáshoz", mint a börtön és a m. kir. bírák, akik az ítéletet hozták. Erről szó sem esett a jogi egyetemen.

Egy-két vizsga híján doktor voltam már — doctor juris utriusque —, és mit értem vele? Az adott esetben semmit. Ha megmondtam volna a hórihorgasnak, hogy jogot végeztem, még nagyobb bajba kerülök. Avanzsíroztam volna a kémrangsorban. Talán még a géppel való kínzást is kiérdemeltem volna. Tiszteletet, kíméletet a jogi végzettségtől nem várhattam. A jogász nem volt bizalmat keltő szakma otthon se. Tóni bácsi, a nagybátyám, mikor elmondtam neki, hogy jogi egyetemre megyek, tömören fejezte ki véleményét:

— Szóval ügyvéd leszel. Olyan ember, aki pénzért hazudik.

Mi más lehettem volna? Mezeizni, a tanulás mel-

lett kenyérkereső foglalkozást űzni, az előadásoktól távol maradni csak a jogi egyetemen lehetett. Énelőttem is, mint minden mezei jogász kollégám előtt, csak egy cél lebegett, hogy vizsgáimat valahogy letegyem. Azok a vizsgák meg amolyan egyszereplős színielőadások voltak. Néző is csak egy volt, a méltóságos professzor úr, az ő tetszését kellett kivívni. Nem is mindig tudással. Sokat számított a pofafürdő. Hogy az ember vizsga előtt néhány előadáson ott legyen, hozzon a profnak egy pohár vizet, nyissa ki előtte az ajtót stb. Hogy a vizsga napján az egyszem közönség így kezdje a beszélgetést: — Persze, magát már ismerem.

De más a vizsga, és más a vizsgálat. A hóhérbárgas előtt is egyedül voltam szereplő. A közönség is egy főből állt. A baj csak az volt, hogy vizsgáztatóm ez alkalommal semmiképpen sem akarta elfogadni feleleteimet.

Nem tudtak meg rólam semmit. Még az igazi nevemet sem. Mit tehetnek velem, legfeljebb beosztanak valami internálótáborba — gondoltam.

És most kiderül, hogy az internálótábor csak vágyálom volt. Koncentrációsba visznek Németországba. Ott nem katonák vigyáznak majd rám, nem is csendőrök, hanem SS-ek. Hogy fogok azokkal beszélni. Sehogy. Hiába tudok valamit németül. Mert azok nem állnak szóba velem. Kegyetlenebbek azok a legvadabb magyar zsarunál is.

Sose voltam németpárti. Kisdiák koromban Jókait bújtam, később Mikszáthot, még később már a népi írók egy-két könyve is a kezembe akadt. Negyvenháromban és is hallottam a szárszói konferenciáról, Németh László híres pápua hasonlatáról. Új-Guineáért, a pápuák hazájáért két nagyhatalom harcol; az angolok meg a japánok. De jönnek a pápuák, és saját maguknak követelik Új-Guineát. Barátaimmal én is a pápuák igazát vallottam. Semmi keresnivalónk Hitler oldalán, aki

Magyarországot is megszállta negyvennégy tavaszán.

Hogy mit tettek a pápuák Új-Guineában, azt nem tudtam. Nálunk Magyarországon könyörtelenül behívták katonának a pápua-elv követőit is, köztük jómagamat, aki pedig határozottan semleges szerettem volna maradni. Meg is próbáltam. Leléptem a menetszázadból. Alig sikerült elkerülnöm a golyót.

Kívül maradni, félreállni? A pápuák talán megtehették. Az őserdők mélyén sokan közülük azt sem tudták, hogy hazájukért két nagyhatalom harcol. De engem, aki ki akartam vonni magam a háborúból, most Németországba szállítanak rabszolgának vagy talán még annál is rosszabbnak. Mert az is lehet, hogy Vernichtungslagerbe visznek. Én is tudtam már, hogy az megsemmisítő tábort jelent.

Ki kell kerülnöm ebből az átkozott vagonból.

Merész ötlet villant fel agyamban. Mikor majd kinyitják a vagon ajtaját, a határállomáson, valamennyien kirontunk a vagonból, és lefegyverezzük a kísérő csendőröket. Aztán szétszéledünk, és eltűnünk, mint a kámfor. Hátha nemcsak én gondolok ilyesmire. Hátha már elő is készítették a kitörést. Én velük megyek. Vállalom én is a kockázatot.

Csak tudnám, kikkel zártak össze. Ha készülnek valamire, majd csak szólnak nekem is.

Már itt is, ott is horkolásba fogtak az alvók. Hideg légáramlás húzódott át a szellős vagonon. Megborzongtam. Nem volt se pokrócom, se felöltőm. Feküdtem a szalmán takaró nélkül.

— Itt van az én pokrócom. Jó nagy. Elég lesz kettőnknek is.

Csak most vettem jobban szemügyre másik szomszédomat — már amennyire a sötétben lehetett. Melegítő volt rajta, nem ing és gatya, mint a többieken.

— Köszönöm, nem fázom — szabadkoztam, de aztán mégis elfogadtam a pokróc felét.

— Miért nem álszik, Éliás bácsi? — szólt oda fekete szomszédom, Pista, a mellette mocorgónak. — Hiányzik a gyertyavilág, ugyi, áz esti bibliáolvásáshoz.

— Énekeljen valamit. Maga szépen énekel — kérte a palócot az öreg.

— Én jehovását nem tudok — évődött Pista, de aztán mégis rákezdett:

Késő ősszel száll a fecske messzire,
De tavasszal visszajő a fészkire,
Bár sokat járt hegyen, völgyön és síkon,
Hej, de mégis azt cseregi: jobb otthon,
Hej, de mégis azt cseregi: jobb otthon.

A nótafa elhallgatott. Csend lett.

Némán hallgattam a vonat zakatolását, a mozdony éles füttyjelzéseit, útitársaim szuszogását, horkolását. A vonat meg-megállt az állomásokon vagy a szabad pályán. Ezt a sötét vagonból csak következtethettem. Egy ideig még hánykolódtam a szalmán. Késő lehetett, hideg fuvallatok egyre gyakrabban járták át a vagont. Jól jött a közös pokróc melege. Olyan jól, hogy el is aludtam tőle.

Furcsa álmot láttam. Falum templomában ültem, a kopott orgonánál. Még diákként rákaptam a falu egyetlen komoly hangszerére. A kántor megengedte, hogy hétköznaponként, ha kedvem tartotta, odaüljek a csórba billentyűsor elé. Olyankor a szomszédék Pistikéjét is magammal vittem, hogy fújtasson. Álmomban is ott ültem az ócska gépezet előtt. Ujjaim le-felfutottak a klaviatúrán. A billentyűk tüzesek voltak, nem kellemesen hűsek, mint egykor a nyári vakációk idején. Nem hagytam abba a játékot, pedig ujjaim hegyét mintha tűkkel szurkálták volna. Minél jobban fájtak, annál kél-

ségbeesettebben vertem a parázsmódra izzó billentyűlapokat. Hallani akartam az áhított akkordokat, a hasító fájdalom árán is. De az orgona csak nem akart hangot adni. Nem volt benne nyomás. Nem fújtatott senki. Egyedül voltam.

2

Mire felébredtem, már a vagonba behatolt a napfény. A deszkákat — ahogy a börtönökben szokás — rézsút helyezték az ablaknyílásra, kilátni csak a repedéseken át lehetett.

Vagy negyven ember szorongott a szalmával almozott poros vagonban. A lustábbja a szalmára terített pokrócokon heverészett. A serényebbek felöltözve, csoportokba verődve beszélgettek.

Mellettem egy kopasz, öreg civil falatozott. Kék szeme alatt nagy könnyzacskók éktelenkedtek. Duzzadt ajkai alól kivillantak feltűnően hosszú műfogai. Nagy bőröndön ült. Konzervdobozból kapargált zsebkésével, és valami pástétomszerűséget kent szabályos kockákra vágott kenyérdarabkákra. Előtte fekete képű kamasz figyelte az öreg mozdulatait, mint a kutya szalonnázó gazdáját.

Szememmel hálótársamat kerestem, aki éjszaka megosztotta velem pokrócát. Könnyű volt felismernem. Csak ő viselt melegítőt. Termetre hozzám volt hasonló, inkább sovány, mint kövér. Valódi hegymászó bakancs volt a lábán. Neki se lehetett kellemes a nyári melegben, akár nekem a csizma. Ruháinkat könnyen elcserélhettük volna, annyira egyeztünk, már ami a méreteket illeti. De arcban nem volt közöttünk semmi hasonlóság. Hálótársam legalább tíz évvel lehetett idősebb nálam. Homlokát, szája szélét mély ráncok barázdálták. Hogy az én szememből más mit olvasott ki ott a vagon-

ban. azt nem tudom, de az övéből áradt a szomorúság.

Felkeltem. Összehajtogattam a pokrócot, és átnyújtottam gazdájának. Meg is köszöntem, ahogy illik, be is mutatkoztam. Ő is megmondta a nevét. Ehrenreich Sándornak hívták.

— Magát honnan hozták? — kérdezte.

— A Hadik-laktanyából.

— Hűtlenségi?

Értetlenül néztem rá. Nem tudtam, hogy a kémeket, a kommunistákat, utóbb már a háborúellenes mozgalom minden részvevőjét hűtlenséginek, más szóval hazaárulónak minősítette a bíróság.

— Erdélyi menekült vagyok — vágtam ki.

Furcsa figura lépett elénk. A képe olyan volt, mintha citromba harapott volna. Homlokán, szeme körül, szája sarkában keresztül-kasul ráncok. Oldalra fésült kese haja savószínű szemébe lógott. Gúnyos pillantást vetett rám. Mindjárt nekem szegezte a kérdést.

— Erdélyi? Hová való?

— Torda vidéki vagyok.

— Hi-hi-hi! Torda vidéki. Ez jó. Akkor biztos tudja, mi az a három dolog, amelyről Erdély-szerte nevezetes Torda.

Úgy tettem, mintha tudnám, csak éppen nem jut eszembe.

— Mind a három p-vel kezdődik. Hi-hi-hi. Most se tudja? — gúnyolódott az uborkaképű.

Azt már kitaláltam, hogy Hánzihoz van szerencsém, de Torda nevezetességeit csak nem tudtam felsorolni.

— Hi-hi-hi — dörzsölte a markát Hánzi. — Szóval nem tudja. Szabad a gazda?

Hánzi körülnézett. Az érdeklődők összecsődültek. Jó heccet szimatoltak. De hogy miről híres Torda, azt senki sem tudta.

— Uraim — ripacskodott Hánzi —, úgy látom,

kénytelen leszek magam válaszolni. Hát hallják a három tordai p-ét: pecsenye, pogácsa és hasadék.

A hahota nem hangzott fel rögtön. Egy, a többiekhez képest feltűnően becsületes tekintetű, ősz, csizmás, bajszos vagonlakó meg is jegyezte.

— A hasadék nem p-vel kezdődik.

Erre már felharsant a röhögés. Az öreg legyintett. Bosszúsan félrevonult, csak annyit jegyzett meg:

— Tudhattam volna. Saumann mást sem tud, csak trágárkodni.

— Nem Saumann, hanem, Sauermann — javította ki sértődötten Hánzi.

— Bocsánat, mindig eltévesztem — mentegetőzött az öreg.

— Tudja, maga vén farizeus, nagyon jól tudja, mi a kettő között a különbség. Csak adja a nix dajcsot. De fog maga beszélni németül nemsokára. Elmondja még a Miatyánkot is.

A vicces hangulat elszállt.

Elindultam a kibli felé. Ott volt a bűzös dézsa a vagon sarkában. Így sikerült az önkéntes vallatót magamról lekoptatnom. Hánzi tovább kötekedett. Ehrenreichot vette célba:

— Tegnap mintha többen viseltek volna sárga csillagot. A határnál ellenőrzés lesz. Nadrágvizittel egybekötve.

Éjszaka sokat forgolódtam a szalmán, meglazult kezemen a kötés. Egy kézzel nem tudtam újra átkötni, elhívtam Ehrenreichot, hogy megszabadítsam Hánzitól. Ehrenreich készségesen segített.

— Vallatták? — kérdezte, mikor meglátta sebeimet.

Nem tagadtam.

— Én is megkérem valamire — mondta, miután megcsinálta kezemen a kötést. — Tűzze rám ezt a rongydarabot!

Sárga csillagot vett ki a zsebéből. Biztosítótű volt rátűzve.

— Mire kell az? Egyformán rabok vagyunk valamennyien — próbáltam lebeszélni.

— Hallotta Hánzit. Átrostálnak bennünket a határon.

— Biztos, hogy oda visznek, Németországba?

— Egyáltalán nincs kizárva. Elítéltek vagyunk. Az első hadtest börtönéből hoztak bennünket. Állítólag, hogy enyhítsenek a túlzsúfoltságon. A szerelvények sora robog Németország felé mostanában. Miért ne vinnének oda minket is? Ha csak más börtönbe vagy internálótáborba szállítanának, nem adtak volna külön látogatási engedélyt, nem engedélyeztek volna korlátlan csomagbeadást indulás előtt...

— Ha Németországba visznek, akkor meg éppen nem kellene feltennie a sárga csillagot.

— Abból nagyobb baj lenne. Hánzi biztosan jelentené. A börtönben is vamzer volt. Vizsgálati foglyokkal zárták össze, több alkalommal is. Napokig együtt volt velük. A bizalmukba férkőzött, kiszedte belőlük, amit a vizsgálóknak nem sikerült megtudniuk. A tárgyaláson aztán ő is megjelent, mint a vád tanúja. Maga is elárulta magát. Hánzi már nem hiszi, hogy erdélyi menekült.

— Miért nem lehet azt elhinni?

— Nézze csak... Az hagyján, hogy nem ismerte a tordai három p-t, bár azt arrafelé mindenki ismeri. A ruházata, az sem stimmel. Nem magára szabták, ezt még a nem szakavatott szem is észreveszi. Ne is haragudjon, ha erre figyelmeztetem. A bricsesznadrágja túl hosszú, az ujjasa túlságosan bő, az a kis pörge kalap meg a feje búbjára sem megy fel. Reggel, míg aludt, kidugta a lábát a pokróc alól. Akkor láttam, hogy a csizmát se magára szabták. Alaposan feldörzsölte a lábát. Semmi közöm ahhoz, hogy miért álcázza magát. De jobb öltözetre volna szüksége, amiről nem látszik messziről, hogy nem a magáé.

Lehet, Ehrenreich szívesen vette volna, ha őszintén elmondom neki, ki vagyok, miért tartóztattak le, kínoztak meg. Nekem valahogy még nem akarózott kitárulkoznom. Ehrenreich hallgatott egy ideig, aztán ő kezdett el beszélni.

— Tudja, én is voltam egy ideig erdélyi menekült.

— Maga erdélyi?

— Nem pontosan. Máramarosszigeti vagyok. De mivel Romániából szöktem Magyarországra, hát erdélyi menekültnek minősítettek.

— Átszökött a határon?

— Féltem, hogy letartóztatnak. Egy semmiségért. Még 1939-ben. Tudja, divat volt akkor nálunk is a falukutatás. Elkapott engem is a hév. Néhány faluban összeírtam, mit olvasnak az emberek. A parasztok azt hitték, meghibbantam. Miután megvettem a fájukat — fakereskedéssel foglalkoztam —, kikérdeztem a család minden tagját, mit olvasott utoljára, honnan vette vagy kapta a könyvet, hogy tetszett neki és így tovább. A *Korunk*nak — a kolozsvári folyóiratnak — akartam egy tanulmányt írni. Ebből lett a baj. Feljelentettek a csendőrségen. Megtudtam, hogy kiadták ellenem a letartóztatási parancsot. Kémkedtem Magyarország javára — ez volt a vád. Az ügyvéd egyet tanácsolt, szökjek át a határon. Hiába mondanám, hogy ártatlan vagyok. Addig beszélt, magyarázott, ijesztgette szüleimet is, míg el nem határoztam magam a szökésre.

— A bécsi döntés után 1940-ben visszamentem Szigetre. Gondoltam, most már szabadon hódolhatok régi szenvedélyemnek. Adatokat, irodalmi emlékeket gyűjtöttem, előadásokat tartottam. Négyévi börtönt kaptam érte. Az állami és a társadalmi rend védelmében. Nem panaszkodni akarok, dicsekedni se. Mindenkinek megvan a maga baja, vagy ha úgy tetszik, érdeme. Mert ez most sok esetben

egyet jelent. Maga biztosan még nagyobb bajból akart kimászni ezzel az erdélyi menekültséggel.

Ehrenreich kérdőn nézett rám. De mert még mindig nem nyilatkoztam, úgy gondolta, többet kell elmondania a saját ügyéről.

— Azt mondja nekem a hadbíró a tárgyaláson: — Ehrenreich, miért akar maga magyar lenni? Nem kérte magát erre senki. — Én meg nem kérdeztem öntől, mi legyek — válaszoltam. Erre kaptam három nap sötétzárkát. Elmondtam ezt egyik rabtársamnak. Meglátszott az arcán a káröröm. Meg is mondta, kellett ez nekem. Hiába akarok magyar lenni, nem engednek. Antiszemitizmus mindig lesz, azt mondja. Az egyetlen megoldás, ha kivándorlunk. Én ezzel nem értek egyet. Minek vándoroljak én Palesztinába. Ott is csak magyar lennék. Nem igaz?

— És nemcsak zsidóüldözés van a világon. Hitler gyilkoltatja a lengyelt, a szerbet, a franciát, az olaszt, az oroszt, és gyilkoltatja a magyart is — azokat is, akik nem zsidó származásúak. Hát azok hová menjenek?

Egy ideig hallgattunk. A vége az lett, hogy elhatároztam, bizalomra bizalommal válaszolok, beavatom Ehrenreichet titkomba. Tanácsot is inkább adhat, ha pontosan tudja, mibe kerültem. Elmondtam neki, szökött katona vagyok. Az erdélyi hamis papírokra meg a hozzájuk tartozó mesére azért volt szükségem, hogy a statáriumot elkerüljem.

Ehrenreich arcán némi csalódást véltem felfedezni. Többet várt. Azt hitte talán, hogy valamilyen háborúellenes vagy éppen kommunista mozgalomban vettem részt, azért gyűlt meg a bajom a hatóságokkal.

Másik hálószomszédom, Pista, a palóc furakodott mellém. Nem volt nehéz felismerni. Arcán ott feketéllett a több napos sörteszakáll, ami már az esti sötétségben is feltűnt. Csak két apró szemének

csillogását nem láthattam akkor. Gyűrött katonaruhát viselt. Vállán csikóbőrös oldaltarisznya lógott. Már meglehetősen kopott volt, de az nem számított ebben a társaságban. Irigyelték a tarisznyát így is, mert degeszre meg volt pakolva.

Pista lekuporodott mellém. Jó darab szalonnát vett ki a tarisznyából, levágott belőle vagy húsz dekát, a többit visszatette. A fehér, omlós, otthoni kemencében sült kenyérből csak úgy vágott egy darabot, hogy az egészet ki se vette a tarisznyából. Pista kettévágta a kenyeret is, a szalonnát is. Mindegyikből nekem nyújtotta a felét.

— Fáljál, pájtás. Látom, neked nem tárisznyázták.

— Azt mondja nekem Hánzi — ez a sáványú sovabb — mert a neve magyarra fordítva, azt mondják, sáványút jelent —, szóval azt mondja, ő nem hiszi, hogy te, pajtás, erdélyi menekült vagy. Én megmondtam neki is, meg is mernék esküdni, hogy az vagy, erdélyi menekült. Ráismerek á viseletre. Pont ilyet láttam én negyven őszén Kolozsváron. Erre azt mondjá nekem Hánzi, erdélyi menekültet nem vagnak csák úgy póterre. Csak úgy nem, mondom én is. De attól, hogy elkaptak, te még lehetsz ártatlan erdélyi menekült. Az vagyok én is, bűntelen. Engem sem azért kaptak el, mert nógradi vagyok. Csak mert leléptem. Le merem fogadni, te is az vagy. Katonaszökevény. Ne is tagadd.

Nem tiltakoztam. Pista meg nem kérte, hogy bizonyítsam. Magyarázott tovább.

— Én, komám, egyenesen a frontról, a Don-kányarból szöktem haza. Több mint egy hónapig tártott, míg szerencsésen megérkeztem szülőfalumbá. Hat azt meg kellene írni válákinek. Édesapammal valóságos kis legényszobát rendeztünk be a nagy szálmákázalban, amit a nyáron ráktak a kertünk végében. Egy álló évig rejtőzködtem

ott, benne fogták el. Valaki feljelentett. Tudom is, ki. Ádós nem márádok neki, ha élve házákerülök.

Hánzi villásreggelizett tőlünk egy lépésre két másik társával. Két nagy vasalt bőröndöt raktak egymásra, az volt az asztal. Három kisebb koffert helyeztek köréje széknek. Úgy ültek ott kényelmesen, mint egy vendéglőben. Csak éppen a pincér hiányzott. Az enni-innivaló nem. Felvágott, vaj, sajt, paradicsom, paprika, egy nagy vekni hivalkodott a rögtönzött asztalon. Még boruk is volt egy csatos üveggel. Egy tucat sóvár szempár figyelte a „sitiprincek" lakomáját, de hiába. Nem kaptak egy falatot sem. Legfeljebb a társalgásban vehettek részt.

— Utoljára étkeztem veletek. Deseő Dezső szabadul — ez lesz Tuskó csendőr őrmester első szava, mikor majd kinyitja a vagont.

Deske külsőre meglehetősen szánalmas volt, mint egy elanyátlanodott zsúrfiú. Most nemigen kívánkozott volna úrhölgyek társaságába ez után a szalmaalmon töltött éjszaka után, különösen, hogy nem állott rendelkezésére se tükör, se borotva, se fürdőszoba, de még egy csepp víz sem. Szemüveget viselt. Ahogy ott ült a kofferjére kuporodva, nem volt nehéz kitalálni, hogy termete után sem igen sorozták volna testőrnek.

— Aki előbb kikerül, kiviszi a másikat — folytatta Deske gondolatát egy már kopaszodó civil. Ő lehetett a vendéglátó, mert fel-felállott, úgy kínálta a másik kettőt. Zakója, nadrágja lötyögött rajta. Leadhatott már jó pár kilót, mióta letartóztatták. De azóta sem sínylődött nagyon. Mégis összement.

— Megígérem, Reich úr, kiviszem magát is. Az én szavamra mérget vehet — fogadkozott Deske. — Az első utam, amint Budapestre érkezem, felesége őnagyságához vezet. Részletes és pontos beszámolót adok erről a szörnyű utazásról. Együtt

megyünk majd az ügyvédemhez őnagyságával. Nem is az ügyvédhez, helyesbítek, hanem egyenesen Tihamér bátyámhoz, a képviselőhöz . . .

— Hol leszünk mi már akkor?

Hánzi szakította meg Deskét, aki máris Pesten képzelte magát.

— Sauermann úr, ön csakugyan azt gondolja, hogy Németországba visznek bennünket? — ezt Reich kérdezte. Kabátján ott éktelenkedett a sárga csillag.

— Máshova nem vihetnek — jelentette ki megfellebbezhetetlenül Sauermann.

— Akkor ott maga lesz a császár.

Reich egy doboz Mirjam cigarettát vett elő. Először Hánzit kínálta.

— Engem kiemelnek. Már a határállomáson. Ha önként jelentkezem, besoroznak az SS-be — hencegett a Mirjam füstjét eregetve Hánzi.

— És jelentkezel? — kérdezte Deske.

— Miért ne jelentkeznék? Az őrnek ott is jobb, mint a rabnak. Még nektek is jobb lesz, ha ismerős vigyáz rátok.

— Rám te már nemigen fogsz vigyázni.

— Az nem olyan biztos.

A vitába bekapcsolódtak a többiek is. Találgatták, mire visznek bennünket Németországba. — Romokat fogunk takarítani. A városokat alaposan megszórták az angolszász bombázók. — Falura megyünk. Alig van ott már férfi. Mind elvitték katonának. Nincs, ki szántson, vessen, arasson, betakarítson. Az asszonyok is ott szenvednek műveletlenül — dobta be a pajzán gondolatot Pista. Ezen aztán jót nevettek. Csak egyet nem említett senki, a koncentrációs tábort. Pedig Hánzi az este arról beszélt.

Észre se vettük, hogy a vonat lassított. Csak mikor megállt, hallgatott el mindenki. Éjszaka senki sem törődött azzal, áll-e a szerelvény vagy száguld

a síneken. De ha Németországba megyünk, ahogy Hánzi állította, akkor talán éppen a határállomáshoz érkeztünk. Itt adnak át bennünket, itt lesz a szortírozás. Engem is szorongás fogott el. Ez az utolsó alkalom, hogy visszavitessem magam. A statáriális bíróság elé. Vállaljam a kockázatot? Hogy lenne jobb?

Vagonunk mellett lépéseket hallottunk. Aztán beszédet is. Német szavakat.

— Frühstück ohne Wurst ist keine Frühstück.*

Sauermann diadalordításba tört ki.

— Németek! Németek! Itt vagyunk a határon.

— Mit mondtak? Mit mondtak? — Hánzit akarták hallani a német szavaktól felizgatott vagonlakók.

— Átvesznek, átszortíroznak bennünket — válaszolta Hánzi.

Az ellentmondás ördöge költözött-e belém, vagy mert felháborított Hánzi szemérmetlen hazugsága, közbeszóltam.

— Nem azt mondták.

— Hát mit mondtak? — támadt nekem Sauerman. — Kérdezzék meg tőle, a suttyótól, ő jobban tudja.

— Azt mondták, hogy a reggeli kolbász nélkül nem reggeli.

Hitték vagy nem, nagy röhögés támadt. Hánzi gyilkos pillantásokat vetett rám. Ezt nem fogja elfelejteni. A tekintélyét azért igyekezett menteni.

— Az mindegy, hogy mit mondtak. Németek voltak, azt mindenki hallhatta. Megérkeztünk a határállomásra. Jön a kiválogatás. SS-ek fognak szortírozni. A volksdeutschok jobbra, a zsidók meg a többiek balra.

— Felvirradt áz utolsó ítélet napja — jegyezte meg gúnyos keserűen Pista. — Az SS lesz áz úristen.

* A reggeli kolbász nélkül nem reggeli.

— Engem egyik csoportba se állítanak. Engem tüstént szabadlábra helyeznek — ismételgette egyre kisebb meggyőződéssel Deske.

Izgatottan járkáltunk le-fel, már amennyire a szűk hely megengedte.

Hánzi karba tett kézzel az ajtóban állt, mintha már ő felelne azért, hogy ki ne lépjen senki.

A vagont nem nyitották ki, ahogy képzeltük: A társaság egyre izgatottabb lett. Már azon vitatkoztunk, kikopogjunk-e vagy várjunk még egy keveset, mikor a szerelvény váratlanul elindult.

Kiáltozni kezdtünk. Hánzi túlharsogott mindenkit.

— Volksdeutsch! Hier ist ein Volksdeutsch! Népi német, itt van egy népi német.

Tehetetlenségében verni kezdte az ajtót. Pillanatok alatt vette le bakancsát, annak szöges sarkával ütötte az ajtódeszkát teljes erejével. Közben ismételgette, mint az eszelős:

— Volksdeutsch! Volksdeutsch!

A szerelvény megállt. Hánzi azt hitte, őmiatta. Sikerétől megrészegülve ordított, és verte az ajtót, hogy már a bakancsát kezdtük sajnálni. Deske szólt rá, ha ilyen zajt csinál, nem halljuk, mi történik odakint. Hánzi végre lecsillapodott. Éppen idejében.

— Mi van odabent?

— Tuskó őrmester — ismerték meg a rabok az őrparancsnok hangját.

— Nyissák ki az ajtót! — kiáltott ki Hánzi, mintha nem is rabja, hanem felettese volna Tuskónak.

— Minek?

Tuskó egyszerű és logikus kérdése zavarba hozta Hánzit. Helyette Deske válaszolt:

— Kihallgatásra jelentkezünk.

Hirtelen arra gondoltam, ez nem is rossz ötlet.

Ha lesz kihallgatás, döntöttem magamban, feliratkozom én is.

— Miért nem jelentkeztek odabent a börtönben? Itt nincs kihallgatás. És most már csend legyen! — pattogott Tuskó.

Hánzi, Deske és mások is kiabáltak, verték a vagon deszkáit. Csatlakoztam hozzájuk magam is. A nagy zenebonára Tuskó hangot váltott.

— Ha nem lesz csend, belétek eresztek egy sorozatot!

A fenyegetésre abbamaradt a dörömbözés, a kiabálás. Pista megpróbálta prózaibb területre vinni a vitát:

— Törzsőrmester úr! Alázatosan jelentem, teli a kibli.

— Eresszétek a gatyátokba! — kiáltott vissza Tuskó, és jót röhögött hozzá.

Végül mégiscsak kinyitották az ajtót. Odatódultunk valamennyien. Lentről Tuskó meg négy géppisztolyos csendőr nézett vissza ránk. Német egy szál se. Se SS. se más.

— Gyerünk azzal a kiblivel! Mit álltok, mint a faszentek?

Tuskó kurta parancsára megindult a mozgás.

— Hozzátok azt a vödröt vagy nem? — türelmetlenkedett Tuskó.

A dézsaszerű bűzös alkotmány egy pillanat alatt az ajtóban volt. Egyik fülét Pista fogta. Egy másik rabbal együtt leugrottak a vagonból. Egy csendőr elkísérte őket valamerre. Mi, többiek meg bámultunk kifelé.

— Hol vagyunk? Hol vagyunk? — kérdeztük a csendőröket. de mintha a sínektől kérdeztük volna.

— Nagyváradon vagyunk!

Ehrenreich kiáltotta be a város nevét. A nagy tülekedés miatt csak akkor sikerült neki az ajtónyíláshoz jutnia, mikor a többiek már elunták a

bámulást, és visszahúzódtak a vagon belsejébe. Egyszerre Ehrenreich került a figyelem középpontjába. Felírást ugyanis semerre sem láttunk.

— Nyugodtak lehetnek, Nagyváradon vagyunk. Külső vágányon. Úgy ismerem az állomást, mint a tenyeremet.

Visszajöttek a kiblivivők. Ehrenreich igazat mondott. Ők láttak felírást is. Vagonunk Nagyváradon áll.

Harminckilenc ember hálálkodott, ki az istennek, ki a sorsnak. Csak Sauermann Hánzi kuporodott le szótlanul a vagon sarkába.

3

Újra nyílott az ajtó. Egy zsák kenyeret adtak fel meg egy csajka gyümölcsízt kis darabokra vágva. Kiderült, hogy a vagonnak rabparancsnoka is van, Sinkó Miska, egy jól megtermett, lapos orrú, árkász-csizmás honvéd. Ő vette át az ennivalót, és mindjárt hozzá is fogott az elosztáshoz.

Három rab kapott egy kincstári kenyeret — egy napra —, meg egy darabka kocsonyás marmeládot reggelire. Beemeltek a vagonba egy nagy kondér meleg vizet is: kőménymaglevest. Egy merőkanállal kapott belőle mindenki.

Én Ehrenreich csajkáját kértem kölcsön. A meleg löttyöt egyhajtásra kiittam.

A reggeli hamar lebonyolódott. A vagon ajtaját ránk zárták.

Azt már tudtuk, hol vagyunk, de azt nem, hová visznek bennünket. Próbáltuk faggatni Tuskót, de ő szokása szerint csak gúnyolódott:

— Előre megyünk, zsivány urak, mindig csak előre.

Nem maradt más, csak a találgatás.

— Erdélybe megyünk. Nagyváradon át csak

Erdélybe vihetnek. Utat fogunk építeni. Oda kell most a rabmunkás. az útépítéshez — állította Csinger.

— Jobb dógunk lesz, minthá idegenbe, Németországbá vittek volná — jegyezte meg Pista.

— Nagyon jó dolgunk lesz. Valóságos főnyeremény munkaszolgálatosnak lenni. Akár a sárga csillagot is feltehetjük valamennyien — éledt fel újra Hánzi

— Ne búsulj, Hánzi — ugratta Pista. — Nem lettél SS, de átminősítenek itt is. Mágyar kiralyi fegyencből mágyar kiralyi muszossá ávanzsalsz. Géppisztoly helyett lapátot kápsz. Csuda jól fog állni neked, májd meglátod!

Ehrenreich tekintélye, amióta felfedezte Nagyváradot, láthatóan megnőtt. Valósággal záporoztak rá a kérdések.

Milyen az élet Erdélyben? Lehet-e ennivalót kapni? Csak pénzért, vagy jószívűek arra a népek? Nagyon hideg van-e télen, meleg van-e nyáron?

A legtöbben még sohase látták Erdélyt, nem sokat tudtak róla.

Ehrenreich elemében volt. Minden kérdésre egy-egy kis előadást tartott. Az adatok pontosságában nem lehetett hiba nála. Talán túl sok is volt, amit egyszerre el akart mondani.

Deske megirigyelte Ehrenreichot. Ő is Erdélyről kezdett beszélni.

— Úgy ismerem ezt az országrészt, mint a tenyeremet — hencegett. — Már a bécsi döntés előtt is bejártam a déli részt is, nemcsak az északit. Legutóbb 1938-ban egy cserkészcsapattal. A Damokled csúcsáról gyönyörködtünk Herkulesfürdő színes villáiban. Olyanok azok, mint valami cifra építőkockák. A távolban meg az Al-Duna csillogott ezüstösen.

— Herkulesfürdő nem Erdély — jegyezte meg a pontosságra kényes Ehrenreich.

Deske nem vitatkozott. Folytatta.

— Székelyudvarhelyről gyalog mentünk a homorodalmási barlanghoz. A borvízforrások bugyborékoló vizével enyhítettük szomjunkat. Bandukoltunk a Békási-szoros meredek sziklafalai alatt, melyeken úgy díszelegtek a sziklákon megkapaszkodó fenyők, mintha csak dekorációnak tűzte volna őket oda a természet nagy rendezője. Megfürdöttünk Szovátán a Medve-tóban. Úszni sem kellett benne. A sós víz tetején nyújtózkodhattunk kedvünkre, mint a gyerek az anyja kötényén. Mint megannyi múzeumot látogattuk végig Erdély városait.

— Siebenbürgen. A Hét vár. Így hívták Erdélyt.

Deske előadását ezúttal Hánzi szakította meg. Deske vitába szállt.

— Latinul Transsylvaniának nevezték — az erdőkön túli országnak.

Hánzi nem engedett.

— Az már régen volt, hogy a rómaiak erre jártak. Az örökükbe a germánok léptek. Erdélyben is. Csak egy példát. A kolozsvári egyetemet a magyarok Ferenc Józsefről, a románok I. Ferdinánd királyról nevezték el. És mik voltak ezen illusztris férfiak? Se nem magyarok, se nem románok. Német volt mind a kettő. Az egyik Habsburg volt, a másik Hohenzollern.

A németek nemcsak királyokat adtak Erdélynek. Ők építették a hét erdélyi várat meg a városokat. Ők hozták ide a nyugati civilizációt.

— Erdélyben nemcsak hét város van. És még az úgynevezett szász városokat se csak a szászok építették — jegyezte meg Ehrenreich.

— Maguk egyikhez sem raktak egy téglát sem. Maguknál csak egy ember dolgozik, a sachter — támadt Ehrenreichre Hánzi.

— Maga nem járt még nálunk Máramarosban. A saját szemével láthatott volna pajeszos, szakállas erdei favágókat.

Sziréna búgott fel. Légitámadás. Azt már tudtuk, hogy vidéken főleg a pályaudvarokat bombázzák az amerikaiak. A mi vagonunk meg éppen ott állott. Egyszerre csönd támadt a vagonban; Deske, Hánzi, Ehrenreich arca fehér lett, mint a fal. Mi tagadás, rossz érzés vagonba zárva tehetetlenül várni a bombák hullását.

— Ki kellene kopogni. Vigyenek óvóhelyre bennünket! — nyöszörögte Reich, amikor a sziréna elhallgatott.

Hánzi újra levette bakancsát, és verni kezdte az ajtót. Verhette tíz percig, egy negyed óráig, hol dühösebben, hol lankadtan, ezúttal nem jött semmi válasz. Szerencsére becsapódás se hallatszott. A bombázók nyilván csak elrepültek Nagyvárad felett. Jó egy óra múlva újra felbúgtak a szirénák.

A légiveszély elmúlt.

Egész délelőtt ott vesztegeltünk a nagyváradi állomáson.

Reich, úgy látszik, megéhezett az átélt izgalmaktól. Kibontotta kisebbik kofferjét, és az éhezőkkel nem törődve kirakta a magával hozott ennivalót. Készült a bő tízóraira Deske is, odatelepedett Reich mellé, de ő nem rakott ki semmit, csak az étvágyát vitte a falatozáshoz. Hánzi is odasomfordált. Arra figyeltünk fel, hogy Hánzi és Reich acsarkodik egymásra, mint két rossz kofa.

— Akkor adja ide azt, amit nekem hoztak be! — ordította Hánzi.

— Magának nem hoztak be semmit — vágott vissza Reich. — Az ennivalót az utolsó falatig nekem hozták. Csak a maga nevére adták be. Megkapta érte, ami járt, már ott a börtönben. Miért zabálta meg? Miért nem tett el belőle az útra? Mit gondol, örökre az én kosztomon fog élni?

— És Deske? — ellenkezett Hánzi.

— Magának ahhoz semmi köze, hogy a sajátomból kit vendégelek meg. Annak adok, akinek akarok.

Reich ezzel elintézettnek vette a dolgot, átnézett Hánzi feje fölött, és tele szájjal társalogni kezdett Deskével.

— Az igazat megvallva — mondta Reich —, én még életemben nem voltam Erdélyben. De azért volt nekem is egy esetem mindjárt a bécsi döntés után. Fiatalember keresett fel rózsadombi villámban. Azt mondta, egyetemi hallgató. Először azt hittem, megint valami hazafias célra gyűjtenek. De nem. Az ifjú a legnagyobb meglepetésemre textilmintákat vett ki aktatáskájából. Képzeljék, uraim! Szövetet akart eladni nekem, a textilkereskedőnek.

— Mikor felvilágosítottam, hogy ruhaanyagszükségleteimet nem vándorkereskedőktől szoktam beszerezni, önérzetesen tiltakozott. Ő nem vigéc. Ő a székelyeken akar segíteni. A Székelyföldet akarja felemelni gazdaságilag. Azért vállalta önként és ellenszolgáltatás nélkül a házalást a székely szőttessel. Hogy piacot találjon a székely áru Budapesten és az egész országban.

— Elöntött a düh, de türtőztettem magam. Udvariasan felajánlottam a látogatómnak, vegyen magához az én mintakollekcióimból is vagy kettőt. Pártolja az anyaországi szövetet is, ne csak a székelyföldit. Ígértem neki tíz százalék jutalékot. Mit gondolnak, elfogadta? Kikérte magának, és sértődötten távozott, mintha a becsületébe gázoltam volna.

Csinger vette át a szót, talán abban a reményben, hogy a végén őt is megkínálják. Erdélyi története volt neki is.

— Önérzetes volt az én papom is. Aki miatt rám sózták az öt évet. A vonatban ismerkedtem meg vele. Nagyvárad és Kolozsvár között, mikor szerencsétlenségemre először életemben én is leutaztam Erdélybe. Úgy mutatkoztam be neki, mint herceg Eszterházy jószágkormányzója. Frankón

megörült, mikor meghallotta. Engem a gondviselés hozott össze vele. Én biztos szállíthatnék a falujának pár mázsa zsiradékot. Mi volna az az Eszterházy-uradalomnak? Semmi. Ő megfizetné a hatósági árat, még valamivel többet is. Jön a tél. Nagyon kellene az a kis segítség az anyaországból — mondta ő is a szónoklatot a Székelyföld megsegítéséről.

— Megegyeztünk. Kolozsváron egy szállóban szálltunk meg. Pertut ittunk, összebarátkoztunk. A papom a végén már arra kért, szerezzek neki valami állást az uradalomban. Már régen foglalkozik a gondolattal, hogy otthagyja a plébániáját, és megnősül. Van már menyasszonya, a tanítókisasszony. Hozzá is menne, ha mint világi ember biztosítani tudná a mindennapit. „Ezen nem fog múlni a boldogságotok" — biztattam, ahogy egy jószágkormányzóhoz illik.

— Hogy megnyerje a bizalmamat, maga a pap ajánlotta fel az előleget. Én eleinte szabadkoztam. Szállítok én zsírt anélkül is. De aztán mégis elfogadtam a pénzt, ezer pengőt. Nyugtát is adtam róla. Hogy küldtek-e zsírt Eszterházyék a Székelyföldre, nem tudom. De én egy dekát se küldtem. A papom, a gyalázatos persze feljelentett. A rendőrségen, ahol sajnos megőrizték a pofalemezemet, egyből rám bökött, hogy én voltam az Eszterházy jószagkormányzója. Csak arra ne vigyenek most. A paptól nem félek. A híveitől annál inkább. Rám mutatnak — ez lógott meg a zsírpénzekkel!

Vagonunk még jó ideig ott vesztegelt az állomáson. Ott fogyasztottuk el ebédünket. Attól ugyan nem lakott jól egyikünk se. Rabtársaim sorra leheveredtek a szalmára. Ha elalusznak, nem érzik az éhséget.

A vonat szép lassan elindult, mintha zakatolásával akart volna álomba ringatni bennünket.

— Megyünk á Kárpatok felé — mondta Pista.

Éhes voltam magam is. El is álmosodtam. De egy ideig még hallottam a vagon kerekeinek ütemes csattogását. Egy régi, cserkészeknél tanult induló szövegét idézték fel emlékezetemben. Pista volt benne a ludas, aki a Kárpátokat emlegette. Miatta nem tudtam szabadulni az egykori indulótól.

... Előre, cserkész, bátran nyújtsd kezed,
Vár a Kárpát, kéri szívedet ...

Vár a Kárpát ... Vár a Kárpát ... De sokat hallottuk, ismételtük, fújtuk kipirult arccal: Vár a Kárpát, vár a Kárpát. Ha Pistának igaza van, akkor most oda megyünk, a Kárpátokba. Vár-e a Kárpát igazán, ahogy az induló ígérte? Minket aligha. Mi sem megyünk hozzá énekelve, lelkesedéstől hevülő szívvel. Hiszen nem is megyünk, csak visznek, szállítanak bennünket. Kiért, miért?

Vár a Kárpát, vár a Kárpát — ismételgették makacsul a kerekek.

4

Mikor felébredtem, vidáman robogott velünk a vonat. A többiek még aludtak. Ehrenreich maga mellé hívott, Pista kofferjén állt, úgy nézett ki az ablakon, a deszkák résein át. Suttogva közölte:

— Nem Erdélybe visznek. Nem keletnek megyünk, hanem északnak. Most robogtunk át a Berettyón.

— Nem kellene szólni a többieknek? — kérdeztem. Ehrenreich legyintett.

— Nem sürgős. Ha felébrednek, majd megtudják. Változtatni úgyse tudnánk az irányon. Ha értelme volna, akkor sem.

Ottmaradtam én is a kofferen. Néztem ki a deszkarepedéseken.

Tarlók, kukoricaföldek, zsombékok futottak el előttünk. Ehreinreich halkan énekelni kezdett:

Szalárd alatt, Szalárd alatt
Folyik el a Berettyó . . .

Aztán elhallgatott, tűnődő, elgondolkodó lett az arca.

— Olyan ez a táj, mint egy gondozott kert. Parlagon hagyott föld erre nincs is. Ha nem szántó, akkor szőlő vagy gyümölcsös, vagy legalább kaszáló. Hasznot hajt itt minden négyszögöl. Lekaszálják az útmenti füvet is, levágják a fűzfavesszőt, a lápokon a nádat, de még a kákát is. Nem vész itt kárba semmi. Szorgalmas nép lakik erre.

Ahogy a deszkarésen át láttam, Ehrenreichnek igaza lehetett. Én persze hozzátehettem volna, hogy ez nálunk, a Dunántúlon is így van, de nem szóltam. Dicsérje csak a szülőföldjét, én is dicsérném az enyémet, ha arra vinne bennünket a vonat.

— Ezt a vidéket újra mostohán kezelik. Még a sajtó is csak a Királyhágón túli országrészről ír: Kolozsvárról, a Székelyföldről. Pedig Bihar, Szilágy, Szatmár, Máramaros semmiben sem marad el az erdélyi megyék mögött. Szépek is, gazdagok is. Van itt hegy, síkság, erdő, mező, folyó, minden. Terem itt búza, bor, fa, ami csak kell. Még arany is van, ezüst is meg sok más ásványi kincs.

— Nem ok nélkül harcoltak e vidék birtoklásáért évszázadokon át a törökök, az erdélyi fejedelmek meg a Habsburgok. Végigpusztították néhányszor a tatárok is. De mindig újra benépesült. És mindenféle nép összejött itt. Emlékszem az osztályunk névsorára: Balogh, Barbu, Berger, Demcsuk, Demián, Diószegi, Dorner. Magyar, román, zsidó, ukrán, sváb. Képviselve volt ott minden náció, amit a történelem összehordott ide, a Körös, a Berettyó, a Kraszna meg a Szamos völgyébe.

— Körös, Berettyó, Kraszna, Szamos. Én csak a nagyobbakat említettem. Pedig itt folyik az Ér is, a híres Ér.

— Látom, szereti ezt a vidéket. Mi a foglalkozása?

Ehrenreich biztatásnak vette szavaimat. Magáról kezdett beszélni.

— Apám fakereskedő volt. Jó módban éltünk. Nagy házunk volt Máramarosszigeten. Abban egy szoba tele könyvekkel. Az öreg is szeretett olvasni, pedig csak hat elemije volt. Ha az üzlet megengedte, beült a könyvtárszobába. Sorra olvasta a Jókai- meg a Mikszáth-köteteket, némelyiket többször is. Én az ő példáján felbuzdulva kaptam rá a magyar irodalomra. Apám meg én abban buzgólkodtunk, hogy ne hiányozzon a családi könyvtárból a magyar irodalom egy jelentősebb alkotása sem. Apám erre sohase sajnálta a pénzt. Gyakran felutazott Váradra, Kolozsvárra, Budapestre. Minden útjáról tucatszám hozta haza a könyveket.

— Miért nem hagyta ott a fakereskedést, és iratkozott be az egyetemre? — kérdeztem.

— Nem vettek fel Numerus clausus van. Az egyetemről kitiltottak, de a magyar irodalmat nem zárhatták el előlem. Kölcseyt, Aranyt, Petőfit és Adyt nem tilthatták el tőlem, se Móriczot, se József Attilát. Azt vetik a szemünkre, hogy csak üzletelünk. Én mást akartam. Nem hagytak. Fakereskedő lettem én is kényszerből. Csináltam, amit az apám, nagyapám, dédapám.

— Azért jó volt ez is. Sokat utazhattam. Fát vásároltam, és közben irodalmi hagyományok után kutattam. Nagyvárad és Nagyszalonta, Érmindszent és Zilah, Szatmár, Erdőd, Koltó. El tud-e képzelni magyar irodalomtörténetet e helységnevek nélkül? Csak az a baj, hogy az ittlakók még keveset tudnak róla!

— Engedjenek már engem is fel! Láthassam *én is az erdélyi jányokat!

Pista reklamálta a helyét az ablaknál, nem is alaptalanul, hisz az ő kofferjén álltunk. Le is jöttünk róla.

— Ez nem Erdély, hanem a Partium.

— Hát az meg micsoda? Tan csak nem vittek ki mégis az országból? — ijedt meg Pista.

Ehrenreich sietett megnyugtatni.

— A Partium elnevezés már kiment a közhasználatból. Valamikor ezeket a Tiszán túli részeket nevezték így. Máramarost, Szatmárt, a Szilágyságot, Bihart, Aradot. Ezeket a területeket átengedték a Habsburgok az erdélyi fejedelmeknek.

A magyarázat hallatán körénk gyülekeztek az emberek. Hamar elterjedt a hír, hogy nem Kolozsvárnak megyünk, nem Erdélybe. Találgatták, jót jelent ez, vagy rosszat.

— A Kárpátokba megyünk, erődítményt építeni — vélekedett valaki.

— Nem Erdélybe, hanem Kárpátaljára — egészítette ki egy másik.

Estére értünk be Máramarosszigetre. Ott nyitották ki újra a vagon ajtaját. Vacsora nem volt, csak kiblit ürítettünk. A külvilágból nem sokat láttunk, mert vagonunkat itt is jó messze tolatták az állomástól. És már sötétedett. Mire ránk zárták az ajtót, egymást alig ismertük fel.

Már késő este volt, vagonunk még mindig ott állt a szigeti állomáson. Vonatok érkeztek, indultak. A pattogó parancsok, a vasutasok kiáltásai, mellettünk elhaladók beszélgetéseinek foszlányai áthallatszottak a vagon falán. Ehrenreich némán figyelt minden neszre. Hátha hall ismerős hangot, gondolta.

— Ha tudta volna, hogy órákig fogunk itt állni, értesíthette volna a családját — próbáltam szóba elegyedni vele.

— Hiába üzentem volna.

— Elköltöztek Szigetről?

— Deportálták az egész családot. Az öcsém írta meg. Ő munkaszolgálatos, így maradt ki a szállítmányból. Apám, anyám, két húgom otthon volt. Ki tudja, élnek-e még.

— Őket is Németországba?

— Őket nem oda. A fronton van rájuk szükség. Aknataposónak.

Többet nem hallottunk. De ennyi is elég volt. Pillanatok alatt megtudták azok is, akik nem hallották.

— Inkább vittek volna Németországba — jegyezte meg valaki. Ez egyszer nem Hánzi volt.

— A koncentrációs tábornál a front is jobb — jegyezte meg csendesen Ehrenreich.

Nem sokat tűnődtem, mi jobb, helyesebben, mi rosszabb, a front-e vagy a koncentrációs tábor. Azért kerültem a rabszállító vagonba, mert nem akartam ismeretséget kötni a fronttal. És most mégis kivisznek. Nem mint katonát, hanem mint rabot. Hogy így rosszabb lesz, mintha a menetszázaddal mentem volna, az egy percig sem volt előttem kétséges.

— Mégiscsak rosszul tettem, hogy leléptem — öntöttem ki keserűségemet Ehrenreichnek, akit már jó barátomnak éreztem, pedig alig egy napja, hogy összehozott vele a balsors.

— Nem az volt a baj, hogy lelépett. Az inkább, hogy elfogták — javított ki Ehrenreich.

— Nem lehet a frontot elkerülni — keseregtem.

— Ha az egyik örvényből kievickél az ember, elkapja a másik. Úgy látszik, jobb, ha megadja magát az ember. A kutya azt harapja meg jobban, aki futni próbál előle.

— Én ezt másképp tudom — vitatkozott Ehrenreich. — Aki szembeszáll vele, azt ritkábban harapja meg.

— Én már voltam a fronton — szólalt meg Pista.
— Igaz, akkor katona voltam. Fegyver volt a kezemben, nem lapát. Visszajöttem. A Dontól hazáig. Az volt a baj. Nem erre kellett volna szökni.

— Én meg nem fogom a lapátot, ha ott lőnek fejbe a helyszínen, akkor sem — hallatszott Hánzi hangja a túlsó sarokból.

Aztán döccent a vagon. Újra elindultunk. Már csak a kerekek csattogását hallottuk, meg néhanéha a mozdony éles füttyét. Az ablakdeszka résein sem szivárgott be semmi fény. Lefeküdtünk a már alaposan letaposott szalmára. Ehrenreich újra felajánlotta pokróca felét. Hogy ki meddig virrasztott még a sötétben, azt kitalálni se lehetett. Azt sem, ki mire gondolt, mit álmodott a kemény padlódeszkán.

Az öregcserkész tábora

1

Vagonunk mozdulatlanul állott, csak azt nem tudtuk, hol. Azt sem, túljutottunk-e az országhatáron vagy sem. Mindenki az ablakhoz szeretett volna férkőzni, hogy kipillanthasson a deszkarepedésen. Majd ő megmondja, hová hozták a transzportot. Csak annyit tudtunk megállapítani, hogy vagy erdőben állunk, vagy erdő mellett.

Füleltünk, hátha úgy tudunk meg valamit. Csak lépéseket hallottunk, azt is ritkán. Nyilván a vagont őrző csendőrök koptatták bakancsaikat körülöttünk. Csak jó későn élénkült meg odakint a mozgás. Már hangfoszlányok is hallatszottak és és parancsszavak: jöjjön ide, menjen oda.

Azért mégsem hallgatóztunk hiába. Egyszer csak tisztán, érthetően harsant Tuskó hangja. A vagonban se szalma-zizegés, de még szuszogás se hallatszott. El ne vesszen egy szó is abból, amit Tuskótól megtudhatunk. Tuskó ez alkalommal is kioktatott valakit:

— Ilyet az isten se látott! Öten jönnek. Vacak puskákkal. Ha még géppisztolyuk lenne. Maguk azt hiszik, hogy jámbor búcsúsokat kapnak? Előimádkoznak nekik valamit, ők meg mennek majd, mint a nyáj a szamár után? Sajnálom, de velem nem ilyen portékát küldtek. Ez már mind ott állott egyszer az akasztófa alatt. Ki gyilkolt, ki rabolt, ki szökött. Elhihetik nekem. Olyan is van, aki a feljebbvalóját ütötte le. Ezeknél jobbakat is akasz-

tottak már. Csak bajnak hagyták meg őket. Hogy mit művelnek ezek az erdőben, nem is jó rágondolni. Még a legjobb az lesz, ha simán megszöknek. Én csak annyit mondok, nem szeretnék a maguk bőrében lenni.

Nem volt sok időnk, hogy találgassuk, miért és kinek tart ilyen dikciót Tuskó. Kinyitották a vagonajtót.

Tuskó bekiáltott:

— Hozza mindenki a cuccát! A vágányok mellett sorakozó!

Egyikünk kivételével pillanatok alatt ott álltunk felsorakozva a sínek mellett. Csak Reich toporgott még mindig a vagonajtóban. Kétségbeesetten könyörgött:

— Segítsenek, emberek, meghálálom!

— Mi lelte magát? Nem tud lemászni egyedül? Megbénult vagy mi az ánti lova?

Tuskó nem értette a szituációt. Én sem. Hamar megtudtuk, mért nem mászik le a vagonból Reich. A bőröndjeit se otthagyni nem akarta, se leemelni nem bírta egyedül. Nem gondoskodott arról, hogy beszervezzen valakit alkalmi hordárnak.

— A bőröndjeim! A bőröndjeim! — nyöszörgött tehetetlenül.

Tuskó káromkodott, mint a záporeső. Nem így Sinkó Miska, a vagonparancsnok, aki hamar rájött, hogy neki is van valami köze a bőröndökhöz. Nemcsak volt, de még lesz is meghívott vendég a Reich asztalánál. — Gyere, csávó, segítsünk — szólt oda a cigánygyereknek. Egy percig sem tartott, és a két vasalt koffer ott állott a sor végére csoszogó Reich előtt.

A vasúttól jobbra-balra erdő sötétlett. Előttünk géppisztolyos csendőrök álltak sorfalat mögöttünk katonák lövésre kész puskákkal.

Tuskó meg egy honvéd altiszt lépett elénk. Ő volt a katonák parancsnoka. Hamar megkapta be-

cenevét. Ő lett Tuskó II. Tuskó I. listát vett ki a zsebéből.

— Aki a nevét hallja, lépjen egyet előre! — adta ki a parancsot.

Tuskó I. felolvasta a rabok névsorát. Az én nevem nem volt a listán. Egyedül álltam egy lépéssel a többiek mögött. Hátha szabadon engednek — csillant meg bennem a remény.

— Eggyel többen vannak — csodálkozott Tuskó I.-re Tuskó II.

— Hogy az istenben? Megszaporodtak volna? — vakarta a fejét Tuskó I. Rám kiáltott:

— Maga ott hátul, jöjjön ide!

Az altisztek elé siettem.

— Hogy hívják? Hogy kerül ide?

Latolgattam, milyen nevet mondjak.

— Mi az, megkukult? — sürgetett Tuskó I.

— Alázatosan jelentem, Barta Márton vagyok, erdélyi menekült. Egy úr kísért a vonathoz a Hadik-laktanyából.

— Ja, persze — ütött homlokára Tuskó I. — Maga az, aki nincs még elítélve.

Vérszemet kaptam.

— Nem vagyok elítélve. Ártatlan vagyok, ahogy a törzsőrmester úr is mondta. Alázatosan kérem, helyezzenek szabadlábra. Nem tudom, miért hoztak ide.

— Mert Bálint katona — adta meg a gúnyos választ Tuskó, de hozzátette:

— Miért nem kérdezte meg a Hadik-laktanyában? Mi úgy kezeljük, mint a többit, ez a parancs. Végeztem.

Tuskó II. átvette Tuskó I.-től a kísérő iratokat az enyémmel együtt. Ezzel hivatalosan „át voltunk adva" a magyar királyi honvédségnek.

— Harmincnyolc elítélt és egy internált — összegezte az aktust Tuskó II.

Már csak egy rövid beszédet kellett meghallgat-

nunk, amit új gazdánk tartott, valóban keresetlen szavakkal.

— Mától kezdve ti mindannyian az én felügyeletem alatt lesztek. Nem szeretném, ha csalódnátok. Ezért megmondom már most az elején, szigorú ember vagyok. És nem félek senkitől. Tőletek se. Én is csak egy halállal tartozok. És azt se felejtsétek el, hogy statárium van. Aki megszökik, azt kinyiffantják. Végeztem.

Rabtársaim egy cseppet sem rettentek meg az altiszt fenyegető beszédétől, magától az új parancsnoktól még kevésbé. A statáriumot hallva Pista félig hangosan megjegyezte, hogy még nem is ettünk. Mint megtudtam, a börtönben minden ebéd után felolvasták nekik a hadtestparancsnokság rendeletét a rögtönbíráskodásról — utolsó fogásnak.

A csendőrök búcsú nélkül elvonultak. Az erdőből két condrás férfi lépett elő. Román munkaszolgálatosok voltak. Nagy kosarat cipeltek. Elléptek előttünk, és mindegyikünknek a kezébe nyomtak egy 20 dekás kenyéradagot meg egy darabka szalonnát. Tuskó II. kiadta az utasítást „a villás reggeli" elfogyasztására. Nem kellett neki a parancsot megismételnie.

Reggeli közben megtudtuk, hogy az 501-es munkászázadhoz osztanak be bennünket. Alig oltottuk szomjunkat a vasút mellett álló bakterház kútjából, már indultunk is a munkahelyre, Hosszúhegyre. A vonat ott állt meg a lábánál. Otthagytuk vagonunkat őrizetlenül, árván, mint valami kiürített perselyt. Lopni nemigen lehetett belőle, ha csak az almot nem.

2

Hosszúhegy olyan volt, mint egy óriási erdővel benőtt szalmakazal. Gidres-gödrös, elhanyagolt út vezetett a hátára. A hegyet dús erdő borította, lent bükkös, a tető felé fenyves. A hegy nyugati orma, ahol a század tevékenykedett, tulajdonképpen vadaskert volt. Magas drótkerítés húzódott körülötte. Ide jártak a mágnások és vendégeik hódolni az ősi szenvedélynek. Kényelmes magaslesekről lövöldöztek szarvasokra, vaddisznókra, és ha olykor szerencséjük volt, került a puskacsőre a már itt is ritkaság számba menő medve is.

Bennünket persze nem főúri vadászatra vezényeltek Hosszúhegyre, hanem fát vágni. Nem a bükköst a hegyoldalról, hanem a fenyőt a tetőről.

Az erdőirtást már a tavasszal elkezdte a román parasztokból alakított munkásszázad. A „muszosokat" hevenyészve megépített, pajtaszerű tákolmányban helyezték el. Aki nem akart a csupasz földön aludni, az hordhatott magának almot az erdőből: száraz falevelet, füvet — amit akart. Még az járt jól, aki magával hozta otthonról bárányból subáját. Annak nem kellett se alom, se takaró, pótolta a suba ezt is, azt is.

Mikor a hegytetőre felértünk, minket is betelepítettek egy frissen eszkábált hatalmas pajtába. A földpadlót ki sem egyengették. Letaposott fű, göröngy, erdei alom, itt-ott kiálló, nagy kődarabok fogadtak bennünket, de oldalról, felülről áradt a frissen vágott fenyőgallyak illata.

Nem teketóriáztunk sokat, akinek volt, leterítette pokrócát, akinek nem, az lefeküdt a csupasz földre. Perceken belül itt is, ott is felhangzott a horkolás.

Váratlanul Tuskó II. jelent meg az ajtónyílásban. Kefehajas koponyájáról vastag cseppekben csurgott a verejték.

— Deseő Dezső! Jöjjön azonnal az irodára! — lihegte.

Deske már szendergett. Ijedten kapta fel a fejét, mikor a nevét hallotta. Néhány pillanatig tétovázott, aztán mintha randevúra hívnák, ugrott fel. A pajta ajtajából diadalmasan visszaszólt:

— Megjött a távmondat. Megyek haza.

Deske eltűnt Tuskóval. A jelenet nem keltett nagy szenzációt. Csak Hánzi tápászkodott fel és ment az ajtónyíláshoz. Nyilván mondani akart valamit, de a távozók már messze jártak. Akik felébredtek, hamar ott folytatták, ahol abbahagyták. Elszenderedtem magam is.

Deske hangjára ébredtem fel újra. Visszahozták, a várva várt szabadító távmondat nyilván nem érkezett meg. Deske mégsem volt elkeseredve. Mocorogni kezdtek az alvók, felébredtek, egyik a másik után... Odahúzódtak a volt írnok köré. Deske élvezte, hogy újra ráfigyel a társaság.

— Tuskó egy kőből épült, erkéllyel díszített, zsindellyel fedett vadászlakhoz vezetett — újságolta. — Hatalmas trófeákkal díszített termen haladtunk át. Nagybátyám kastélyában láttam olyat. Illő kopogtatás után benyitottunk a belső szobába.

— A századparancsnok nagy barokk íróasztalnál ült, az arcát nem láttam. Eltakarta az újság, amit olvasott. Figyelmemet az asztal kötötte le. A pompás bútordarab olyan volt, mint egy díszes oltár. Még faragott angyalkák is röpdöstek rajta. A szobában vágni lehetett a füstöt. A szivarcsutkák kupacban hevertek a hamutartóban.

— Nem sokáig vártam. Alig egy fél pillanatig. A századparancsnok úr felnézett. Be se várta az őrmester jelentését, korát meghazudtolva fürgén felugrott. Hozzám lépett. Kővé meredtem az ámulattól. Tudjátok, ki a századparancsnokunk? Régi ismerősöm, egykori latintanárom, vitéz Zebegényi

Lajos. Ő volt egyben az iskolai cserkészcsapatunk parancsnoka. Magunk között Zebi parnoknak hívtuk. Katonásan vigyázzba vágtam magam, de őszintén bevallom, csak dadogtam. Nem tudtam hirtelen, hogyan szólítsam: tanár úrnak, parnok úrnak, ahogy mi cserkészek szólítottuk annak idején.

— Deske fiam, hogy kerülsz te ide? — kérdezte az őrnagy úr — mert ez a rendfokozata. Közben barátságosan kezet fogott velem, egykori tanítványával. Tuskót természetesen kiküldte. A mi közös dolgainkhoz neki ugyebár nem sok köze lehet.

— Alázatosan jelentem... — kezdtem el a mondókámat, ahogy egy kicsit magamhoz tértem.

— Félre a formaságokkal. Ha ketten vagyunk, szólíts csak nyugodtan Lajzi bá'nak, mint a cserkésztáborban. Nem sokat változtál. Egy kicsit megemberesedtél. De a fejed lágya — úgy látszik — nem nőtt még be. Különben nem adtad volna magad kalandokra. Mit mondtam folyton? Quidquid agis, prudenter agas — bármit teszel, cselekedj megfontoltan. De nektek hiába beszél az ember. A rács mögé, zsiványok közé kerültél. Még szerencséd, hogy ide hoztak az én századomba.

— Elmondtad neki a balhédat? — érdeklődött Hánzi.

— Láttam rajta, hogy nem tart bűnösnek. Céljaink azonosak voltak az iskolában, a cserkészetben, azonosok ma is. Csak módszerben van közöttünk eltérés. Én, a forró vérű fiatal, nem követhettem az ő példáját, tanácsát.

Lajzi bá' a szoba sarkában álló kis asztalhoz vezetett. Egy szekrényből üveget, poharakat vett ki. Leültünk az asztalhoz. Töltött. Ittunk a viszontlátás örömére. Azt hittem, álmodom. Őszintén megkérdeztem, mivel érdemeltem ki ezt a barátságos fogadtatást.

— Az életemet mentetted meg — mondta, és

nagyot nevetett. Nekem is nevetnem kellett a felidézett esetcn.

— 1938 nyarán együtt utaztuk be Erdélyt egy cserkészcsapattal, Zebi parnok — hogy őszinte legyek — egy kicsit furán festett a kamaszokra tervezett egyenruhában. A rövid nadrág látni engedte lúdtalpban végződő pipaszár lábát. Hátul semmi sem domborodott ki a rövid nadrágból, de elöl, mintha egy nagy dinnyét rakott volna bele az öreg. A felső ruházatból meg hegyes könyöke, naptól vörösre sült, gyűrött bőrű pulykanyaka, sötét szemüvegének támasztékul szolgáló kiugró csontos orra vált ki és maradt meg emlékezetemben.

— Zebi parnok mindezzel nem törődött. Mások külföldről, száz kilométereket utazva jöttek el, hogy gyönyörködjenek Erdély szépségeiben. De az öreg a legszebb tájak iránt sem mutatott különösebb lelkesedést. A Damokled-csúcsról úgy nézelt le az ezüstösen csillogó Al-Dunára, az ősi Herkulesfürdő színes, játékskatulyáknak tűnő villáira, mintha csak egy falusi templom tornyából nézné a szürke ködbe borult egyhangú határt. Nem lelkesedett a hűs vízű borvízforrásokért, amelyekből mi boldogan töltöttük meg kulacsainkat. Még a Békásiszoros lélegzetelállító, meredek sziklafalai között is egykedvűen bandukolt. De mikor egy-egy történelmi nevezetességű helységbe értünk, várat, szobrot, emlékművet tekintettünk meg, Zebi parnok maga köré gyűjtött bennünket, és órákig mesélt, magyarázott, oktatott. Ha nem tudta befejezni a helyszínen, amit mondani akart, este a tábortűznél folytatta. Három hétig úgy jártuk Erdély városait, falvait, nevezetességeit, mintha egy nagy múzeumot látogattunk volna. Zebi parnok folyton a múltról beszélt, a dicső múltról.

— Zebi parnok sportban, kézügyességben kevésbé volt tehetséges. Úgy látszik, a természet ebben volt szűkmarkú, és ezért áldotta meg kitűnő emlé-

kezőtehetséggel. Egyaránt kívülről fújta Horatiust és Shakespeare-t. De kétbalkezes volt mindenben.

Úszni se tudott. De Szovátán, a Medve-tóba mégis bemerészkedett, gondolván, a sós víz úgyis a felszínen tartja. Csakhogy a vízben elvesztette egyensúlyát, és az ijedt rúgkapálózásban az alsó fele került felülre. Én vettem észre kalimpáló lábait, helyre is billentettem az öreget. De addig orvosi rendelés nélkül is ivott pár kortyot a nem éppen élvezetes keserű italból. Ezt nevezte ő életmentésnek, ezért hálálkodott ma is.

— Hogy került ide, a mócok közé? — kérdezte Reich.

— Mint már mondtam, a politikában mi egyet vallunk. Lajzi bá' is legitimista. Ez a munkásszázad neki is olyan száműzetésféle. Nekem őszintén megvallotta, nem sokat törődik ő a századjával. Rádiózik, olvasgat naphosszat. A vadászkastélyban van Dégenfeld báró magánkönyvtára. Van itt könyv ezrével. Görög, latin, angol, német meg más. Azok közül válogat. Egyik nap Aiszkhüloszt olvassa, a másik nap Goethét.

— Azt mondta, hallgat rádiót, Londont is nyilván. Nem hallott tőle valami jó hírt? — kérdezte Reich.

— Már bocsánatot kérek, de azt, ha mondott volna, se kürtölném világgá — méltatlankodott Deske.

— Szóval a szabadító távmondat helyett a jóistenke ide küldte neked vigasztalásul Lajzi bát — gúnyolódott Hánzi.

A hatás nem maradt el. Többen nevettek. Deske kénytelen volt folytatni a beszámolót. Meg kellett őriznie tekintélyét.

— Megjön az is. A távmondat. Az őrnagy úr fogja megsürgetni.

— A cserkész, ha tud, segít — vigyorgott Hánzi.

— Segít is — vágott vissza Deske. — Az őrnagy

úr megmondta, azt ő nem fogja megengedni, hogy egy Deseő fát vágjon.

— Írnok lesz itt is Deseő úr? — hízelgett Csinger.

— Nem. Itt nem kell írnok. Itt könyvtáros leszek. Dégenfeld méltóságos úr, a kastély tulajdonosa, megkérte az őrnagy urat, rendeztesse át a könyvtárát. Eddig nem talált rá megfelelő embert.

— Te kitűnően meg fogsz felelni — mondta az őrnagy úr. — Diplomás ember vagy, nyelvtanár. Vállald el, legalább addig, míg szabadulsz — kérlelt az öreg. Elvállaltam. Míg lejön a távmondat. Addig se fogok már raboskodni. Mától kezdve úgy szerepelek, mint a gróf őméltósága vendége.

— A gróf többi vendégei is almon hálnak?

Pista megjegyzésére Deske újból megsértődött.

A hallgatóság két pártra szakadt. Volt, aki kárörvendően röhögött Pista közbeszólásán. A többség Deske pártjára állott. Szerették volna tovább hallgatni a parancsnok egykori tanítványát, még ha nem hittek is el neki mindent. A rabok senkinek se hisznek. Társaiknak legkevésbé.

— Nektek se lesz rossz dolgotok — szólalt meg újra Deske. — Nekem elhihetitek. A századparancsnok úr bizalmasan közölte velem, hogy ő bizony nektek is engedélyezni fogja a korlátlan csomagbeadást, mint a román muszosoknak. Mindenki annyi csomagot vehet át, amennyit küldenek neki. Nem szeretem az éhező embereket — mondta Lajzi bá'. Az angolnak igaza van: hungry man is an angry man — az éhes ember mérges ember. Az morog, lázadozik, mindenre képes.

— Ez szent igaz — helyeselt Reich. — Milyen jó, hogy ilyen parancsnokot fogtunk ki.

— Megfogtuk az isten ballábát — gúnyolódott Hánzi.

— Az írnok úr majd pártfogol bennünket — hízelgett Csinger.

— Az csak természetes — vállalta a protektor szerepét Deske. — Mondta is Lajzi bá', hogy rám mindenben számít. Ahogy végigfutotta a névsort, és meglátta a nevem, mindjárt tudta, hogy csak én lehetek. Deseő Dezső csak egy van az országban.

3

Kolomp szólt. A bejárathoz siettünk. Tuskó már ott állt.

— Vacsorára sorakozó! — adta ki a parancsot.

Fogta mindenki a csajkáját — én is kaptam egyet a raktárból —, és nagy étvággyal sorakoztunk a kondér előtt. Mázsán felüli munkaszolgálatos hatalmas merőkanál gulyást rakott mindenkinek. Volt abban bőven nemcsak krumpli, de hús is. Ha ez így megy, éhezni nem fogunk. A kiadós adagok után ítélve Zebi parnok — Deskétől átvettük a cserkész elnevezést — igazat mondott. Nem szereti a mérges embereket. Gondoskodik róla, hogy ne maradjunk éhesek. És nem halunk szomjan se. A jó borvizes forrás ott buzogott a tábortól nem messze. Talán az igazi bor se ízlett volna jobban. Degeszre szívtuk magunkat. Csak úgy vánszorogtunk utána a pajta körül.

Csak Tuskó II., az őrparancsnok rítt ki a képből. Mintha az ő vacsoráját ettük volna meg. Tuskó I. alaposan ráijesztett. Mi lesz itt éjszaka ezzel a sok zsivánnyal? Se rácsok, se falak. Most, míg világos van, olyanok, mint a bárányok. De ez bizonyára csak színlelés. Majd ha megjön minden betyár cinkosa, a sötétség. A hasítványból eszkábált, toldozott-foldozott falú pajtából csak az nem fog megszökni, aki nem akar. Ki tudja azt megakadályozni? Az erdő ott van a pajtától egy köpésre. Neki mindössze csak egy tucat fegyverese van. Ha mindet őrségbe állítja, abból még csak nagyobb baj

lesz. A rendkívüli biztonsági intézkedéstől csak berezelnek, és amilyen marhák, a legkisebb neszre egymást fogják lepuffantani. Nem zsiványok őrzésére hozták őket ide, csak keretnek a muszosokhoz. Így kitolnak vele, öreg továbbszolgálóval.

Ijedtséget olvastam ki Tuskó tekintetéből akkor is, mikor szabályszerűen vigyázzba vágtam magam előtte, és kértem, hogy vezessenek valami orvoshoz, szanitéchez, egészségügyi emberhez, mert ujjaim elgennyesedtek. Ezt Ehrenreich állapította meg, mikor vacsora után átkötötte sebeimet. Ő kapacitált, kérjek ápolást. Ennek fele se tréfa. Elfertőződik, aztán könnyen rámehet a balkezem vagy még magam is. Így jelentettem a bajt Tuskónak.

— Mit gondol maga? Azt hiszi, Budapesten vagyunk egy összkomfortos börtönben, betegszobával, orvossal, patikával? Hát kedves nővér nem kell? Az kéne magának, tudom én.

— Őrmester úr, az életemről van szó — túloztam szándékosan a nagyobb hatás kedvéért. — A sebem elmérgesedett, a kötés beszennyeződött.

— Tehetek én arról? — förmedt rám az altiszt. — Ide hozzák a nyakamra, akikkel már Pesten se bírtak. Nem elég, hogy nekem kell rájuk vigyázni. Még ápoljam is őket. Fordultak volna fel valamennyien még az úton!

Reich sietett oda, a sitiprinc. Nem hallhatta Tuskó szidalmait. Gyanútlanul vigyázzba vágta magát ő is. Jelentette, hogy beteg, és kérte, vigyék a betegszobába. Ő sem hálhat a pajtában.

— Miért nem hálhat? Majd szállodát építünk ide magának, konzum-hölgyekkel?

— Nekem coronaria insufficienciám, ulcusom és aranyerem van.

Tuskó csak az utolsót értette.

— Kórházzal nem szolgálhatok, és pelenkám

sincs. Hétfőn feljön az ápolónővér. Annál jelentkezhetnek. Maradtak volna otthon. Végeztem.

A kihallgatás — szerencsére — ezzel nem ért véget. Egy munkaszolgálatos lépett Tuskó elé. Vállas, tagbaszakadt, negyven év körüli férfi. Tarkójára vetett kis szalmakalapja alól őszülő tincsek lógtak le és tapadtak erős ráncokkal barázdált homlokára. A hímzett kendervászon ing, bő gatya, nagy bocskor és széles bőrtüsző olyanná tette, hogy akár egy népviseleti plakátra is felvehették volna. Tűrhető magyarsággal jelentette:

— Őrmester úr, a századnak van ládában kötöző meg vatta, meg benzin, meg jód. Tudunk segíteni.

— Mi az isten? Talán még gyengélkedőszobát is berendeztek már! — bosszankodott Tuskó a nem várt közbelépés miatt.

— Betegszoba még nincs. De nővérnek tudunk üzenni. Ha kell, feljön vasárnap is.

Hogy mentse tekintélyét, Tuskó káromkodott egy nagyot, aztán otthagyott bennünket a munkaszolgálatossal. Drágos Mitrunak hívták. Pillanatok alatt előkerítette a munkásszázad betegápolóját, egy borbélysegédet, aki mégiscsak jobban megápolt, mint Ehrenreich. Valami fertőtlenítője, gyógyszere is volt. Égetett, mint a parázs, de mégiscsak nyugodtabban mentem a pajtába éjszakai nyugovóra, mikor a kolomp a takarodót jelezte.

Nem panaszkodhattunk az érkezés napjára. A másodikra még kevésbé. Számomra az a nap emlékezetes marad azért is, mert akkor ismertem meg Nellit.

Gyönyörű vasárnapra ébredtünk. Mikor a reggelire felsorakoztunk, már tűzött az augusztusi nap, de a hegytetőn az erdő kellős közepében nem kellett előle árnyékba húzódni. A zupát meg a gyümölcsízes kenyeret a ledöntött fatörzsekre telepedve fogyasztottuk. Mellettem Ehrenreich ült.

Figyeltük a román munkaszolgálatosokat. Ők már reggeli után voltak. Izgatottan készülődtek valamire. Az egyik fésülködött, a másik a ruháját kefélte, egy apró legényke meg éppen csizmáját vikszolta nagy büszkén, mert a többinek inkább csak bocskora volt. De igazították rajta a szíjat ők is. Mi lesz itt? Talán csak nem lakodalom?

Azt éppen nem csaptak, de ahhoz hasonlót igen. Elállt szemünk-szánk, mikor megjelent a hegyi úton az első román menyecske színpompás fejkendőben, amit huncutul úgy kötött fel, hogy egy kékesfekete hajtincs — a legényfogó — kilátszódjon alóla. A patyolatfehér, gyönyörűen hímzett blúz merészen feszült. Lejjebb tekintve meg arról győződtünk meg, hogy a bocskor sem otromba lábbeli, különösen ha szép vonalú női láb viseli.

Nagy szenzáció volt az első menyecske Hosszúhegyen. Kísérővel jött. Egy lánnyal, akinek öltözete Pesten se tűnt volna fel, legfeljebb a lány. Barna volt, de nem olyan, mint nálunk a kunsági lányok. Olyat én addig csak egy bizánci ikonon láttam. Magas volt és karcsú. Úgy jött, mintha zenére lépegetne.

A román menyecske gyapjútarisznyát hozott a hátán. A lány egyik kezében szatyor volt, a másikban — orvostáska. Megörültem. Biztos ő lesz a kötözőnővér, akit az este Drágos Mitru munkaszolgálatos ígért.

Egy hatalmas munkaszolgálatos — nem volt nehéz felismerni esti jótevőmet — indult meg nagy, kimért léptekkel az érkezők elé. Megcsókolta mind a kettőt. A menyecske a felesége lesz, a lány a rokona — találgattam. Menjek-e én is oda, vagy várjak, míg szólítanak? Jobb, ha várok egy ideig. Nem tolakszom közéjük. Drágos csak nem feledkezik meg rólam. Miattam hívta fel a lányt. Végignéztem magamon. Kicsit szégyelltem a suttyó öltönyt. Először, amióta magamra vettem.

Jöttek látogatóba más lányok, asszonyok is. A munkaszolgálatosok csoportokba verődve — férfiak, nők vegyesen — lepték el a környéket, pontosabban az erdőt a körlet körül.

Zebi parnok ebben is nagyvonalú volt. Nem ellenőriztette, kihez ki jön, feleség, rokon vagy csak jó ismerős. Nem igazoltatott senkit. Azt sem szabták meg, milyen messzire távozhatnak a muszosok hozzátartozóikkal. Nehéz is lett volna határt kijelölni. A tábor körül nem volt kerítés. A muszosok eltűntek vendégeikkel az erdőben. Az őrség nem törődött velük. Ők maguk meg úgy telepedtek le a kies rengetegben, hogy lehetőleg egymást se zavarják...

A börtönből jötteknek a szemük majd kiesett, mikor a látogatók — szinte kivétel nélkül a szépnem képviselői — feltűntek a táborban. Minden sudár derekú lányt, karcsú menyecskét sóvár szemek kísértek, mikor fárjükkel, vőlegényükkel végigsétáltak a táboron. Mikor meg nyomtalanul eltűntek az erdő titokzatos zöld függönye mögött, a rabok nagyokat nyeltek, de volt, aki éktelen káromkodásra fakadt a sárga irigységtől.

Engem nem annyira az irigység kerített hatalmába. Reich dühösített fel. Tapintatból nem rohantam mindjárt az orvostáskás lányhoz. Nem szaladtam mindjárt hozzájuk, gondoltam, hadd beszéljen néhány szót Mitruval. De Reich, a szemtelen sitiprinc másképp gondolkozott. Ő is észrevette az orvostáskát. Mitru két szót sem beszélhetett a lánnyal, Reich már odapofátlankodott. Nagy magyarázatba fogott. Nyilván ezer baját, fájdalmát ecsetelte, amiből a fele sem volt igaz. Én láttam őt falatozni a vagonban. Ez persze nem tartozott rám, de az bosszantott, hogy önző módon lecsapott a hozzám jött ápolónővére. Már ott is ült vele egy rönkfából fűrészelt kerek asztal mellett, amit a tisztás közepén állítottak fel. Négy, ugyancsak

rönkfából készített ülőke volt körülötte. Reich egyre magyarázott, a lány meg különféle gyógyszereket rakosgatott ki táskájából.

— Menjünk oda mi is — javasolta Ehrenreich.

— Várjunk inkább itt. Ne zavarjuk őket. Csak feszélyeznénk Reichet. Négyszemközt bátrabban elmondja a bajait — adtam a nagy önzetlent.

— Csak nem gondolja komolyan, hogy mi Reichet egy cseppet is feszélyeznénk? A börtönben egy ideig ketten egy zárkában voltunk. Reich meg Ehrenreich. Atyafiak — mondták a smasszerok. Akkor bántam, hogy nem magyarosítottam meg a nevem. Hogy legalább a végéről nem hagytam el a Reichet. Különben apám miatt nem tettem. Őneki nagyon tetszett a neve. Erényekben gazdagot jelent — magyarázta Ehrenreich.

A szimuláns Reichet nem győztük kivárni. A vége mégiscsak az lett, hogy mi is odamentünk az asztalhoz. Nagyot köszöntünk.

— Jó napot! — mondtam én magyarul. Ehrenreich románul köszönt:

— Bună ziua!

— Jó napot! Bună ziua! — válaszolt a lány mindkettőnknek.

De Reich nem adta át mindjárt a helyét. Könyörögve magyarázta, hogy ő itt nem maradhat, őt feltétlenül kórházba kell szállítani. Ha a nővérke ezt nem tudja neki elintézni — bár ő nem lenne hálátlan —, legalább annyit tegyen meg, hogy küldje ki a nagypetri kórház igazgatóját, főorvosát vagy valakit, aki számít, akinek súlya van, aki intézkedhet. Emberéletről van szó. Ígérje meg a kisasszony, hogy megteszi. Egyébként kötelessége is, ha hivatását komolyan veszi, és így tovább.

— Jelenteni fogom, jelenteni fogom — ismételgette a lány, de Reich csak akkor hagyta abba lamentálását, amikor az ápolónővér hozzánk fordult, helyesebben hozzám.

— Maga az, akinek elgennyesedett a sebe?

— Igen — nyújtottam neki a bal kezemet.

A kötés pillanatok alatt lent volt. Az érdes asztallapon már minden elő volt készítve az én kezelésemre: vattacsomag, benzin, géz, számomra ismeretlen porok, kenőcsök.

— Miért hanyagolta el? — korholt a nővér.

— Átkötöttük a vagonban is — védekeztem. Ő kezelte — mutattam Ehrenreichre.

— Ön orvos? — kérdezte a lány a társamat.

— Szó sincs róla — tiltakozott a fiú.

— Hogy történt magával ez a csúnya baleset? Fogaskerekek?

— Oda került, fogaskerekek közé — válaszolt helyettem Ehrenreich. — Vallatták — tette hozzá jelentőségteljesen.

— Nyitott sebbel útnak indítják! Nagyobb baj is lehetett volna, ha tovább tart az út . . .

— Abból nagy baj lett volna. Mert akkor vagy a frontra kerültünk volna, vagy Németországba — tereltem másra a szót.

— Maguk nem munkaszolgálatosok?

— Nem. Mi rabok vagyunk — válaszolt Ehrenreich.

— Magát mennyire ítélték? — a kérdés nekem szólt.

— Engem nem ítéltek még el — válaszoltam.

— Nem értem, akkor maga micsoda?

A váratlan kérdés zavarba hozott.

— Erdélyi menekült vagyok — adtam meg gépiesen a már annyiszor elmondott választ.

— Stiți românește? — kérdezte a lány.

Azt hitte talán, én is román vagyok.

— Magyar vagyok. Nem tudok románul.

— Én román vagyok, mégis megtanultam magyarul.

— Magyar községben nőttem fel — védekeztem.

— Iskolába csak járt — vitatkozott a lány.

— Csak az iskolában — elemiben — nem lehet egy nyelvet megtanulni — sietett a segítségemre Ehrenreich.

— Ez igaz — bólintott a lány. — Elemiben nem lehet egy nyelvet megtanulni. Ezt megkövetelni apró gyerekektől egyenesen kegyetlenség. Pedig nálunk még azt is akarják, hogy a román gyerekek számtant, mértant, földrajzot, történelmet is magyarul tanuljanak.

Ehrenreich élénken helyeselt.

— Igaza van. Ezt én tapasztalatból tudom. Szigeten végeztem az elemit. Román iskolában. Nekem könnyebb volt, mert már tudtam románul. De akik nem tudtak, azok folyton megbuktak. Addig ismételgették az első vagy legfeljebb a második osztályt, míg fel nem cseperedtek. Akkor aztán kimaradtak az iskolából. Még írni-olvasni sem tanultak meg.

A lány kifogástalanul megápolt, bepólyált. Felkötött bal kézzel álltam az erdei asztal mellett. Akkor jutott eszembe, hogy van seb a lábamon is, de nem akartam, hogy a lány azzal is bíbelődjék.

— Egy kis gyógyszert, kötszert kaphatnék? Feltörte a csizma a lábam.

— Vesse le, bekötöm azt is! — szólított fel a lány.

Hiába szabadkoztam. Bekötötte a lábamat is. Észre se vettem, hogy közben Ehrenreich szép csendesen eltűnt valahová. Egyedül folytattam a beszélgetést.

— Hivatásos ápolónővér? — kérdeztem.

— Ápolónővér vagyok, de nem ez a hivatásom. Medika volnék. Két évet végeztem a kolozsvári egyetemen még a bécsi döntés előtt.

— És miért nem folytatja? A numerus clausus miatt?

A lány csodálkozva nézett rám. Az eddigiekből nem gondolta volna, hogy ismerem ezt a szót, a

jogtalan szabályt, melynek alapján az egyetemekről kizárták a más fajú, más nemzetiségű fiatalokat. Megint elárultam magam. Kétséget támasztottam aziránt, hogy tanulatlan falusi vagyok, ahogy az öltözetem mutatta. A lány tekintetéből látszott, hogy szeretné tudni, ki vagyok, mi vagyok. De nem kérdezett semmit. Készségesen válaszolt az én kérdésemre.

— A bécsi döntés után nekünk lett nehezebb itt Észak-Erdélyben. Ezt biztos maga is tudja. Voltak tüntetések az egyetemen is. Dél-Erdélyben a magyarok ellen, itt a románok ellen. Onnan ide menekültek a magyarok, innen oda a románok. Az én kollégám, Lupu Traján, a nagypetri pap fia is elmenekült. Félt, hogy itt nem tudja elvégezni az egyetemet. Hívott engem is, de én nem mentem.

— Akkor miért nem folytatta az egyetemet, itt Kolozsváron?

— Abba kellett hagynom. Nem kaptam ösztöndíjat. Egy ideig a bátyám, Mitru segített. Aztán letartóztatták, majd behívták munkaszolgálatra. Haza kellett jöjjek. Akkor álltam be ápolónővérnek.

Nellinek hívták. Az igazi nevét mondta, mikor bemutatkozott. Én megmaradtam álnevemnél: Barta Márton. A nevemben talán nem kételkedett, de abban már igencsak, hogy suttyó vagyok.

Nelli a bátyjához ment, a szokott helyre. El sem kísérhettem. A csizmámat nem húzhattam bekötött lábamra. Mezítláb nem akartam a lányt kísérgetni. Tanácstalanul ültem az asztal mellett. Kis idő múlva Ehrenreich visszajött, kezében egy pár szandállal. Nekem hozta. Szinte bocsánatot kért, hogy eddig nem ajánlotta fel fölösleges lábbelijét. Kárpótlásul egy pár zoknit is hozott. A kapcát mégse vehetem a szandál alá — magyarázta. Aztán, hogy adakozásáról több szó ne essék, visszatért előbbi vitánkra, a nemzetiségi kérdésre.

— Én azért nem vetek el mindenféle beolvadást, asszimilációt. Néha ez egyenesen hasznos. Mondok egy példát. Középiskolás diák voltam, mikor hittantanárom, a rabbi megkért, vállaljam el egyik híve fiának a tanítását. Valami nyelvvizsgát kellett a fiúnak letennie. Elmentem a magadott címre. Bemutattak egy tizenhat éves kamaszt. Hosszú pájeszt viselt, pelyhedzett már a szakálla meg a bajusza is, de borotvát még egyik sem látott. Ez egyáltalán nem lepett meg. De az igen, hogy a fiú se magyarul, se románul nem tudott. Még a latin ábécét sem ismerte. Mint kiderült, az apja bigott ember, a hitközség sachtere — szándékosan tartotta távol a fiát minden gój befolyástól. Nem akarta, hogy „asszimilálódjon". Megmondtam neki is, hogy bűnt követ el a fiával szemben. Az én apám nem ilyen volt. Örökre hálás leszek érte.

Asszimilálódni, beolvadni persze nemcsak azt jelenti, hogy megtanuljuk azok nyelvét, akikkel együtt élünk, átvesszük életformájukat, kultúrájukat. Szükség van érzelmi azonosulásra is. Tudja, mikor éreztem én magam először magyarnak? Mikor a középiskolában egy soviniszta román tanító a többi magyar gyerekkel együtt elfenekelt, mert magyarul beszéltünk az osztályban. Akkor a magyar többségű Szatmár gimnáziumában tiltva volt a magyar beszéd. Az elnyomás a legtöbbször egybekovácsolja a nemzeteket, nemzetiségieket. Én magyar vagyok, és az is maradok. Ettől nem tudott eltántorítani sem a soviniszta román tanító, sem az antiszemita magyar hadbíró.

— Aki ezt a kisebbségi kérdést megoldaná, az volna aztán a bölcs politikus — jegyeztem meg. Életemben akkor találkoztam a problémával először.

— Nekem lenne egy jó receptem — kapott a megjegyzésen félig komolyan, félig tréfásan

Ehrenreich. — Az apám példáján gondoltam ki. Ő hadirokkant. A fél lábát otthagyta az első világháborúban. Károly-kereszt kitüntetést hozott haza a lába helyett, meg nagy együttérzést a háború minden áldozata iránt. Ő azt tette, hogy amikor fát vásárolt, minden hadiözvegynek, hadiárvának, hadirokkantnak tíz százalék felárat fizetett. Hát ezt tenném én a kisebbségiekkel. Teljes egyenjogúság plusz tíz százalék felár. Ez szerintem előnyös lenne az ország szempontjából is. A kisebbségi igazán otthon érezné magát, őszintén hazájának tartaná az országot, amelyben él. Nem úgy élne, mint a rossz családban a mostohagyerek.

Jó messze kerültünk a körlettől. Idegtépő ordítás szakította meg Ehrenreich előadását. Artikulátlan hangokat hallottunk. Azt se lehetett kivenni, embertől származnak-e. Visszasiettünk a táborba, toronyiránt, hogy minél hamarabb ott legyünk. Sűrű bozóton kellett áthatolnunk. Öt-tíz percbe telleff, míg tövisektől szaggatott ruhában, összekarmolva a körletbe értünk. Rabtársainkat összecsődülve találtuk. Hánzit állták körül, aki orrátszáját törölgette. Nem volt nehéz kitalálni, hogy alaposan helyben hagyta valaki. Azért üvöltött az imént. De szavát se lehetett venni. Hiába faggatták, ki volt, hogy volt, miért bírmálták meg. Hánzi konokul hallgatott.

— Biztosan túl magasra tartottad a gyertyát a román szerelmespárnak. Azt meg, úgy látszik, errefelé se szeretik — vélekedett Csinger.

Ebéd után kellemes meglepetés érte a rabszakaszt. Nyilván jelentették Zebi parnoknak a pórul járt Hánzi esetét, mert sorakozót rendelt el. Maga jött ki elénk. Doske találóan írta le. Hórihorgas alak volt. Ráillett a mondás, úgy állt rajta az egyenruha, mint tehénen a gatya. De ki törődött azzal Hosszúhegyen. Mikor meg bejelentette, hogy mindenki levelezőlapot kap, és vasárnaponként a

rabok is fogadhatnak látogatókat, kitört az éljenzés.

Még ott szétosztották a levelezőlapokat, ceruzákat. A rabok boldogan telepedtek le a ledöntött fatörzsekre, keresték a simára fűrészelt felületeket, hogy olvasható legyen az írásuk. Közben tréfálkoztak, trágárkodtak, mint afféle vásott kamaszok. Vasárnapra kisegítő rajt alakítanak a legrátermettebb fiatalokból, hogy egy asszony, de még a menyasszony se távozzon csalódottan Hosszúhegyről. Mikor már végeztek a levélírással, daloltak, kurjongattak. pedig szeszes ítalt még nemigen fogyasztottak, hacsak a románok meg nem kínálták őket.

Én úgy döntöttem, tovább játszom az erdélyi menekültet. Nem írtam haza, szüleimet sem akartam szomorítani. Azt is el akartam kerülni, hogy Hosszúhegyről a végén mégis a rögtönítélő elé vagy éppen a golyófogó elé vigyenek. Tűrhető élet ígérkezett a táborban. Mindenki oda volt Hosszúhegytől. Csak Ehrenreich maradt szkeptikus.

— Úgy vagyunk ezzel a Hosszúheggyel, mint a székely fuvaros. Fát szállított a városba. A borravalót hazafelé menet megitta. El is álmosodott, el is aludt a szekéren. A lovak is rájöttek erre, szépen az út szélére húzódtak, és kezdték harapdálni a füvet, már amennyire zablájuk engedte.

Lótolvajok jöttek arra. Mikor meghallották, hogy a góbé jóízűen horkol, szép csendesen kifogták a lovakat, és eltűntek.

Esteledett már. Hideg fuvallat támadt. A góbé felébredt. Megdörzsölte a szemét, körülnézett, elgondolkozott, aztán így szólt:

— Most vagy Gábor Emre a nevem, és akkor ellopták a lovaimat, vagy nem vagyok Gábor Emre, akkor meg találtam egy szekeret.

4

Délután nagy kedvem támadt egy kiadós erdei sétára. Csak úgy egyedül, hogy még jobban élvezhessem a csendet, a friss, illatos fenyves levegőjét. Elváltam Ehrenreichtől, megindultam arrafelé, ahonnan nem jött semmi hang. Igyekeztem minél távolabb kerülni a pajtáktól és az erdőben danolászó, kurjongató tarka sokaságtól.

Szerettem az erdőt. Alig hiszem, hogy akad, aki ne szeretné. Igaz, mint apró gyerek eleinte féltem tőle. A gyermekmesék gaztetteit többnyire az erdőben követik el. A vadászt is oda küldik Hófehérkével, hogy ölje meg. Emiatt iszonyodik, retteg sok gyerek a legbékésebb erdőcskétől is. Nem menne egyedül oda akkor se, ha valódi mézeskalács-kunyhó várná. Én se mertem belépni még a falunk határáig húzódó kis tölgyesbe sem, csak később, iskolás koromban. De akkor aztán kipótoltam a korábbi mulasztást.

Még ki sem zöldültek a fák, már szedtük ki a varjúfiókákat a magas fészkekből. Párosával kötöttük össze, és rudakra fűzve vittük haza őket. Jó paprikás lett belőlük otthon. Az én torkomon egy falat se ment le ugyan a varjúpaprikásból. Hiába kínálta édesanyám a saját zsákmányomból készített illatos vacsorát. Mégis mindig ott voltam a varjúfészkek megdézsmálásánál. Nagy esemény volt az. Kiszöktünk arra az iskolából is.

Hamar rájöttem, hogy a magamfajta zsellérgyereknek nincs az erdőnél megértőbb barátja, pártfogója. Mert nemcsak varjúfiókáit engedte át nekünk ingyen. Ha olykor friss gyümölcsre támadt kedvünk, az erdő abból is a legjobbat adta. Van-e gyerek, ki nem örül az illatos szamócának, a vérpiros málnának, az üdítően savanykás áfonyának, a diónál is ízesebb mogyorónak. Az erdő nem fu-

karkodik egyikkel sem. Mindenkinek odakínálja, aki meglátogatja.

Az erdő bőkezű. Csak az emberek zsugoriak. Mikor már nem féltünk az erdőtől, a mesebeli szörnyetegektől, megtanultunk félni az erdész úrtól. Hiába húzódtak a tölgyek a falu alá, az erdőbe vezető úton ott függött a tábla: „Idegeneknek belépni tilos!" A terület a káptalan tulajdona volt. Az erdész — szigorú, nagy bajszú agglegény — óriködött felett. A háza bent volt a farengeteg közepén, jó messze a falutól. De ő folyton csak a falu felé leselkedett. Vállán a puska, kezében egy nagy mogyorófabot. Mi gyerekek az utóbbitól jobban féltünk, mint a töltött fegyvertől. Mert akit sikerült az erdész úrnak elfognia, azt könyörtelenül elnáspángolta, és még fel is jelentette a tanítónál, aki a vékony, sárga, de annál csípősebb nádpálcával adta ki a ráadást.

De erdész csak egy volt. És túl lehetett járni az eszén. Erről sok történetet hallhattam a favágóktól. Még szarvast is fogtak, pedig a vadorzást szigorúan büntették. Télen, amikor nagyban ment a favágás, esténként az éhes szarvasok ott ólálkodtak a vágási terület körül. Alig várták, hogy a favágók elvonuljanak. A rügyre gyülekeztek, amit a levágott fák gallyairól rágcsáltak le. A favágóknak nem volt fegyverük, mégis megtalálták a módját, hogyan ejtsék el a szarvast. Hurokkal. Egy fiatal, sudár lucfenyőt, mint valami íjat, lehajlítottak a földig, csúcsára dróthurkot kötöttek, eléje jó csomó rügyes gallyat raktak.

Jött a szarvas, falta a neki készített csemegét, szépen betette a fejét a hurokba. Mikor el akart menni, kioldotta a kötést. A luc kiegyenesedett, és felhúzta magával az állatot. Reggel ott várta a favágókat az akasztott szarvas. Volt pár napra pecsenyéjük is a száraz kenyér mellé. Nem hívtak meg senkit a szarvastorra... Nem csoda, hogy minket

is vonzott az erdei romantika. Tavasszal, nyáron, ősszel mindig ott csatangoltunk. Csak télen nem, mikor derékig ért a hó, a lombtalan fák, bokrok pedig nem nyújthattak menedéket.

Nekem egyébként szerencsém volt. Egyszer sem sikerült az erdésznek elcsípnie. Pedig már a hátamon éreztem a botját és vele a nagy szégyent Magdi előtt, akit magammal csaltam ibolyát szedni.

Nyolcévesek lehettünk, harmadikosok. Egy áprilisi délelőtt a tanító hazaküldött bennünket az iskolából. Valahová el kellett mennie. Megörültünk a váratlan iskolai szünetnek. Nem megyünk haza, kimegyünk az erdőbe ibolyát szedni. Így határozott az osztály fele. Magdi, egy cserfes kis szöszke velünk jött. Én beszéltem rá nagy nehezen. A lányok között ő volt a legjobb tanuló, okos is volt, szép is, jó magaviseletű, és — amire én különösen büszke voltam — az osztály nyelve szerint Magdi volt az én „szeretőm". Magam sem tudom, ki és miért párosított bennünket össze. A végén elfogadtam magam is, és ha olykor az idősebbek tréfálkozva megkérdezték, van-e már szeretőd, félig szégyenkezve, félig tréfásan vallottam be, hogy van, Szőke Magdi.

A lányka is így lehetett vele, mert mikor kiértünk az erdőbe, és a fák alatt szétoszlott a társaság, velem maradt.

Bokáig süppedtünk az agyagos sárba. Az avar nem fedte mindenütt a friss esőtől alaposan felázott talajt. Nem fáradoztunk hiába. Jó marékkal szedtünk már mindketten. Hiába dugta el fejét a tavasz szerény illatos hírnöke. Egymással versengtünk, ki talál minél többet. Felforgattunk minden ibolyatövet. Nem hagytunk ott egy virágot sem. A nagy igyekezetben úgy eltávolodtunk a többiektől, hogy már a beszélgetésüket se hallottuk. Csak a kiáltásukat:

— Jön az erdész! Jön az erdész!

3. Máramarosi erdő

Nem tudtuk Magdival, merről jön a veszedelem, merre fussunk. Nagy ijedtségében a lány hozzám szaladt, belém kapaszkodott mindkét kezével.

— Ne hagyj itt! Ne hagyj itt!

Ha egyedül vagyok, talán futok én is, amerre látok, mint a többiek. De Magdit nem hagyhattam ott. Mit tehettem? Odahúztam egy böhönc alá. Az egyedül álló tölgy ágai a földig értek. Jól eltakartak mindkettőnket. De Magdi ott sem eresztett el. A fa alá érve megbotlottam, elestem. Velem esett a lányka is, de még nagyobb erővel szorított magához. Úgy feküdtünk egymás mellett, mint Tóni bátyám Kis Erzsivel szénagyüjtéskor, mikor egy bokor alatt rajtakaptam őket.

Bennünket nem látott meg senki. Az erdész sem. Kiáltását csak messziről hallottuk. Aztán elcsendesedett körülöttünk minden.

Mennyi ideig maradtunk ott a tölgyböhönc alatt átölelkezve, nem tudom. Óránk nem volt. Belőlem hamarabb elszállt a félelem. Ki akartam szabadulni Magdi öleléséből, de a lányka még mindig félt, nem engedett el. Egy kis ördög szállhatott belém. Elkezdtem csókolgatni Magdit. Nem eresztett el akkor sem. Sírásra se fakadt. Még csak nem is vonakodott, tiltakozott. Ha valaki szétnyitotta volna fölöttünk a tölgy ágait, még azt hihette volna, mi is azt tesszük, amit Tóni bátyám Kis Erzsivel.

Én a városba kerültem gimnáziumba. Magdika otthon maradt. Hiába volt nálam jobb tanuló. Ő csak lány volt. Felcseperedtünk mindketten. Nem egyezett a falu felfogásával, hogy én, a diák, udvaroljak Magdinak, aki megmaradt parasztlánynak. Nem mintha engem valaki is nagyobbra tartott volna csak azért, mert tanulni mentem. Erről szó sem volt. Továbbra is letegezett mindenki, felnőttek és fiatalok egyaránt. Még le is néztek a maguk módján, mert belőlem is ingyenélő úrféle lesz. Eggyel több olyan, akit nekik kell majd el-

tartaniuk. Így beszéltek velem a lányok is. Nekem még azt sem engedték meg, amit nem tagadtak meg az otthon maradt legényektől. Pedig vakáció idején éppúgy dolgoztam, mint a többiek. Mikor új iskolát építettünk, hordtam én is a téglát. A velem egykorú legénykék be-behúzták a lánykákat a még vakolatlan, üres tantermekbe. Meg-megölelték őket, lenyomtak egy-egy csókot. Nem volt az tiltott játék. Azt gúnyolták a lányok ki, aki félénk volt, bátortalan, aki nem mert velük kezdeni.

Én sem akartam gyávának tűnni. Elkaptam egy kökényszemű kis begyest, loptam tőle egy csókot. De a kis jérce, mint a hárpia támadt nekem. Mit gondolok én, ő nem ribanc! Ilyen kemény hangot használt. — Másnak szabad? — védekeztem gyámoltalanul. — Az más, azok itt nősülnek a faluban. Te úr leszel, kisasszonyt fogsz elvenni. Enyelegj azokkal — adta ki az utamat.

Tetszett vagy nem, odahaza a falumban ehhez a felfogáshoz kellett tartanom magam. Együtt dolgoztam, tréfálkoztam, táncoltam a hozzám illő lányokkal, de szerelemről szó sem lehetett, még csak enyelgésről sem. Tudomásul kellett vennem, én már nem vagyok közéjük való.

Így voltam Magdival is. A böhönc alatti kalandunkra úgy gondoltam, mint sok más gyermekkori csínyre, emlékre. Szép volt, mint a mese, vagy a kitalált történet. Hogy igaz volt, nem számított. Nem beszéltünk róla. Magdival sem, akiből sudár termetű lány lett. Sűrű haja, mint az arany, üde bőre, mint a vaj. Mit számítottam én neki. Komoly udvarlója is volt már. Ha leszerel, meglesz a lagzi. Szó sem lehet már új, igazi kalandról az erdőben. És mégis.

Késő nyáron, úgy szeptember eleje lehetett, a vakáció utolsó napjai. Egy délután, gondoltam, sétálok egyet az erdőben, elbúcsúzom megint egy évre az ismerős fáktól. Mint egyetemi polgár nem

kellett már tartanom az öreg erdésztől, aki személyesen ismert. Engem is a falu intelligenciájához sorolt. Nekünk szabad mozgást engedélyezett erdejében. Így hát nyugodtan sétálhattam a pázsitos erdei úton is.

Délután négy óra lehetett. Kellemes, hűs volt a levegő. Mély csend mindenfelé. Ilyenkor mozdulnak ki a vadak nappali búvóhelyükről. Óvatosan lépegettem, hogy zajt ne csináljak. Hátha elém bukkan egy félénk gidácska, vagy egy bokros agancsú szarvasbika. Látásuk emlékét szívesen viszem majd magammal a városba.

Az út elkanyarodott. Halk lépéseket hallottam. Valami közeleg szemben velem. Félrehúzódtam egy fa mögé. Nem őz jött, se szarvas. Magdi tűnt fel az útkanyarban, piros pettyes ruhában. Megvártam, míg mellém ért. Csak akkor léptem elő a fa mögül. A lány kicsit megijedt. Mikor felismert, úgy megörült, mintha előre megbeszéltük volna a találkát.

— Tudod, hogy éppen rád gondoltam? Emlékszel a böhönc tölgyfára? Oda bújtunk el az erdész elől. Tudod, hogy még megvan? Itt a közelben. Ha akarod, megmutatom.

Hamarosan ott voltunk a böhönc mellett.

— Éppen olyan, mint tíz évvel ezelőtt. Csak mi változtunk meg. Azt mondják, te már menyasszony vagy. Farsangkor esküsztök Bakos Pistával.

— Ne beszélj róla. Gondolni se akarok rá — kérlelt Magdi.

— Nem a vőlegényed?

— Megvert engem az isten.

— Nem szereted?

— Ha téged szeretnélek, elvennél? Emlékszel? Tíz évvel ezelőtt...

— Úgy fogtad a nyakam. Annyira meg voltál ijedve.

— Hátha nem az ijedtségtől?...

Magdi tengerzöld szeme tüzelt...

Már sötétedett, amikor hazafelé bandukoltunk az erdei úton. Magdi Pistáról beszélt. Kicsit bűntudattal, önigazolásul.

— Mikor először hazakísért a táncból, én egész úton csak arra gondoltam, bár nyitva lenne az utcaajtó. Akkor hamar beszaladhatnék, becsaphatnám az ajtót magam után. Nem akartam, hogy megcsókoljon. Az pedig kijár a legénynek, aki hazakíséri a lányt. A házunk elé érve szaporábban kiléptem, kicsit szaladtam is. De Pista nem maradt le. Jött utánam, nagyokat lépve, szuszogva. A végén már versenyt futottunk. Én elöl, ő utánam. Nem volt szerencsém. A kisajtó be volt zárva. Pista utolért. Átölelt. Gondoltam, hiába siettem. Meg fog csókolni. A szám elé kaptam a tenyerem. Legalább szájon ne csókoljon. Bár inkább megcsókolt volna. Pedig az eszébe sem volt. Csak azért fogott meg, hogy megkérdezhesse:

— Magdi! Igaz, hogy rád íratják a házat?

Magdi mégis férjhez ment Bakos Pistához.

5

Másnap alig derengett, már nyüzsgött a pajta. Készülődtünk az első munkanapra.

— Miért nem adnak mindenkinek kincstárit? — zúgolódtak, akik saját ruhájukat hordták. Az erdőben a sok gally, tövis, érdes fakéreg ronggyá tépi, darabonként szakítja le az ujjast, a nadrágot. A cipő talpa leválik, az ember lába alá gyűrődik, hogy orra bukik, aki nem vigyáz. Még annak jó, aki csizmában, bakancsban jött.

Nem húzhattam fel csizmámat sebesre dörzsölt lábamra. Ehrenreich szandálját kellett újra felvennem. Mintha csak rám szabták volna. Nyári lábbelinek jobbat nem is kívánhattam. Csak persze

nem a favágáshoz, az erdőben. Nem is nagyon illett a szandál a bricsesz csizmanadrágomhoz. Ez megint csak Ehrenreichnek szúrt szemet. Felajánlotta kék tréningruháját. Ő majd használt pantallóját, pulóverét ölti fel. Így is nagy előnye lesz velem szemben, mert vastag talpú, szöges kirándulóbakancsát mintha csak erre az alkalomra csináltatta volna.

Az átöltözés után úgy álltam a pajta bejáratánál felkötött bal kezemmel, mint valami sportoló, aki verseny közben megsérült. Sikerült teljesen kivetkőznöm suttyói mivoltomból. Észrevette ezt Kormos Sanyi, a cigányfiú.

— Az igazság az lenne, ha maga meg nekem adná, amiben eddig volt. Már kilátszik a hátam is, a fenekem is. Mindenki belőlem űz csúfot, ha így kimegyek.

Sanyinak igazat kellett adnom. Hamar rajta volt a tordai viselet. Kiadhatta volna magát ő is erdélyi menekültnek.

Deske a jobbik öltönyét vette fel. Neki ma már úri élete lesz. Az sincs kizárva, hogy feljön a hegyre a méltóságos báró úr is. Csak azt sajnálta, hogy a pajtában víz híján nem borotválkozhatott. A könyvtárban az lesz az első dolga. Megpróbálja elintézni azt is, hogy éjszakára ne küldjék vissza a pajtába. Itt előbb-utóbb mindenki megtetvesedik. Kisülne a szeme a szégyentől, ha éppen ő, egy Deseő hordaná át a tetűt a kastélyba.

Hánzi folyton Deske körül forgolódott. Lesznek abban a könyvtárban német meg román könyvek is. Deske nem tud majd kiigazodni bennük. Ő szívesen segítene. Rá is érne a könyvekkel bíbelődni. Fát vágni úgyse fog.

— Pedig most megmutathatnád, hogy bánnak a svábok a fűrésszel, fejszével! — hergelte Losonci Pista.

— Abból nem esztek — feleselt Hánzi.

— Mit gondolsz, mi fogunk gürcölni helyetted is? — förmedt Hánzira Sinkó Miska. — Majd én kezelésbe veszlek.

— Vedd kezelésbe Reichet. Tőle kaptad a potya kaját.

Hánzi a sitiprincre mutatott, aki még mindig a pokrócán hevert. Kofferjei ott voltak a fejénél egymásra rakva. Nem nyitotta fel egyiket sem. Reich most nem falatozással kezdte a napot, mint a vagonban. Csak feküdt és nyöszörgött, mint aki már a halálán van. — Mi baja? — kérdezgették. Reich motyogott valamit. A hiszékenyebbek találgatták. Vagy szívrohamot kapott, vagy a gyomra lyukadt ki. Orvost kell ide hívni, orvost.

Éliás bácsi ment is a bejárathoz, hogy jelentse Reich állapotát. Épp akkor szólalt meg a kolomp. Kimentünk a pajta elé. Tuskó jött felénk. Legnagyobb meglepetésemre engem szólított:

— Barta Márton!

Jelentkeztem.

— Azonnal menjen az erdész úrhoz! Vezesse oda! — szólt Tuskó a mellette álló katonának.

Megindultunk a kastély felé.

Az erdész fülkéje ott volt közvetlenül a parancsnok szobája mellett. A báró nyilván inasa számára építtette közvetlenül a saját szobája mellé a magánzárkára emlékeztető kis helyiséget. Kis asztal, ruhaszekrény volt benne meg egy tábori szék. A fogason az erdész zöld kabátja függött, fölötte díszelgett kalapja a ráillő zergetollal. A sarokban rakásra hányva hullott szarvasagancsok.

Az erdész egy tábori ágyon hevert, olvasott. A fekvőhely betöltötte az egész szobát, akár a priccs a magánzárkát, a Hadik-laktanyában. A fülkét nagy ablak világította meg.

Az erdész csak valamivel látszott idősebbnek nálam. Kicsit már hízásnak indult. Vékony szálú szőke üstöke megkezdte a visszavonulást szélesedő homlokáról.

Lassan tápászkodott fel fekvőhelyéről, de mindjárt vissza is ült. Katonásan jelentkeztem.

— Barta Márton, parancsára megjelentem.

— Mi lelte a kezét? — kérdezte.

— Lejött az ujjamról a köröm.

— Magától?

— Nem. Más is közreműködött benne.

— Mennyire ítélték?

— Nem sikerült bűncselekményt rám bizonyítani. Nem vagyok elítélt. Csak ide internáltak.

— Miért?

— Nem tudom. Erdélyi menekült vagyok.

— Miért kínozták? — az erdész hangjából rokonszenvet éreztem.

— Rám akarták bizonyítani, hogy román kém vagyok.

— Értem. Így akartak kitolni magával is. Velünk erdélyiekkel, mindig csak csúfot űznek.

— Valahogy így van — hagytam rá.

— Mi volt civilben?

Merészet gondoltam. Megmondom az igazi foglalkozásomat. Nem vagyok már a suttyóruhához kötve.

— Egyetemi hallgató vagyok.

— Milyen szakos?

— Jogász.

— Kolozsvárott tanult?

— Nem. Pécsett. Negyvenben a bécsi döntés után menekültem oda Tordáról — mondtam be a régi hazugságot. Aztán jött megint az igazság. — Pécsett élnek a rokonaim. Ott iratkoztam be a jogra. El is végeztem. Csak a doktorátus volt hátra. Arra készültem, de közbejött a letartóztatás.

Magam is meglepődtem a vallomásomon, melyben a hazugság megfért az igazsággal, azaz még inkább, hogy az erdész szóról szóra elhitt mindent. Már úgy beszélt velem, mintha régi barátok volnánk.

— Ez a tábor nem a legrosszabb. Majd meglátja. Bár itt nem adnak sem rangot, sem kitüntetést. De ha nem ugrik a dűlő fa alá, megéri a háború végét, ami, mint mondják, nincs már olyan messze. Egy ideig az alárendeltem lesz. Ön egyetemet végzett, de a fakitermeléshez talán én értek jobban. A nevem Kővári Károly.

— Engem itt főerdésznek szólítanak, pedig az túlzás. Nem végeztem erdőmérnöki főiskolát, csak kétéves alerdészit, Esztergomban.

— Itt nekem is szoktak tisztelegni, de maga nekem ne szalutáljon. Civil alkalmazott vagyok. Irányítom a fakitermelést. Szaknyelven szólva vágásvezető vagyok. Maga lesz a helyettesem. — Én csak néztem rá hüledezve, mint aki csodát lát.

— Jobb dolga lesz, mintha az őrparancsnoknak lenne az alárendeltje — folytatta Kővári zavartalanul. — Jutason szerezhette be ő is az általános műveltséget, vagy még ott sem. Ismerem ezt a fajtát. Szolgáltam én is három hónapot az utászoknál, Püskin, Magyaróvár mellett. Még az volt a szerencsém, hogy nem többet. Beugrattak a Dunába jó párszor a pontonról. Egy vadbarom jutasi szórakozott így velünk. De engem hamar leszereltek. Átkértek ide. Akkor kezdte meg a munkát itt a munkásszázad. Munka után szabad vagyok, fizetést kapok, illetményfát, egyebet. És még a behívás ellen is biztosítva vagyok. Lehet, hogy az öregisten odafönn kárpótolni akart. Volt neki miért.

Az erdész aztán a munkámra tért:

— Szálában termelünk. Lemérjük a fa hosszát, átmérőjét, és mehet. Még csak nem is sorszámozzuk a lecsúsztatott rönköket. Csak maga jegyzi fel a füzetében. Az is csak a jelentéshez kell, bár azt sem fogja ellenőrizni senki.

— Amit a kolléga végezni fog — folytatta —, azt úgy nevezik, hogy hossztolás. Ez a hossztoló léc.

Az erdész átadta a szerszámot — olyan volt, mint a rőfös méteres rúdja. Az egyik végén kampó volt, a jelkarcoló.

— A hossztolást eddig civil alkalmazott végezte, fizetésért. Behívták katonának. Megegyeztem az őrnagy úrral, hogy nem veszünk fel civilt. Majd csak megkártyázzuk valahogy az elszámolást. Tehát a munkájáért pénzt is kap — havonta száz pengőt. A többiek bagóért dolgoznak. A munkaszolgálatosok is, a rabok is. Örülök, hogy magán segíthetek, aki nemcsak hogy erdélyi, hanem még szerecsia* menekült is.

ó

Csak a mi szakaszunk állott a téren, a románok már elvonultak. A rabok szerszámmal a kezükben sorakoztak fel. Sinkó vállán hatalmas csákány, Losonci Pista kezében fejsze, Csinger és Kormos egy hosszú fűrész két végét fogták. Ehrenreich és Hánzi kötéltekercset tartottak a hónuk alatt. Deske és Reich nem volt a felvonulók között.

Odaálltam a sor végére Ehrenreich mellé, aki a kezében tartotta reggelimet, 5 deka szalonnát meg az egész napi adag kenyeret.

Tuskó vigyázzt vezényelt, aztán beszédbe fogott. Úgy kiabált, hosszan elnyújtva a szavak végét, ahogy a kisbíró a faluban.

— Magyarook! Tik most dógozni menteek. Akik a fronton vannaak, helyetteteek harcolnaak. Tik meg dolgozzatook helyettük iis. Tik magyarok vagytook. Nehogy lehaggyanak a bocskorosok...

Tuskó még többet akart mondani, de Kővári intett neki, hogy hagyja abba. Ő vette át a szót.

— Emberek! Figyelmeztetem önöket, hogy nem sportversenyre mennek, hanem fát dönteni.

* — szerencsétlen.

Tudom, hogy a többségük életében először dolgozik erdei munkán. A fakitermelés veszélyes dolog. Döntés előtt ki kell vágni, el kell távolítani a fa körül minden bokrot, indát, csemetét. A fa körül csak a csoport tagjai tartózkodhatnak. Ha a fa megindul, dőlni kezd, kiáltani kell, hogy a dűlő fától mindenki eltávolodhasson. Fennakadt, félig kitermelt fát otthagyni tilos. Ha nem vigyáznak, komoly baj lehet. Még emberhalál is. Arra nincs szükség. Tudom, mindenki élve akar hazakerülni.

— Éljen! — kiáltott fel a szakasz.

A tetszésnyilvánítás legjobban Kővárit lepte meg. Sürgősen abbahagyta az eligazítást. Intett Tuskónak, hogy mehetünk.

A szakasz elindult a számára kijelölt erdőpászta felé.

Csak egy ideig haladtunk menetoszlopban, kétoldalt a kísérő katonákkal. Mikor beértünk a fenyvesek közé, a sorok felbomlottak. Örök és muszosok összekeveredtek. Én hátul majszoltam valamit kenyéradagomból, aprókat harapdálva hozzá a nem nagy, de annál értékesebb szalonnadarabból. Közben Ehrenreich megjegyezte, hogy Deske a könyvtárba ment. Zebi parnok valóban régi ismerőse lehet.

— Én ezt se hiszem — szólt bele Hánzi, aki valahogy mellénk került. — Deske a börtönben is folyton Tihamér bátyjával hencegett, aki állítólag képviselő, és azt ígérte, hogy ki fogja vinni a kóterből. Így ment ez két évig. A végén Deskét is ide hozták velünk együtt. Azt nem tagadom, nemesi család. De tönkrementek. Legalábbis az az ág, amelyből Deske származik. Még azok is kitagadták, mikor kiderült, hogy Deske nem Habsburg Ottó költségén volt Franciaországban, hanem a Deuxième Bureau, a francia kémszervezet számláján. Ezzel Deske nemigen dicsekedett el Zebi parnoknak. Őt biztos azzal etette, hogy valami

legitimista dologba keveredett bele. Hát nem erről van szó. Én tudom, amit tudok.

Hánzi elhallgatott. Előresietett. Mikor ketten maradtunk, Ehrenreich elmondta, hogy Reich a pajtában maradt. Mikor ki akarták zavarni, elájult. Persze, szimulált.

Kővári magához szólított, előresiettünk. Az erdész meghagyta Tuskónak, hogy vezesse a szakaszt a vágási területre, ahol a muszosok dolgoznak. Kővári járatlan úton vezetett. Birodalmát, a hosszúhegyi erdőt akarta megmutatni, mintha a vendége lennék.

— Hogy tetszik? — kérdezgette.

Mondtam neki, hogy én is szeretem az erdőt. Gyermekkori emlékeim — szép emlékek — fűznek hozzá.

— Hát igen — mondta. — A költő verset ír róla, a festő megfesti, az énekes róla dalol, ahogy a szép lányokról, asszonyokról szokás. Szerintem egyébként jobban megérdemli — szépség tekintetében is —, a hűségről nem is beszélek.

— Az erdő mégiscsak erdő — próbáltam ellenkezni.

— Maga ezt nem érti — intett le. — De hagyjuk az asszonyokat. Én most erről az erdőről beszélek. Errefelé a folyók mentén, a völgyekben már évszázadokkal ezelőtt fölégették az erdőt, hogy felszánthassák a földet, elvethessék a kölest, a zabot, az árpát, a búzát, később meg a málét. Hegyvidéken mindig is az erdőkből vették a nyersanyagot: a házhoz, a fejszenyélhez, a dézsához, a galambdúcos kapuhoz, a deszkapalánkhoz. Jutott is, maradt is. A baj akkor kezdődött, mikor a fáért pénzt lehetett kapni, sok pénzt. Irtották az erdőt, vágták a fát, ahogy jött, fiatalt és öreget, vékonyat és vastagot, bükköt és fenyőt sorjában. A mágnások meg a kereskedők hatalmas összegeket vágtak zsebre. A fát elszállították, nem jött cserébe csak a nagy

szegénység. Az erdővidéken van a legtöbb rongyos — itt éheznek a legtöbbet.

Kővári úgy belejött, mintha a parlamentben a kormányhoz intézne interpellációt.

— Régen az erdő a faluközösségé volt. Használták, vágták a fát, de nem rabolták, mint mostanában. Azok gazdagodnak meg belőle, akik életükben sem fogtak még fejszét. Rablógazdálkodás, az megy itt már évek óta. Tarvágás. Újratelepítés semmi. Tarvágást legfeljebb 30—40 méter széles pászmákban volna szabad megengedni, ha a szomszédos területen megmaradó fák védelmet biztosítanának, hogy új erdő növekedhessék. De ki törődik most a jövővel! Itt marad a hegytető kopáran. A szél, az eső hamar leviszi majd azt a kevés termőtalajt. Pár év múlva nem lesz itt semmi, csak a kövek.

Én bólogatva lépkedtem mellette.

— Ráadásul háború van. Ez aztán a faigényes vállalkozás. Vezetékoszlop, cölöpfa, állványfa, bányafa, ipari fa. Mindenből több kell, mint békeidőben. A tempót meg a németek diktálják, március tizenkilencedike óta különösen, hogy megszállták az országot. Der Krieg ernährt den Krieg — a háború táplálja a háborút, ez az elvük.

— Elsőrendű fenyőt termelünk ki. Vezetékoszlopnak való prima anyag. De ott rohad majd el a völgyben. Amit már lecsúsztattunk, azt se szállították még el. De jobb is így. Nem kerül a Todt-szervezethez, az építi a német védővonalakat.

Kővári kis szünetet tartott. A politikáról visszakanyarodott az erdőhöz.

— Van itt bükk is szépen, nemcsak fenyő. Az én kedvenc fám a bükk. Oda nézzen. Milyen szép, magas, hengeres törzsük van. A fában az a legfontosabb, az egyenes törzs. Az emberben meg az egyenes gerinc. A lányban is az a legszebb, a sudár derekú.

A sima kérgű bükkök között ormós, csavarodó törzsű fák tűntek elő.

— Gyertyánok — világosított fel Kővári. — Kevésbé értékes faanyag. Kaptafa, tűzifa lesz belőle, újabban papír. Azért az erdőnek szüksége van a gyertyánra is. Sűrű lombja védi, lehullott levele táplálja a többi fát, főképp a csemetét.

Felértünk a hegygerincre. A muszosok már vágták a fát. Bő gatyájukat, bocskorukat rongyosra tépték a kiálló faágak, tüskés bokrok, éles kövek.

— Megérkeztünk — állott meg Kővári. — Ez a mi vágási területünk. Déli fekvés, kitéve a nap sugarainak. Hetven-hetvenöt éves lucfenyők elegyesen jegenyefenyővel négyötöd-egyötöd arányban. A famagasság átlag harminc méter. Ezt pusztítjuk a tavasz óta barbár módon.

— Még szerencse — morfondírozott fennhangon Kővári —, hogy a muszosok nem nagyon törik magukat. Gondolom, a rabszakasz sem fog rekordot dönteni. Minél több fa marad, annál jobb. Ezt persze nem mondhatom el az egész szakasznak. De a kolléga erdélyi. Mi — gondolom — értjük egymást.

7

— Ki legyen a rabszakasz munkavezetője? Ismeri társait. Kit ajánl? — kérdezte Kővári.

Losonci Pistát javasoltam. Odahívtam, bemutattam az erdésznek. Pista katonásan jelentkezett. Kővári kérdésére neki is elmondta, hogy tíz évig dolgozott fakitermelésben.

— Rendben van. Akkor maga lesz a munkavezető.

Pista fekete szeme felcsillant.

— Alázatosan jelentem, kérek további utasítást.

— Az első, hogy nekem ne jelentsen alázatosan.

Nálunk alázatosan a bikszádi bazilita barátok imádkoznak a Mária-szobor előtt. Én nem vagyok Szűz Mária, csak vágásvezető. Én felelek az egészmunkáért, maga meg a rabszakaszért. Vannak harminchatan. Kaptak fűrészt, fejszét, meg amire szükségük lesz. Aki már dolgozott ilyen szerszámokkal, az tanítsa meg a többit. Ossza őket ötös csoportokba. A tehetetlenebbekből lehet egy csoportban több is. A napi teljesítmény csoportonként öt darab fenyő. Annyit kell kidönteni, legallyazni, megcsúcsolni, lehántani. Ha nem lesz annyi, az se baj. Én csak egyet kérek: baja ne essék senkinek.

— Értem.

Pista hozzálátott a rabszakasz megszervezéséhez, munkába állításához. Fél óra múlva már csattogtak a fejszék, sivítottak a fűrészek, zengett az erdő. A volt börtönlakók úgy nekiveselkedtek a munkának, mintha attól várnák a szabadulásukat. Vagy csak egymásnak akarták megmutatni, ki mit tud?

A nagy virtuskodás nem tartott sokáig. A fejszecsapások hamar ritkulni kezdtek, a fűrészek is elhallgattak, egyik a másik után. Az újdonsült favágók mind gyakrabban köpködték a markukat, nézegették, nyomkodták a semmittevéstől kifinomult bőrön keletkező vízhólyagokat. Csinger, a szélhámos meg egyenesen a földhöz vágta fejszéjét.

— Gürcöljön, akinek az anyja bárcával sétált.

— Meg lehet szokni ezt is — biztatta Éliás bácsi.

— Én eddig se melóztam, ezután se fogok — fogadkozott Csinger.

Éliás bácsi a maga módján próbálta jobb belátásra bírni a szélhámost.

— Írva van: arcod verejtékével eszed a kenyeret, míg vissza nem térsz a földbe.

— Én Pestre akarok visszatérni — vágott a szavába Csinger. — Aki a földbe kívánkozik, az csak vágja a fát, míg belegebed.

Csinger kártyát vett elő. Intett Kormosnak, s az tüstént otthagyta a szerszámot. Csinger hamiskártyás trükkjei sokkal jobban vonzották, mint az egyre nehezebben mozgó erdei fűrész, amit Éliás bácsival húzogatott nagy keservesen. Egyedül az öreg sem fűrészelhetett. Fogta Csinger eldobott fejszéjét, csapni kezdte vele az ágakat egy ledöntött hatalmas fenyőről. Ő nem tétlenkedik, amíg a többi izzad. Becsületből se tenné. Az Úr se nézné azt jó szemmel fentről.

Csinger élvezettel forgatta ügyes ujjai között a zsíros kártyalapokat. Sinkó Miska gyilkos pillantásokat vetett a hamiskártyásokra. Hólyagos volt az ő tenyere is, de azon inkább bosszankodott, hogy Csingerék leálltak.

— Büdös a meló, sipista urak? — szólt oda dühösen.

— Elvégezitek ti azt helyettünk is — pimaszkodott Csinger. — A kártyához finom kéz kell. Bütykössel csak veszteni lehet.

Pista közeledett.

— Ha ők nem dolgoznak, én se leszek bolond. Vagy rendet csinálsz, vagy bemondjuk mi is a fájrontot — támadt Pistának Sinkó. Nem tudta eltitkolni bosszúságát, hogy Pista lett a munkavezető, nem pedig ő, a volt vagonparancsnok.

— Nézd, milyen vízhólyagok vannak a tenyeremen — állt fel Csinger, hogy igazolja magát.

— Hát nekem nincsenek? — mutatta tenyerét Miska is.

— Nekem a bőröm is kirepedt. Itt a hüvelykujjam mellett — licitált Csinger.

— Húgyozz rá, majd begyógyul — ajánlotta Sinkó, és jót röhögött hozzá.

— Ha engem is Mucsáról szalajtottak volna — vágott vissza a vagány. Miska a fejszéjével akart nekimenni, de Pista leintette. A kártyát azért elvette Csingertől.

— Megyek kihallgatásra — fenyegetőzött a vagány. — Ki vagy te itt? — Rab vagy, mint én.

— Jelentkezhetsz az úristennél raportra. Bánom is én. De ha nem akarsz dolgozni, tűnj el a búsba. Vagy menj vissza a sitibe kiblit szagolni, ha neked ott jobb volt.

Losonci Pista teljesen beleélte magát beosztásába. Amerre megjelent, felhangzott palóc beszédje. Adta a tanácsokat, oktatott mindenkit, mint a tanító az iskolában.

Az irigy Miska rá még jobban haragudott, mint a sipista Csingerre. Miska csoportjában öten voltak. Két elítélt katona, Ehrenreich és Hánzi. A katonák a fűrészt húzták. Pista Miskának kezdett magyarázni.

— Ez így nem lesz jól. Túl közel vagytok a másik csoporthoz. A döntési távolság a kétszerese a famagasságnak. Különben a dűlő fa agyonvágja azt, aki a másik fánál dolgozik.

— Amit én döntök, az odadől, ahová én akarom — kérkedett Miska.

— Ezt például merre céloztad?

— Oda a csemete mellé.

— Csakhogy ez nem oda dől. Ezt lefogadom. Mivel szabjuk a dőlési irányt? A bevágással, a hajkkal, amit most fűrészelnek az embereid. Ez a szép szál fenyő éppen arra a sziklára fog zuhanni, amelyiken Hánzi ül, és sütteti a hasát a nappal. A fa kettétörik, odalesz. És hogy fogsz elszámolni Hánzival, akit a fa agyonüt?

— Hát a döntővilla mire való? — Miska egy kétágú fémvillában végződő rúdra mutatott, amely ott hevert a földön.

— Azzal akarod eltéríteni a fát a dőlési irányától? De ki fogja kezelni? Ahhoz érteni kell. Aki nem ért hozzá, a fa alá kerül.

— Olyan emberekkel kell itt dolgozni, akik csak

ibolyát szedni jártak az erdőben — kezdett az embereire panaszkodni Miska.

— Van itt olyan munka, amit ők is el tudnak végezni. Miért nem tisztíttattad meg velük a fa környékét az indáktól, a száraz gallyaktól, kődaraboktól? A fa néha meglepi az embert. Előbb dől el. Megindul, hogy az ember nem győz eliszkolni. Nem jó olyankor megbotlani.

— Heil, munkavezető úr! — köszönt Pistára Hánzi, aki nyilván megunta a napozást, és lejött egy kis mókára a dolgozó csoporthoz.

— Éppen jókor jöttél, Pista, tedd át egy másik csoportba. Nekem nem fogad szót. Verni meg nem szabad.

— Miért nem csinálsz te is valamit? — korholta Hánzit Pista. — Hagyod a többieket gürcölni. Falun születtél. Láttál már fejszét, fűrészt.

— Igazad van — szónokolt Hánzi. — De itt az alkalom, hogy bevalljam nektek, az én apám egyenesen eltiltott a kétkezi munkától. Hihetetlen? Pedig így van. Az öregnek az volt a terve, hogy belőlem nagy urat, papot nevel. A mi falunkban a pap volt a legnagyobb úr. Apám azt akarta, hogy én is pap legyek. Az ő fiának sose lesz kérges a tenyere — fogadkozott. Úgy gondolta, ha nem szoktat kétkezi munkára, nem lehetek majd más, csak pap. De valami hiba csúszott a számításába. Pap nem lettem. Egyet azért elért az öreg. Dolgozni nem tudok. Még az a szerencse, hogy nem is szeretek.

Volt, aki nevetett Hánzi előadásán. Pista boszszankodott.

— Dolgoznál te, ha másképp nem kapnál enni. Azért nem tud jóllakni az a sok munkásember. A sok naplopó miatt. Már gyerekkorukban elszoktatják őket a munkától.

— Csak engem szidsz. Hát Ehrenreich? Mutassa meg ő, hogyan vágják a fát Máramarosban.

— Benne legalább megvan a jóakarat — védte

Ehrenreichet Miska. — A kezében ott a fejsze. Igaz. mindig attól félek, hogy a lábát fogja elvágni vele.

Pista a kezébe vette Ehrenreich fejszéjét, de mindjárt meg is jegyezte:

— Ennek sajnos rosszul köszörülték az élét. A fene essen bele, aki ilyen munkát csinál. Azt hiszik, jó lesz a kincstárnak. Arra nem gondolnak, hogy ezzel is emberek fognak dolgozni. Ilyen szerszámmal nehezen boldogul még az is, aki fejszével a kezében jött a világra.

Pista megmutatta, milyen a ruganyos terpeszállás. Az a legjobb testtartás. mikor fejszével dolgozik az ember. Aztán nekilátott gallyazni.

— Ezt szerettem csinálni suttyókoromban, a gallyazást — ébredtek fel Pistában az emlékek. — Volt nekem egy hajlított nyelű fejszém. Gyertyánból faragtam a nyelét. Fénylett, mint a tükör. Még a nyele is. A tenyeremtől. A pofáján meg is borotválkoztam egyszer, amikor az erdőben elvesztettem a zsebtükrömet, és nem akartam borostás képpel fogadni a jányokat, akik otthonról az ennivalót hozták.

Pista visszaadta a fejszét.

— Fog ez menni — biztatta Ehrenreichet.

— Még én is kedvet kaptam hozzá — jegyezte meg gúnyosan Hánzi.

— Ideje volna — feddte meg Miska. — Ehrenreich más. Ők nem szoktak az ilyen munkához. De rólatok azt hallottam, ha nincs munkátok, a házatokat bontjátok le, és felépítitek újra, csak hogy dolgozhassatok valamit.

— Én is elfajzottam, mint a máramarosi fejszés pájeszesek — röhögött Hánzi.

Pista a két fűrészelő rab katona oktatását se mulasztotta el.

— Apám szalonnával kente a fűrészét, hogy

jobban csússzon — jegyezte meg Hánzi. — Kiutaltathatnál pár kilót a rabszakasznak erre a célra.

Hánzi javaslatával kivételesen mindenki egyetértett.

A katonák újra nekifogtak a fűrészelésnek. A hajk, a fa törzsébe fűrészelt ék nemsokára elkészült. A hatalmas fenyő megremegett. Gyorsan elfutottunk mellőle. Miska is megfeledkezett a döntővilláról. Futott ő is velünk. A fenyő nagy recsegéssel megindult. Pillanatok alatt ráesett a sziklára, amelyen az imént Hánzi napozott. A fenyő törzse úgy eltört, mint a bot, ha kőre sújtanak vele. Pontosan úgy, ahogy Pista megjósolta. Miskának jól jött, hogy ebédre kolompoltak. Nem kellett sokat mentegetőznie.

Egy nagy tisztáson gyülekeztünk. Három nagy kondér állott a közepén. Kettőből a munkaszolgálatosoknak, a harmadikból nekünk osztották a babfőzeléket. Mindenki kapott hozzá egy darab birkahúst, amit az egyik rabszakács kézzel osztogatott egy nagy fatálból.

Én is megkaptam a porciómat. Nem telepedtem Kővári mellé, aki tarisznyáját vette elő. Nemigen hozott magával két személyre. Nem akartam, hogy a magáéból kínáljon. A véletlen úgy hozta, hogy Drágos Mitru mellé ültem le. Egy ideig egymás mellett kanalaztuk a babfőzeléket.

— Hogy ízlik a paszuly? — kérdezte Drágos.

— Sose legyen rosszabb.

— És a munka? Hogy megy?

— Rosszul. Nem értünk a favágáshoz. Attól tartok, ha ez tovább is így megy, visszavisznek bennünket a börtönbe.

— Össze kellene keverni a rabokat meg a munkaszolgálatosokat. A szálláshelyen nem, de itt, a munkahelyen lehetne. A munkaszolgálatosok értenek a munkához, a rabokat megtanítják rá.

Megszólalt Tuskó sípja. Az ebédszünet véget ért.

Ebéd után elmondtam Kővárinak Drágos Mitru javaslatát.

— Nem is rossz ötlet — ismerte el az erdész. — Ha vállalkozó volnék, és azt nézném, hogy minél több fát döntsünk, talán nekem is eszembe jutott volna. Így talán elkerülhetnénk a baleseteket. Attól félek, nem ússzuk meg anélkül. Ennyi kétbalkezessel még nem dolgoztam.

— Megpróbálom, beszélek az őrmesterrel. Ha beleegyezik, átszervezzük a csoportokat. Jobb előbb, mint később.

Tuskó makacsul ellenezte a rabok és a muszosok összekeverését. Kővári bosszúsan jött vissza.

— Azt állítja, hogy akkor nem tud vigyázni magukra. Ez hülyeség. Meg is mondtam neki. Innen csak az nem szökik meg, aki nem akar. Kikérte magának. Panaszt tesz ellenem. Megsértettem az őrséget. Akikre ők vigyáznak... Megint mondott egy sor marhaságot. Hogy a rabok megrontják a munkaszolgálatosokat, ha összekeverjük őket. Aztán meg, hogy a románok rontják meg a magyarokat. A végén felajánlotta, hogy ő segít megtanítani a rabokat a fadöntés fortélyaira. Erre abbahagytam a vitát. Találó nevet adtak neki. Tuskó. De ez olyan tuskó, ami már korhadt belül. Árt, ahol csak tud. Lefogadom, nem szereti ezt a felesége se, ha egyáltalán van neki valakije.

— Megmondtam neki, hogy minden balesetért ő lesz a felelős. De nem hagyom annyiban. Megyek, és jelentem a javaslatot az őrnagynak. Vele lehet beszélni.

Kővári elsietett. Én pedig megkerestem Ehrenreichet.

A barátom nagy hozzáértéssel gallyazott. Meglepően jól ment neki. Szabályszerűen csinálta, ahogy délelőtt Pista elmagyarázta. Tuskó mégis belekötött.

— Nem kell azt cifrázni. Le lehet a gallyat vágni egy csapással is.

Tuskó Ehrenreichhez lépett, és kivette kezéből a fejszét.

Hogy megmutassa, mekkora erő lakozik benne, a közelben fekvő, még le nem gallyazott fához sietett. Nagy lendülettel csapott rá a legvastagabb ágra — fél kézzel —, ahogy falujában a marhák letaglózásánál szokták. Korhadt ág volt, le is vált hamar a törzsről. De Tuskó lendületéből többre is futotta. A fejsze éle belehatolt az altiszt vadonatúj bilgeri csizmájának a szárába, de még ott sem állt meg, a nadrágszárnál sem, csak Tuskó sípcsontján. A törzsőrmester felordított fájdalmában, lerogyott a kidöntött fatörzsre.

Az őrök és a rabok összeszaladtak. Tuskó lábából csurgott a vér. A csizmát csak úgy tudták lehúzni, hogy a szárát előbb felhasították. Tuskó ingéből leszakítottak egy darabot, bekötötték a sebet. Egy katona meg egy muszos a vállukra kapták az őrmestert, és bevitték a kastélyba.

A rabok meg a muszosok összekeveredve tárgyalták az első balesetet. Tuskót senki sem sajnálta. Bár eltört volna a lába, hogy soha vissza ne jöhessen.

8

Bálint szakaszvezető, Tuskó helyettese vezetett bennünket vissza körletünkbe. Már a rabszakasz is úgy festett, mint a vert sereg. Rongyosak voltak a rabok is, mint a román muszosok. Arcunk kipirult a tűző naptól. A tenyereket a szerszámok, a lábakat a rosszul tekert kapcák, cipőbe csúszott rongyos zoknik vagy a kövek és a tövisek törték fel. Akinek még volt ereje, akarata, az a forráshoz ment tisztálkodni. De sokan alig vánszorogtak a pajtáig. Nem tisztálkodtak, le se vetették ruhájukat, úgy estek vackukra, mint akiket leütöttek.

Volt, aki abban a minutában el is aludt. Nem érdekelte őket, mi történt Tuskóval.

A póruljárt őrparancsnokért mentőkocsi jött fel a nagypetri kórházból. Nelli jött a kocsival. Már azon bánkódtam, hogy nem jöttem be én is a körletbe a sebesülttel. Csak az vigasztalt, hogy Nelli megüzente, másnap feljön kötözni, ne menjek addig munkába.

Mindannyiunkat meglepett, hogy Reichet is levitték. Nem hozták vissza Tuskót, de ott maradt a kórházban Reich is. Csinger esküdözött, hogy Reichnek semmi baja nincs. Hazugság még az aranyér is. Mégis lent maradt.

— Az aranyérmei, nem az aranyere miatt — viccelődött Csinger.

A szélhámosnak Tuskóról is volt találó jó szava.

— Megkérdezték Tuskót, ki hasított bele a lábába. Tuskó büszkén vágta ki: — Én magam, mégpedig fél kézzel!

Sinkó Miska káromkodott, mint a záporeső. Reich magával vitte mindkét kofferjét. Hiába cipelte fel őket Miska Hosszúhegyre a részesedés reményében. Reich nem hagyott neki semmit.

Még vacsora előtt megjelent a másik „dezertőr" is. Deske. Sikerült neki elintéznie, hogy ott háljon a könyvtárban. A cuccáért jött le a pajtába. De volt neki más ügye is. Félrehivott. Négyszemközt akart velem beszélni.

— Kőváritól, az edésztől hallottam, hogy érettségije van. Sőt végzett jogot is. Engedd meg, hogy mint az idősebbik, én mondjam először: — Szervusz.

— Szervusz — ismételtem különösebb öröm nélkül. Közben azon kezdtem aggódni, nem lesz-e baj abból, hogy Deske is megtudott rólam olyasmit, amit addig titkoltam. Az újdonsült könyvtáros folytatta:

— Nekem segítségre lenne szükségem. A könyv-

tárban komoly munka van. Egyedül nem győzöm. Neked megvan a végzettséged. Nem vagy rab, csak internált. Nem lenne nehéz elintézni az őrnagy úrnál. Még a méltóságos úr is elfogadna, hogy mint az én kisegítőm ott dolgozz a könyvtárban. Nála előnyödre válna az is, hogy erdélyi vagy.

Ha a javaslatot tegnap kapom, örömmel igent mondok. De közben megismerkedtem Kővárival. A hossztoló munka őmellette kecsegtetőbb volt annál, mint hogy egész nap a poros könyveket rakosgassam. Deske helyett is nekem kellene dolgoznom. Egy Deseő nem cipelhet könyveket, még egy bárói könyvtárban sem. Hirtelen eszembe jutott Ehrenreich.

— Nagyon kedves tőled, hogy rám gondoltál, de én már kaptam nekem megfelelő munkát. Ha megengednéd, volna egy javaslatom: Itt van Ehrenreich. Ő szeret régi könyvtárakban, irattárakban böngészni. Bizonyára szívesen vállalkozna rá.

Ehrenreich éppen kilépett a pajtából. Az esti lehűlés miatt zakóját is magára vette, amelyen ott éktelenkedett a sárga csillag. Deske nagy szemet meresztett rá.

— Nem. Ehrenreich nem lenne alkalmas. Mit szólna a méltóságos úr, ha meglátná!

— Majd leveszi a sárga csillagot.

— Kitudódik, aztán még nekem lesz bajom belőle. Sok itt az irigy. Hánzi lenne az első, aki feljelentené. Én a báró vendége vagyok. Nem élhetek vissza a méltóságos úr bizalmával.

Azzal váltunk el, hogy azért gondolkozik még a dolgon. Holnap reggel munkába indulás előtt ad végleges választ.

Ehrenreichhez siettem. Deskét Hánzi fogta karon. Elvitte egy sötét fenyő alá, ahonnan nem halatszott el a beszéd a körletig. Mi Ehrenreichhel a térség ellenkező sarkába húzódtunk. Megkérdeztem tőle, nem volna-e kedve a könyvtári munká-

hoz. Hátha Deske a végén mégis elfogadja a javaslatomat, gondoltam.

— Nem. Nem megyek a könyvtárba.

— Deske miatt?

— Nem. Megtanulok fát dönteni. Kihasználom a ritka alkalmat.

— Csak nem mondja ezt komolyan? Be akarja bizonyítani Hánzinak, hogy tud bánni a fejszével?

— Nem Hánzi miatt. Ez nekem a nősüléshez kell.

Ehrenreich tekintetében pajkos fény villant. Mosolyogva folytatta.

— Nekem menyasszonyom van. Erről még nem beszéltem. Sajnos nem sikerült eddig összeházasodnunk, mert a mésalliance: a nem egyenrangúak közötti házasság nálunk ma sem megy könnyen.

Elnéztem Ehrenreich okos, megviselt arcát, amely szinte átszellemült az emlékek idézésétől.

— Boriska, a menyasszonyom a cselédünk volt. De nem is az enyémek ellenkezésén lepődtem meg a legjobban. Boriska családja, a szegény zsellér-emberek, még az enyéimnél is jobban ellenezték a házasságot. Nem is vallási meggondolásból. Gondoltam, hosszúra sikerült orrom vagy talán a nevem nem tetszik nekik. E tekintetben még gyerekkoromból hoztam magammal némi érzékenységet. Boriska szülei a szó szoros értelmében lenéztek. Mit keresek én, a tehetetlen, kétbalkezes, csak az üzleteléshez értő vigéc az ő családjukban!

Elszánt, harcias fény csillant Ehrenreich szemében.

— Csak azért nem házasodtunk össze, mert behívtak munkaszolgálatosnak. Ha vége lesz a háborúnak, elmegyek Boriskáért, de már mint szakképzett favágó. Ehhez mit szól? Én kivételesen lefelé akarok asszimilálódni.

Ehrenreich jóízűen nevetett

— Fog az menni, sose búsuljon. A gallyazásban már valóságos művész, láttam. De azért gondolom a tudományt, a könyveket mégiscsak jobban szereti a favágásnál.

— Nem tagadom. Talán szívesen böngésznék a báró könyvtárában is. De arra most nincs idő.

— Hogyhogy? Soha ilyen jó alkalma nem lesz. Az ember azt hinné, hogy üdülni hoztak bennünket Hosszúhegyre.

— Ne higgye! — szakított félbe Ehrenreich. — Bár kétségtelenül mond valamit. Ahhoz képest, hogy egyik lábunkkal már a német koncentrációs táborban, a másikkal meg a fronton voltunk, nem is lesz olyan rossz itt. Sőt. Megfogtuk az isten balláb át, ahogy Hánzi mondta. Itt még a bombázás sem fenyeget, s az sem, hogy menetszázadba osztanak bennünket, ahogy a börtönben szokták. Ide nem ér el a háború. Innen meg se igen szökik senki. Úgy hallottam, egy román munkaszolgálatos sem szökött még meg, pedig itt húzódik tíz kilométerre a román határ. Mégsem szöktek át rajta románok. Félnek, ha átszöknek, Antonescu tábornok besorozza őket katonának, és mehetnek a frontra. De a front ide is eljön. Véget vet a nyaralásunknak. Visznek majd bennünket is lövészárkot ásni, aknát telepíteni. Ráhajtanak minket is az aknamezőre. Olyasmit is hallottam, hogy likvidálták a munkásszázadot, nehogy átkerüljön a túlsó oldalra.

— Erre még gondolni is szörnyű — mondtam, és önkéntelenül eszembe jutott a favágók története a szarvasfogásról. Lehet, hogy mi is úgy járunk, mint a szarvas? Eszegetjük a rügyeket, s hurokba dugjuk a nyakunkat?

— Senki sem gondol erre szívesen. Itt mindenki úgy érzi magát, mint Marci Hevesen. A veszély meg közeledik. Sütkérezünk az erdőben, mint valami ringó csónakban. Pedig az ár a zuhatag felé

sodor bennünket, az örvénybe a sziklák közé. Ha csak időben ki nem szállunk . . .

— Hogy lehet innen kiszállni?

— Az őrség igazán nem okoz gondot.

— De hova szökhetnénk? Se papírunk, se pénzünk. Nem ismerjük a vidéket sem.

— A vidéket én elég jól ismerem. Igaz, a családomat elhurcolták, barátaim közül sokat behívtak, letartóztattak. Azért még mindig akadna, aki a segítségünkre lenne.

— Ha volna valamilyen szervezet, mozgalom, amihez csatlakozni lehetne — vetettem fel.

Kíváncsian vártam Ehrenreich válaszát. Sejtettem már, hogy köze van ilyesmihez. Ehrenreich kitérő választ adott.

— Biztosan lesznek, akik segítenek rajtunk, ha szükségünk lesz rá. Ha mi is akarunk másokon segíteni, nem leszünk egyedül.

A rövid beszélgetés alaposan felkavart. Azt hittem én is, hogy ott fogom megérni a háború végét, az illatos fenyvesben andalogva. Nem kellett sokat gondolkoznom, hogy rájöjjek, Ehrenreichnek igaza van.

Be kellett látnom azt is, hogy itt nem lehet már szó sima szökésről, dekkolásról. Hosszúhegyről csak szervezetten lehet lelépni. Még mielőtt idejön a front. De kivel és hogyan?

Ehrenreich megmondta, lesz kivel. Kicsit többet vártam tőle. Ő nyilván a kommunistákra gondol, ha nem nevezte is őket a nevükön. Magáról se mondta egyszer sem, hogy kommunista. Pedig Hánzi szerint azért tartóztatták le, nem irodalmi előadásokért.

Szinte hihetetlen, milyen keveset tudtam jogi végzettségem ellenére a szocializmusról, kommunizmusról. A marxizmusról nekünk azt tanították, nem érdemes vele foglalkozni. Rég megcáfolt elmélet.

Próbálkoztam én információkat szerezni magánúton. Nem volt szerencsém. „Rossz vonalra" kapcsolódtam.

A papi gimnáziumban, ahol tanultam, volt egy kellemetlen vitám a hittántanárommal. Tapasztalatlan kamasz voltam. Inkább kötekedni akartam, mikor a hittanórán kijelentettem, hogy nincs igazság a mennyországban sem. A gazdag oda is könnyebben bejut, mert több misét fizetnek érte.

Szerencsémre nem vágtak ki a gimnáziumból, de mint „szociális kérdések iránt érdeklődő fiatalt" elvittek az EMSZO* egyik gyűlésére. Így hívták a katolikus egyházközségek mellett szervezett munkásszakosztályokat. Egy pap tartott éppen előadást. Lehetett úgy száz kiló. Vagy húsz-harminc töpörödött öreg melós hallgatta.

Az előadó azt fejtegette, hogy a társadalmat meg kell reformálni a pápai enciklikák szellemében. Hogy jobban megértsék, mit akar, hasonlattal élt. Nem toldozni-foldozni kell a nadrágot. Új nadrág kell! Ezt a hallgatóság megtapsolta. Az előadó abba is hagyta a reform magyarázatát, és áttért a reformátusokra. Csepülte őket könyörtelenül. Kommunizmusról ott szó sem esett, a szocializmusról sem.

Többet nem mentem az EMSZO gyűlésére. A reformátusokat a papnál jobban ismertem. Rokonaim között is volt néhány.

Annál inkább kíváncsi voltam a kommunistákra. Eggyel sikerült is megismerkednem. A „Szőlőfürt" vendéglőben, ahova egy este bementünk osztálytársammal, Mácsayval, az építész fiával egy pofa sörre.

Fiatal munkás ült az egyik asztalnál. Mellé telepedtünk. Mácsay ismerte, az apjánál dolgozott. Bemutatta. Csak annyit értettem, hogy Janinak hívják.

— Ennek mesélj — mondta neki Mácsay. — Ez

* Egyházközségi Munkás Szakosztály

is kommunista. Még a mennyországot sem tartja igazságosnak.

Mácsay egy idő múlva magunkra hagyott.

Egész este Janit faggattam. Elmondta, hogyan tartóztatták le, kínozták meg. Hat hónapot töltött börtönben. Nagy érdeklődéssel, sőt, rokonszenvvel hallgattam. Bizalmatlanságom ott kezdődött, mikor megkérdeztem Janit, mi a különbség a kommunisták és a szociáldemokraták között. Történelemtanárunktól csak annyit tudtam, hogy az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz.

Jani szapulni kezdte a szociáldemokratákat, akár az EMSZÓ-s pap a reformátusokat. De hogy mi a kommunista és mi a szociáldemokrata, azt tőle sem sikerült megtudnom.

Megkérdeztem másnap Mácsaytól, hátha ő tudja.

— Tudom is én. Apám szociáldemokrata. Ha együtt van Janival, folyton egymást marják.

Ez még harminchétben volt. Azóta tudtommal nem kerültem össze kommunistával. Majd most megismerem őket, összehoz velük Ehrenreich.

9

Másnap újra munkába indult az 501-es század. Az őrnagy hozzájárult a munkásszázad és a rabszakasz összevegyítéséhez. Kővári minden munkaszolgálatos csoporthoz beosztott egy rabot. Ha érti a munkát, dolgozhat, ha nem, megtanulhatja, lesz kitől. Ha pedig nem akar dolgozni, az se baj. De legalább se magában, se másban ne tegyen kárt. Hogy Pista becsvágyán se essen csorba, Kővári kinevezte helyettesnek Drágos Mitru mellé, aki a román század munkavezetője volt.

Én ezúttal nem mentem velük. Tudtam, hogy Nelli feljön, és előre örültem, hogy Reich ezúttal már nem fog zavarni bennünket.

A körletben hárman ácsorogtunk. Rajtam és Deskén kívül Hánzi sem ment ki a munkára. Az őrnagy már beleegyezett, hogy Hánzi is Deskével maradjon. Deske legalábbis ezt mondta, de ez nem volt igaz.

Nemsokára feltűnt a hegyi úton egy ócska, két kerekű kordé. Öreg gebe fújtatott előtte. A feje lógott, az orra szinte a földet túrta. A kocsis túljárhatott már a hatvanon. Nelli ült mellette, az ő balján meg Zebi parnok.

Az őrnagy szállt le először. El sem köszönt se a kocsistól, se a lánytól.

Deske vágódott a parancsnok elé. Előadta kérését: segíthessen neki rabtársa, Sauermann János, aki érettségizett, foglalkozása nyelvszakos tanárjelölt, neki barátja és így tovább.

— Miért ítélték el? — kérdezte az őrnagy. Csak futó pillantást vetett Hánzira, aki egy lépéssel állt Deske mögött, olyan feszes vigyázzban, mintha az SS sorozóbizottsága vizsgálná.

— Ugyanazért, amiért engem — vágta ki az előre megszövegezett választ Deske. Nem is hazudott. Kémek voltak mindketten. Deske a franciáknak, Hánzi pedig egyik kisebb szövetségesüknek szolgált.

Az őrnagy szótlanul bólintott, és eltűnt a kastély ajtajában. Elnyelte a kastély a két „legitimista" kémet is.

Ketten maradtunk Nellivel. A „kötözőhelyre" mentünk, a rönk-asztalhoz.

— Meg sem ismertem volna, ha nincs felkötve a karja — nézett végig rajtam a lány. Feltűnt neki, hogy lekerült rólam a parasztgúnya.

— Alkalmi viselet volt. Nem rám szabták, nem is éreztem magam jól benne.

— Akkor miért viselte? Félre nem vezetett vele senkit. Akinek szeme volt, láthatta, hogy maga nem parasztlegény.

Nem fedtem fel magam. Kérdésre kérdéssel válaszoltam:

— Abban is kételkedik talán, hogy erdélyi vagyok?

— Hogy ezt kérdezi, ezen is el kell gondolkodnom.

— A barátomról se hiszi, hogy idevaló. Ő tud románul is.

— Róla többet tudok. Ő valóban idevaló, Máramarossziget re. Van közös ismerősünk is.

— Hol, Nagypetriben?

— Igen. Nemrég beszéltem vele. Találkozni akar magukkal.

A lány munkához fogott. Az öreg kocsis figyelmeztette, hogy sietniük kell.

— Ne felejtse, kisasszony, el kell még mennünk a betyárcsárdához is.

— Megyek, Tasnádi bácsi, megyek — nyugtatta az öreget Nelli. — Van itt három kilométerre egy tanya, Erdőpetri — magyarázta. — Az ottani kocsmáros baltával bevágott a kezébe. Be volt rúgva. Oda is el kell mennünk kötözni.

Nelli meg volt elégedve a sebemmel. Gyorsan gyógyul. De még legalább egyszer át kell kötnie. Csütörtökön délután hat órára feljön a betyárcsárdához. Menjek oda én is a barátommal, Ehrenreichhel együtt.

Megígértem, ha csak ide nem kötnek bennünket egy fához, elmegyünk.

Nelli gyorsan összeszedte gyógyszereit, kötszereit, és kezet nyújtott.

— Én tudom ám, miért hordott maga álruhát — mondta búcsúzóul, és jelentőségteljesen a szemembe nézett.

A lány felszállt a kordéra. A gebe mintha megfiatalodott volna, vidáman baktatott lefelé a hegyi úton. Integettem a lánynak, míg a kordé el nem

tűnt a kanyarban. A legszívesebben mentem volna máris a betyárcsárdához.

Egyelőre a vágási területre mentem. A munka zaja nem nagyon vetette fel az erdőt. Csak imittamott zengett a fűrész, hallatszottak a fejszecsapások.

Rabok és muszosok játékos gyerekekként lesték az egyik, már aláhajkolt fenyőt. A fa éppen akkor indult el, mikor odaértem. Recsegve-ropogva dőlt a hatalmas törzs, roppanva huppant a földre, még egyszer ugrott egyet, mint a labda, aztán mozdulatlanul terült el az avaron. A nézősereg erre olyan diadalordításban tört ki, mint a sziu indiánok a filmeken. Azok is odacsődültek, akik legalább a látszat kedvéért még dolgoztak. Ott ácsorogtak az őrök is. Arra senki sem gondolt, hogy ebből még baj lehet. Ehrenreich is ott volt a vidám csoportban. Fűrész volt a kezében. Már a hajkolást tanulta, próbálgatta. Nem akartam félrehívni. Majd közlöm vele Nelli üzenetét később, gondoltam.

Se Kővárit, se Pistát, se Drágost nem találtam a közelben. Megmutatták, merre van a csúszda. Odamentek vagy húsz emberrel. Odasiettem én is.

Ledöntött, legallyazott fatörzsek hevertek szanaszét, amerre mentem. Néhány munkaszolgálatos szorgoskodott körülöttük, fura szerszámukkal, a capinnal, amit életemben akkor láttam először. A csákánytól abban különbözött, hogy a vasa kampós volt, mint a karvaly csőre. A muszosok ketten-hárman odaálltak egy-egy irdatlan rönk mellé, a capinokat emelőrúdként használva gurították, csúsztatták a több mázsás fatörzseket. Olyanok voltak, mint a félig kihegyezett ceruzák. A rönkök végét, hogy a csúsztatásnál fenn ne akadjon, a románok megcsúcsozták.

Feltűnt Pista is. Két katonaruhás rab kínlódott vele együtt capinnal a kézben, de a szerszámhoz

még nem értettek. A rönk sehogy se akart elindulni.

— Nem mondták ki a varázsszót — ugrattam Pistát.

— Mondtam én, nem is egyet. De úgy látszik, nem tud magyarul — válaszolt dühösen Pista.

Kővárit egy szakadék szélén találtam. Oda gurították a rönköket, onnan eresztették őket lefelé. A szép szál fenyőket, bükköket elnyelte a köd, mely a szakadék fenekén terjengett. Kővári úgy magyarázott, mintha mentegetőzne.

— Hát ez a mi csúszdánk — az igazat megvallva — nem valami gyönyörűség. Egyszerűen behányjuk a rönköket a szakadékba. Egyik sem ér le épségben. De ki törődik vele! Parancs az parancs. És látná a völgyet, ahol összegyűlik a sok sudár fatörzs. Valóságos tömegsír. Ott rohadnak egymáson. Áztatja őket az eső, szívja őket a nap. Nincs mivel szállítani.

Fiatal munkaszolgálatos futott felénk a rönkök között bukdácsolva nagy bocskorával. Már messziről kiabált:

— Domnu erdisz! domnu erdisz!

Mikor odaért hozzánk, lihegve jelentett valamit.

— Az egyik rabra rádőlt egy fa — közölte a szörnyű hírt Kővári, és már futott is vissza a döntési területre. Iramodtunk utána valamennyien.

Hamar odaértünk, ahol a baleset történt. Az áldozat arcát nem lehetett felismerni. Egy hatalmas fenyő zuhant rá. Már kiszedték alóla, de csak a ruhája árulta el, ki volt.

Hamar megtudtuk, hogyan történt a baleset. A gyilkos fa köré is összegyűlt a vidám társaság, hogy gyönyörködjék a zuhanásában. A döntési iránytól jobbra álltak fel, mint valami kórus. Csinger lett volna a karnagy, ő vezényelte volna az indián ordítást.

A hajkolást még be sem fejezték, váratlanul

megindult a fa. De nem döntési irányba, hanem arrafelé, ahol a kórus állott. Ehrenreich észrevette ezt, felkapta a döntővillát, megpróbálta a dűlő fa alá tartani, hogy elhárítsa a kórust fenyegető veszélyt. A villásrúd akkor volt a kezében először. Ott feküdt mellette kettétörve.

Ehrenreichet a kastélytól nem messze az erdőben temettük el. A koporsót Losonci Pista készítette. Román munkaszolgálatosok fűrészelték hozzá a deszkákat annak a fenyőnek a törzséből, mely alatt társunk halálát lelte. Áradt még belőle az erdő illata, mintha azzal akarná valamelyest engesztelni a halottat. A sziklás talajban nem nagyon mélyre ásott sírnál ott állott az egész hosszúhegyi tábor: rabok, munkaszolgálatosok, keretlegények és maga a parancsnok, Zebegényi őrnagy is.

A gyászbeszédet én mondtam. Hárman is felkértek rá. Deske azzal, hogy az őrnagy úr nem szeretné, ha a halottat csak úgy elkaparnák. Annyit még egy rab is megérdemel, hogy pár szóval elbúcsúzzanak tőle. Kővári is megkért. Ő egyébként összeveszett Tuskóval — aki közben visszajött — a temetési szertartáson. Az erdész azt akarta, hogy búcsúztassák a halottat sortűzzel, mint a katonát, aki a fronton esett el. Tuskó megtagadta a katonai tiszteletadást. Egy rabnak az nem jár. Kővári arra kért, mondjak én — csak azért is — olyan búcsúbeszédet, ami a diszlövésen is túltesz.

Losonci Pista az egész rabszakasz nevében kért fel a búcsúztatásra. — Az én barátom volt, mondta, velem beszélt az úton, meg itt is. Én tudok róla legtöbbet. Megérdemli szegény, hogy emberi temetést kapjon. Az egyetlen volt az egész bandában, aki dolgozni is szeretett.

Hogy felért-e a beszédem egy díszsortűzzel, nem tudom. Csak azt mondtam el, ki volt Ehrenreich. Hogy az apja példájára felárat fizetett a hadiözvegyeknek, rokkantaknak. Ő maga nem lehetett se

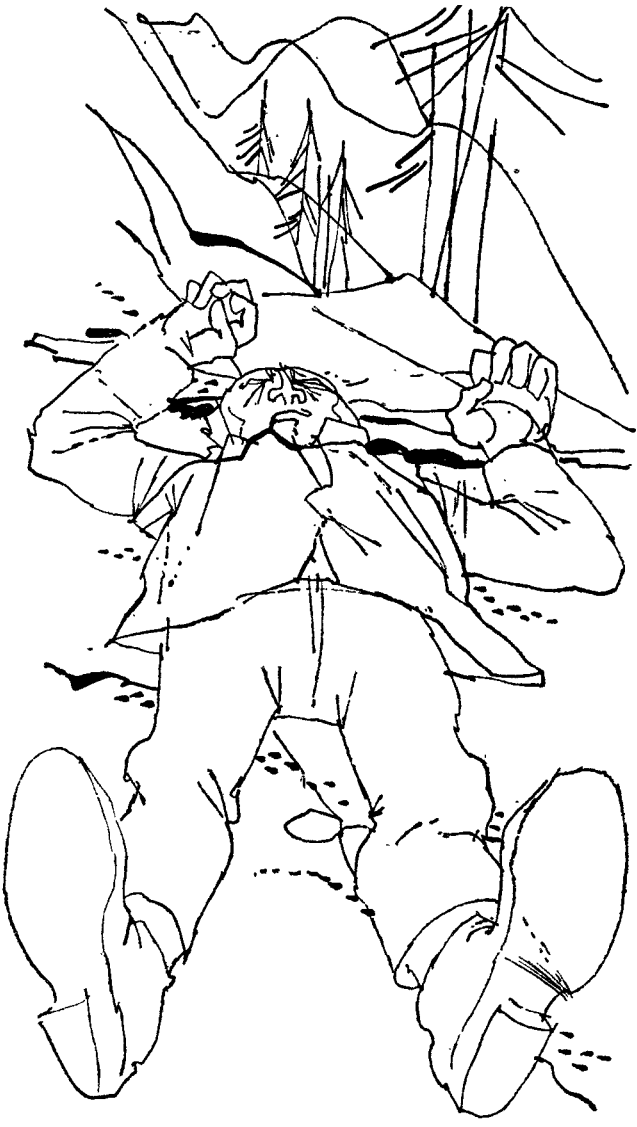

tanár, se tanító, ami lenni szeretett volna. Családját elhurcolták, nem tudni, hová. Menyasszonya van, aki immár hiába várja.

Mikor a temetési szertartás után szétszéledtünk, ki-ki elmondta véleményét a halottról. — Feláldozta magát, mint a megváltó Jézus — szomorkodott Éliás bácsi. — Oda kellett volna vennem a könyvtárba — szállt magába Deske. — A ruháját is odaadta — ismerte el Kormos Sanyi. Hánzi hű maradt önmagához:

— Mondtam én, hogy maga nem suttyó. Klassz beszédet vágott ki. Elvtársa volt ez az Ehrenreich, ne is tagadja.

Betyárfészek

1

Megint egyedül maradtam. Pedig több százan dolgoztak, nyüzsögtek körülöttem. Ehrenreich halála megrendített, üresség támadt bennem. Kire támaszkodhatok, kitől kérhetek tanácsot ezután? Most, hogy Ehrenreich meghalt, még szorongatóbban motoszkált fejemben intő szava: nem tart örökké a hosszúhegyi idill. Bár lágy hullámok viszik, ringatják csónakunkat, a nap ragyogóan süt, s nagyszerű érzés a sugaraiban sütkérezni, közeledünk a zuhatag felé, ahol örvények, sziklák leselkednek, a biztos pusztulás vár ránk.

Ehrenreich figyelmeztetése újból és újból felelevenedett bennem. Úgy gondoltam rá, mint halott barátom végrendeletére, utolsó szavára. Igen, gondoltam, nem szabad átadnunk magunkat a csalóka illúziónak. Nem sodródhatunk behúzott evezőkkel a zuhatag örvényei közé. Ki kell kötnünk, különben elvesztünk.

Kikötni, de hova? A vidéket egyáltalán nem ismertem. Az idevaló embereket is csak néhány napja. Kővári, Mitru és persze Nelli rokonszenvesek voltak, segítettek is rajtam. De itt most többről van szó. Nem tudom, mennyire számíthatok rájuk, vállalják-e a kockázatot. Csak tudnék többet róluk!

Kővárinál jobb főnököt nem kívánhattam. Megbízott bennem, mert úgy tudta, én is erdélyi vagyok. Zavart, hogy jó viszonyunk egy füllentésen

alapszik. Egyszer majd megmondom neki az igazat, de csak később. Ha már jobban összebarátkoztunk.

Sokat gondoltam Nellire. Szinte sajnáltam, hogy sebeim begyógyulnak. Ürügyet kellene találni, tűnődtem, hogy legalább időnként találkozhassunk. Ő is kapcsolatot jelenthetne Nagypetrihez, a közeli községhez. Fontos szál a külvilághoz. Fontos szál? Igen, az is. De Nelli ennél már többet jelentett számomra. Rövid beszélgetéseink alatt valami kötődött közöttünk. Azt mondta a lány, menjek le az erdőpetri betyárcsárdába. Ott akar találkozni velem. Vajon miért? És mit fog szólni, ha Ehrenreich nélkül jelenek meg? Ha megtudja, mi történt...

Gondok, kétségek közt hányódva készültem a találkozásra. Szerencsére Kővári segített. Csütörtök délben már zsebemben volt az eltávozási engedély az őrnagy aláírásával. És amire nem is számítottam, Kővári maga ajánlkozott, hogy elkísér a csárdáig. Az erdőpetri csárda éppen útjába esik, magyarázta. Le kell mennie a faluba. Üzenetet kapott a sógorától. Valami nagy baj lehet, hogy nem tudják kivárni a vasárnapot, mikor úgyis lemenne.

Jó másfél órát gyalogoltunk a tekervényes hegyi úton. Sziklákon, vízmosásokon ugráltunk át, néha a lendülettől megiramodtunk, el-elszakadtunk egymástól, olykor megpihentünk egy-egy mohlepte fatörzsön, s Kővári egyre beszélt. Mintha megihlette volna az erdő csendje, ömlött belőle a szó.

— Ez itt a Lator patak — mondta. — Talán azért nevezték el így, mert valami útonálló húzódott be ide valamikor. Ez is lehet. De az is igaz, hogy nagy lator, alattomos, bosszúálló ez a kis patakocska. Most például a lábunkat is alig moshatnánk meg benne. És mégis. Ez a semmi erecske sem fér a bőrébe. Folyton összekap a szekérúttal.

Télen, mikor be van fagyva, vagy nyáron, mikor szinté teljesen kiapad, nincs vele baj. De a tavaszi olvadás, a nyári záporok vagy a napokig tartó őszi esők idején elönti az utat, teljes szélességében elárasztja a völgyet. Évezredekig tartó, szívós munkával az ő vize vájta a hegyek között a hasadékot. Az emberek az utat csak akkor építették, mikor ő már befejezte alkotását. A készre jöttek. A patakot meg odaszorították a kocsiút szélére. És neki mindezt tűrnie kell. A hegyeket legyőzte, de az emberekkel szemben gyengének bizonyult. Csak olykor-olykor, mikor a fellegek bőven árasztják el vízzel, tör, bosszút lihegve, az útra. Elmossa a kavicsot, amivel az emberek a mélyedéseket betömték, elhordja a rozoga hidakat, nagy köveket gördít az út közepére, hogy még akkor se járhassanak rajta a szekerek, mikor ereje fogytán vissza kell vonulnia szűk medrébe.

A Lator patak bosszújától nekünk ezúttal nem kellett tartanunk. Kővári nyugodtan beszélhetett tovább.

— Erdőpetri Nagypetrihez tartozik, a csárdával együtt. Ott terül el, ahol ez a völgy nagy katlanná szélesedik ki, amit minden oldalról erdők borítanak, hegyek védenek. A fák nemrég még az egész völgyet betakarták, de ma már a hegyoldalakra szorultak vissza. A bükkök, gyertyánok, juharok között, a katlan szélén találni szelid gesztenyét is. Talán a természet így akarta figyelmeztetni az embereket: jobb sorsra érdemes ez a táj. Éden-kértté lehetne varázsolni.

A védett völgykatlant a nagypetriek kezdettől fogva jól ismerték. Ősidőktől fogva ide menekültek, ha tatárok, törökök vagy más martalócok fenyegették a falut. A legutolsó tatárjárás után — a tizenhetedik század elején jártak itt utoljára a Krím vad lovasai — a nagypetriek kápolnát építettek a katlan közepén — hálából, hogy időben tu-

domást szereztek a közeledő veszedelemről. A falut felégették ugyan a tatárok, de az emberek és a jószág megmenekültek. Elrejtőztek a völgykatlan sűrű rengetegében.

Töröknek, tatárnak ma már se híre, se hamva. De a béke mégsem költözött ide. Most nem a nagy világháborúra gondolok, aminek áldásait ez a vidék is érzi, hanem arra a másikra, ami itt folyt és folyik mindmostanáig éppen Erdőpetri miatt. Már ennek is volt halálos áldozata.

— Nagypetri Rákóczi-birtok volt. A szatmári béke után Károlyi Sándor szerezte meg a császártól jutalmul, hogy elárulta fejedelmét. A Károlyiaktól került a birtok a Dégenfeldek kezére. 1848-ban a falu körüli terület a telkes jobbágyoké lett. Erdőpetri megmaradt Dégenfeld-birtoknak. Több mint kétezer katasztrális hold príma föld. Akkora kukoricacsövek teremnek benne, mint egy kuglibábu. Elélhetne Erdőpetriből az egész, háromezer lelket számláló Nagypetri. Erre nálunk az a fő táplálék, a málé. Mamaligát készítenek belőle a románok. Azt esznek sokszor a magyarok is, bár nem nagyon dicsekszenek vele.

1921-ben, hogy a mi vidékünk Romániához került, elvették báró Dégenfeldtől az erdőpetri birtokot. A felét kiosztották a nincstelen zselléreknek. Főleg a románok kaptak földet. Magyar zsellérnek alig jutott. Az ő részüket doktor Pop ügyvéd, Maniu-párti képviselő szerezte meg saját magának. Élvezte a jövedelmét a bécsi döntésig, akkor lelépett. A föld itt maradt.. Mindenki természetesnek vette, hogy amit a magyar zsellérek 1921-ben nem kaptak meg, most majd nekik osztják ki.

Megmozdult a földért a fél falu. Részt vettem az akcióban én is, pedig nem voltam igényjogosult. Mint kisebbségi, a bécsi döntés előtt nem éreztem magam felelősnek semmiért. Akinek szava nincs,

az nem is felelős. De mint többségi, már az ország gondját is magaménak éreztem. A sógorom meg a nővérem is tőlem kérték számon a bécsi döntés után a jogtalanságokat, bajokat. Hogy mi ütött be megint, nem tudom.

Sógoromnak nincs tanult mestersége. Elvállal minden munkát, cipővarrást, szíjgyártó munkát. Rak falat, tapaszt kemencét, ácsol, zsindelyez, mikor mire van szükség. A nélkülözés sok mindenre megtanítja az embert — mondja, ha ezermesterségét említik.

Mikor 1940 októberében, a bécsi döntés után Kolozsvárról hazajöttem, sógoromat, Gyurit sem találtam valami jó bőrben. Feje kopaszra nyírva, arcán a bőr a csontokhoz tapadt. Szeme beesett, orra kiáll. Nadrágján, ujjas mellényén folt hátán folt. Lábán is foltozott bakancs, levágott csizmaszárral kiegészítve. Csak sűrű bajusza kunkorodott hetykén felfelé. Nemrég jött haza Botoşaniból, ahol a román király munkaszolgálatosa volt.

Üres volt a spájzuk is. Nem volt, ki keressen a nyáron. Amit Zsófi nővérem össze tudott hozni, fel is élte kisfiával. Nem volt mivel megkínáljanak. Tetőzte a bajt, hogy épp puliszkanap volt. Olyankor a pék kenyeret nem árult, csak málélisztet. Zsófi röstelkedett nagyon.

— Mesílj valamit — szólított fel Gyuri. — Jobb, ha te mesílsz. Én gondolni se akarok Botoşanira.

Kicsit szégyenkezve, de töredelmesen be kellett vallanom, a bécsi döntés után sincs sok munkalehetőség Kolozsvárott. De majd utánanézek, ha esetleg fel akarna jönni alkalmi munkára.

— Nem megyek én mán sehuva — mondta elszántan Gyuri. — Nem megyek se Kolozsvárra, de még Pestre se. Itt akarok rendes megilhetést Petriben. Elegem van a sok vándorlásbúl, kóduskenyérbül.

Néhány nap múlva négyen mentünk fel az új

főjegyzőhöz, vitéz tordaaranyosi Aranyossy Kázmérhoz. Sógorom foltosan, kopottan jött, ahogy hazaérkezésem alkalmával találtam. Két zsellér tartott velünk: az öreg Csortán meg a fiatal Bokor. Ők háziszőttesben, bakancsban jöttek. Kucsmájukat kint hagyták az előszobában.

Illedelmesen köszöntünk. A főjegyző nem nyújtott kezet se a zselléreknek, se nekem. Engem meglepett és bántott is, hogy úgy fogadott bennünket, mint valami cselédeket. De a zsellérek nem sokat törődtek a formaságokkal. Az öreg Csortán, aki közügyekben a gyakorlottabb volt, megköszörülte a torkát, hogy szépen, érthetően elmondhassa, miért jöttek.

— Főjegyző úr...

— Nagyságos főjegyző úr — igazította helyre Aranyossy. — Nálunk ez a megszólítás.

Csortán nyelt egyet, de nem jött zavarba, újból elkezdte:

— Nagyságos főjegyző úr! Mi, petri zsellérek, úgy gondoltuk, jó lenne, ha az erdőpetri birtokot, az ottani fel nem osztott födeket nekünk adnák, magyar zselléreknek.

Aranyossy felkapta a fejét, de uralkodott magán. Bokor úgy érezte, rajta van a sor:

— A román kormány odaadta a felét a románoknak, a magyar kormány most majd kiosztja, ami még egyben maradt, a magyaroknak — okoskodott, és félszemmel figyelte, milyen hatást tesznek szavai a főjegyzőre.

— Amit huszonegyben kiosztottak — vágott Bokor szavába a sógorom —, az maradjon azoké, akik akkor kapták. Az is mind szegény ember, ha román is. Nekünk magyaroknak osszák ki azt, amit akkor doktor Popnak sikerült megkaparintani. Pop elmenekült. A föld gazdátlan. Ha nem adják nekünk, ráteszi a kezit báró Dégenfeld, mi meg ve-

hetjük a kódustarisznyát, és mehetünk megint világgá.

— Van itt is munka — jegyezte meg a jegyző. — Mehetnek kukoricát szedni, napszámba.

— Napszámba? Mit lehet pár nap alatt napszámban keresni? Mindenszentek napjáig sem lesz elég, hát még tavaszig — érvelt Gyuri.

— A nyáron nem kerestünk semmit. Hadimunkára vittek. Ha a magyar állam nem akarja, hogy a télen éhen pusztuljunk, ha segíteni akar erdélyi fiain, hát úgy segithetne legjobban, ahogy mi javallottuk — esedezett az öreg Csortán.

Aranyossy felállt, mint a bíró, mikor ítéletet hirdet.

— A báró úr őméltósága földjére ne is gondoljanak. Azt verjék ki a fejükből.

Csakhogy a zsellérek nem mondtak le olyan könnyen arról, amit természetesnek, magától értetődőnek tartottak.

— Azt a földet húsz éve mi munkáljuk. Az idei termést is mi vetettük, mi kapáltuk — vette át újra a szót Csortán. — Nem pusztulhatunk éhen. A gyárban munkát nem kapunk. Nem mehetünk koldulni.

Gyuri megtoldotta: — Az én nagyapámat ott ütötte agyon egy fenyő, mikor az erdőt irtották Erdőpetriben. Mi változtattuk azt szántóvá. Mégis el kellett vándorolnunk munka után. Jó levegő az volt itt, a fenyvesek alatt, de munka évről évre kevesebb volt. Bejártam én mán munka után egész Romániát. Dolgoztam Brassóban, Bukarestben, mindenütt. Voltam már favágó, kocsis, hordár, minden. Vándoroltunk, mint a kódusok, rongyokban jártunk, koplaltunk. Nekem ebből elíg volt. Nem akarjuk újrakezeni ezt a fődönfutó, kínkeserves életet. Födet akarunk mi is — itt a petri határban.

Aranyossy simított egyet szőke bajuszán, aztán

tenyerébe fogta homlokát, mint aki valamin erősen gondolkodik. Álljon-e elő javaslatával vagy se. Úgy döntött, hogy előáll. Minden szót megnyomott, hogy ezzel is jelezze, belőle a hatalom beszél.

— Hogy kié legyen a birtok, abban nem én döntök. Tőlem akár Budapestre is felmehetnek, ha sok a felesleges pénzük. Ha tőlem kérnek tanácsot, megmondhatom, Dégenfeld méltóságos úr biztosabban ül a nyeregben, mintsem hogy maguk kivethetnék. Én azért tudnék magukon segíteni. Van egy ajánlatom. Ott van a románok földje. Takarítsák be, ami rajta van. Legyen az mind a maguké.

Aranyossy lebecsülte a nagypetri zselléreket. Nem kapták be a csalétket.

— Azt nem mi szántottuk, vetettük, kapáltuk, töltöttük. Az minket nem illet — tért ki a javaslat elől Csortán.

— És mi lesz a románokkal? — kérdezte Bokor.

— Semmi közük Erdőpetrihez. Aki bocskoros oda kimegy, a kakastollasokkal gyűlik meg a baja.

Engem is meglepett a jegyző bejelentése. Nem akartam elhinni, hogy ilyesmi is lehetséges volna. Megpróbáltam közvetett módon érvelni ellene.

— Mi lesz, ha a román kormány ugyanazt teszi a dél-erdélyi magyarokkal? Több százezer magyar él ott! Legalább rájuk legyünk tekintettel.

Napirenden voltak mindkét oldalon a megtorlások, amitől itt is, ott is megint csak az erdélyiek szenvedtek, magyarok, románok egyaránt. Tízezrével senyvedtek a menekültek az új határ mindkét oldalán.

Aranyossy figyelemre se méltatta megjegyzésemet. A zselléreknek fordult:

— A mezőpetri uradalom bérlőjétől kaptam már ajánlatot. Ő vállalta a volt román földek betakarítását napszámba. Még örült, hogy így foglalkoz-

lathatja, valami keresethez juttathatja a sok délerdélyi menekültet, akiket a nyakába sóztak. A termés a közraktárba kerül. Majd eldöntik odafent, a kincstáré lesz-e vagy a birtok ősi tulajdonosáé, báró Dégenfeld őméltóságáé.

— És mi haljunk éhen? — kérdezte elkeseredetten Gyuri. Már féltem, nekimegy Aranyossynak.

— Tehetek én róla? Én maguknak ajánlottam fel az egész termést. De nem erőszak a disznótor!

— Nekünk abból egy cső sem kell — méltatlankodott Gyuri. — A bőr sülne le a képemről, ha azt venném el, amiért más dolgozott. Mi azért jöttünk, ami a Pop doktoré volt, amit mi, magyar zsellérek meg az asszonyaink kapáltak meg.

Daróczy csendőrőrmester lépett be. Jelentette, hogy megjöttek a román főkolomposok, akiket Aranyosy magához rendelt. Bennünket kitessékeltek az irodából.

A románok lehettek vagy tízen, ott álltak a kocsma előtt. Közöttük volt Drágos Mitru is. Azért hivatta őket Aranyossy, hogy rájuk ijesszen. Egy román se merjen kimenni az erdőpetri határba. O nem vállal felelősséget azért, aki nem fogadja meg a tanácsát. Daróczy hozzátette, hogy annak vele gyűlik meg a baja.

Mindenkinek feltűnt, hogy Aranyossy nem doboltatta ki a tilalmat. A célja nyilvánvaló volt. El akarta űzni a földhöz juttatott románokat az egykori Dégenfeld-birtokról. Erre akarta eszközül felhasználni a magyar zselléreket. Gyuriék nem álltak kötélnek. Megpróbálta hát csendőrcsinnyel, ijesztgetéssel.

De néhány nap múlva beérett a kukorica: a románok mindennapi kenyere. Az asszonyok sírtak, a férfiak káromkodtak, hogy ott megy tönkre a máléjuk a határban, ott hordja el a varjú meg a mezei patkány. Sokuknak már nem volt miből ma-

maligát főzni. Addig, s addig, míg elhatározták, hogy a főjegyző tilalma, a csendőrök fenyegetőzése ellenére is betakarítják a termést. A fél falut mégsem fogják börtönbe csukni.

Drágos Mitru hajtott ki elsőnek az erdőpetri határba, a többi román reformföldes követte a példát. Onnan nehéz lesz őket összeszedni. A főjegyző tilalma nem törvényes. Még sehol sem olvasták, hogy a kormány ilyen rendeletet adott volna ki. Drágosék voltak ügyvédnél is. Az is azt mondta, hogy nincs olyan rendelkezés. Drágost másnap elvitték a csendőrök. Azt hitték, ennyi elég lesz. Tévedtek. A többiek kimentek nélküle. Az öreg Korodán vezette őket Mitru helyett.

De egy este megtámadták őket, mikor szekerükkel hazafelé hajtottak. Sötét volt már, nem ismerték fel a tetteseket. Be voltak kormozva. Feketék voltak, mint az ördögök. Furkósbotokkal, fejszékkel, vasvillákkal rohanták meg a fáradtan hazafelé baktatókat. Mire ezek észbe kaptak, a támadók el is tűntek. Vérző sebekkel, zúzódásokkal szállították be a kórházba az áldozatokat. Az öreg Korodánt már be se vitték. Holtan fektették szekerére a frissen tört tengeri csövekre. Mikor a szekérkaraván a jajveszékelő asszonyokkal, a síró gyerekekkel meg az átkozódó férfiakkal a községbe ért, mindenki kiszaladt az utcára. Perceken belül elterjedt a szörnyű hír.

— Azután már senki sem mert kimenni Erdőpetribe. Csak akik kint laktak a tanyákon, közel a földekhez, törték továbbra is a tengerit, de csak éjjel. Lopkodták a termést a saját földjükről. De a legtöbbnek nem jutott semmi. Télen aztán fűrészport kevertek a tavalyi máléhoz, hogy jóllakjanak.

Korábban megszokott dolog volt a szegényebbeknél, hogy télen a borjút, malacot, de még a tehenet is bevitték a házba, egyetlen szobájukba,

hogy együtt melegedjenek. Most már nem kell nekik előadást tartani arról, hogy ez káros az egészségre. Már nem éltek együtt az állatokkal, mert a barmok nem bírták a koplalást. Hamarabb elpusztultak, mint az emberek.

Még csak annyit, hogy Drágos Mitrut Korodán halála után kiengedték a csendőrök, de még egy hétig ápolni kellett, úgy összeverték.

Kővári elhallgatott. Tócsát kellett megkerülnünk az egyébként száraz hegyi úton. Kis forrás vizétől keletkezett, mely a hegyoldalból szivárgott ki, szinte észrevétlenül. De azért eláztatta az utat alaposan. Egy kútszerű mélyedésben összegyűlt a friss, buborékoló borvíz, onnan folyt tovább a Lator patakba.

— Itt megállhatunk egy kis pihenőre — javasolta Kővári. — Megkóstolhatjuk a forrás vizét. Kárba megy ez is, mint minden, amit ez az áldott föld kínál. A városban meg isszák a poshadt, ízletlen, sokszor ártalmas löttyöt, hogy a hasuk felpuffad tőle.

A kis forrás valóban palackozásra érdemes italt adott. Felfrissültünk tőle. Leheveredtünk az út szélén.

2

— Aranyossyval először a községházán találkoztam, mikor a zselléreket odakísértem — folytatta történetét Kővári. — Azután újra találkoztam vele. Az már magánügy volt. Ezért sem szeretek róla beszélni. De ha már benne vagyok, elmondom azt is.

Lápossyéknál, a volt kántor házában találkoztunk. Szép, október eleji délután volt. Boldogan nyitottam be Lápossyék kapuján. Menyasszonyom, Lápossy Efelka születésnapjára voltam hivatalos. Azt hittem, én leszek a fővendég. Nekem készült

Lápossyné a kürtőskalácsot. Nála jobbat ma sem süt senki Nagypetriben.

Lápossyék vasvirágokkal díszített kerítésének nincs párja a faluban. Ki van cicomázva a kántorlak párkányokkal, cirádákkal. Úgy válik ki a tornácos, zsindelyes parasztházak közül, mint a cifra kalapot viselő Lápossyné a fekete fejkendős parasztasszonyok sorából.

A kántor, Lápossy tanító úr nem sokkal a ház felépítése után halt meg. A szívére ment a sok itóka, meg az építkezéssel járó sok hercehurca, gond, vesződség. Felesége hajszolta látástól vakulásig. Odahaza nem sok szava volt a nyiszlett, keszeg, mindig borostás állú, halk szavú embernek. Férje életében is Lápossyné dirigált. Éreztette a kántorral, hogy ő hozta a házasságba a vagyont: a húsz hold földet, a szőlőt, a gazdag kelengyét. Lehet, férje ezért is adta ivásnak a fejét.

Lápossyné csak hat elemit végzett. De férje állására, rangjára való tekintettel a községi „intelligenciához" sorolta magát. Így aztán nem volt kifogása ellene, hogy én, a leendő diplomás, a lányának teszem a szépet.

Etelka különben akkor nyáron végezte el a tanítóképzőt Szatmáron az apácáknál.

A születésnapon kedvesen fogadtak. A verandán ültettek le. A helyiség meleg is volt, hangulatos is. Pálmák, kaktuszok, fikuszok díszítették. Olyan volt, mint egy szépen berendezett virágüzlet. De virág díszlett Etelka szöghajában is. A magyar ruhát vette fel erre az alkalomra. Az édesanyja nem öltött ünneplőt. Nem kötött kendőt sem. Egy ősz hajszála sem volt még. Sürgött-forgott, hozta a frissen sült kalácsot. Nem sajnálta volt tőle se a vajat, se a cukrot. Fahéjat is szórt rája, hogy jobb íze legyen.

A finom kalács megkívántatta velünk az italt. Az első pohárral egy szuszra hajtottam le, de meg-

járam. Lápossy néni az új borból adott, ami még nem volt teljesen kiforrva. A csípős murci karcolta, marta nyelvemet, torkomat, hogy arcom is elfintorodott belé.

Váratlanul Szotyori bácsi lépett be a verandaajtón. Csak mikor levette fejéről a kucsmát, ismertünk rá kopasz fejéről, bozontos szemöldökéről, meg a széltől könnyes kék szeméről. Legyűrte tisztességtudóan a gallérját is. Illedelmesen köszönt:

— Kezit csókolom!

— Mi hozta erre, Szotyori? — kérdezte Lápossyné. — Tán csak nem csapott fel virágárusnak? — mutatott a nagy csokorra, amit Szotyori a kezében tartott.

— Felcsaptam én — hencegett az öreg. — Csakhogy nem ám virágárusnak. Hivatalos ember lettem én is.

— Talán bizony maga lett a főispán? — tréfált a kántorné.

— Hát az éppen nem lettem, de a harangozóságot otthagytam — jelentette büszkén az öreg.

— Az igazán nem szép magától — feddte meg félig tréfásan, félig komolyan Lápossyné. — Otthagyni az isten házát!...

— Pedig otthagytam — ismételte önérzetesen az öreg. — Legyen eztán más a templom egere. Mert én pont olyan szegény vótam. Ki vótam én? Senki. Még a gyerekek is azt kiabálták utánam: — Kismise, nagymise — Szotyori semmise. De az már elmúlt...

— No és most mi lett? Főszolgabíró?

— Hát nem éppen főszógabíró — de már közelebb tetszik járni az igazsághoz — ismerte el Szotyori. — Mert ott kaptam én hivatalt — állami állást — a községházán. Ott vagyok ez idő szerint kisbíró — vágta ki büszkén. — Mert, tetszenek tudni, a régit elcsapták. Elcsapták a régi baktert is. Az is lehettem vóna. De ahhoz nem volt nagy

kedvem. Ott csak a pipáját szívhatja az ember. Ez mégiscsak más, a községháza. Itt előre köszönnek az embernek. Osztán a hivatallal jár az is, hogy meg-megkínálják a magyarok egy kis pálinkával, a románok egy kis cujkával. Megiszom én ezt is, azt is.

— Azt elhiszem — mosolygott Lápossyné. — Én is adnék egy pohárral ilyen szép csokor virágért. Kinek viszi?

— Etelka kisasszonynak — vágta össze a bokáját az újdonsült hivatalos ember.

— Ki küldte? — kérdezte az asszony.

— Hát a főjegyző úr.

Az asszony elvette a csokrot, kibontotta a díszes névjegyborítékot, és hangosan olvasta:

— Tordaaranyosi Aranyossy Kázmér. Főjegyző.

— Honnan tudja, hogy ma van a születésnapom? — pirult el Etelka.

— Biztos az anyakönyvből — kacsintott jelentőségteljesen az öreg.

Lápossyné már sietett is a belső szobába, ahonnan zöldes itallal félig töltött vizespoharat hozott ki. Szotyori egy slukkra lenyelte az áldomást. De utána nagyokat pislogott. A búcsú kezétcsókolomot is dadogva nyögte ki. Aztán orrát-szemét törölgetve távozott.

— Mondja meg a főjegyző úrnak, hogy nagyon szépen köszönjük a csokrot. Kérjük, tiszteljen meg bennünket, ha ideje engedi — kiáltotta Szotyori után Lápossyné. Aztán bement a szobába, hogy vázát hozzon a csokornak.

— Hogy kerül ide ez a csokor? — kérdeztem Etelkát.

— Egyszer találkoztam vele, mikor az iskolát megnyitották — mentegetőzött Etelka.

— A nagybátyja főtanácsos Pesten a belügyben — tette hozzá Lápossyné, amikor visszajött kris-

tályvázával a kezében. — Két tucat piros szegfű. Honnan is szerezhette a főjegyző úr? Városból hozathatta, kertészetből?

Mikor már ott virítottak mind a vázában, Lápossyné Etelkához fordult:

— Látod, lányom, mégiscsak jobb lett volna meleg vacsorát készíteni: székelykáposztát disznóhússal, tejföllel, meg pecsenyét. Meglátod, eljön a főjegyző úr is, és itt kell majd szégyenkeznünk.

— Mari néni volt a mészárszékben. Nem kapott disznóhúst — védekezett a lány.

— Nekem kellett volna elmennem — vállalta magára a mulasztást a kántorné. — Nekem adott volna a mészáros. Nem mer ő ujjat húzni a magyar intelligenciával.

— Jó lesz a kürtős kalács Aranyossynak is — jegyeztem meg kicsit epésen. Lápossyné mintha meg sem hallotta volna. Etelka meg a tükör elé lépett, kezdte a haját igazítani.

Rövid kopogtatás után Aranyossy Kázmér lépett be levett kalappal. Oldalra fésült kesely hajáról nem volt nehéz megállapítani, hogy fodrásszal készíttette magát az estére.

— Kezeiket csókolom, jó estét kívánok... — köszönt nagy reverenciával, de nem folytatta. A villány fénye váratlanul elhalványodott. Hirtelen sötét lett, nem látszottak csak az égő pirosan izzó szálai.

Rossz ómen. De Lápossynénak nem lehettek ilyen sejtelmei. A sötétben köszöntötte az új vendéget.

— Isten hozta a főjegyző urat. Hogy ennek a villanynak épp most kellett elaludnia!

Fél perc múlva a lámpa újra fehéren világított. Aranyossy sorra üdvözölt bennünket. Rám nem vesztegetett egy szót sem. Lápossynéhoz fordult:

— Nagyságos asszonyom, ne tessenek tolakodásnak venni, hogy szerény csokrom után személyesen is tiszteletemet teszem.

— Hogy is mondhat ilyet a főjegyző úr, hiszen meghívtuk — szakította félbe a mentegetőzést a kántorné. — Nagyon örülünk, hogy megtisztelt bennünket.

— Az iskolai ünnepségen megígértem Etelka kisasszonynak.

A lány elpirult.

— Tessék levetni a kabátját. Tessék magát kényelembe helyezni — kedveskedett új vendégének Lápossyné. — Mi csak ide telepedtünk ki a verandára. Be is kéne talán menni a vendégszobába. De ott sajnos egy kicsit hideg van. Csak itt fűtöttünk.

— Ha önöknek jó itt, jó lesz nekem is — nyugtatta az asszonyt Aranyossy. Gyorsan levetette vitézkötéses léngyel kabátját. Csak most tűnt fel lovaglónadrágja, fényes barna bőrcsizmája.

Lápossyné rögtön perdült, hogy ételt, italt, terítéket hozzon. Aranyossy teljes figyelme Etelka felé fordult, mintha csak ketten volnának a szobában. Dicsérte az iskolai évnyitó ünnepély műsorát, melyen Etelka olyan szépen énekelt. — Azóta állandóan az a dal cseng a fülemben — bókolt szemérmetlenül.

Lápossyné nagy tálcával jött vissza. Rajta egy tál teljesen megrakva kürtős kalácccsal, melette egy öblös üvegben óbor. Olyan volt az, mint az arany. Nem pezsgett, nem buborékolt, mint a murci.

— Úgy szégyelljük magunkat, hogy csak így, szegényesen tudjuk megvendégelni — mentegetőzött Lápossyné. — Ha tudtuk volna előre, hogy a főjegyző úr is eljön ma este, meleg vacsorát készítünk.

— Igazán nagyon sajnálom, hogy jó előre nem jelentettem be magam — szabadkozott Aranyossy. — Pedig megmondom őszintén, sokért nem adtam volna egy igazi nagypetri magyaros vacsorát. Nemrég vagyok itt, de annyit már megtudtam, hogy a

nagyságos asszony kosztjának nincs párja az egész járásban.

Lápossyné szemérmesen lesütötte a szemét. Aranyossy tányérjára jó nagy adag kürtős kalácsot rakott. Megkínált újra bennünket is. Aztán maga öntött az óborból. A pohárköszöntőt természetesen Aranyossy mondta. Etele hun király szépséges unokájának nevezte Etelkát, akinek az arca már tűzben égett, mert hol Aranyossy bókjai, hol meg az én dühös pillantásaim hozták zavarba.

Lápossyné kifaggatta az aranyos főjegyző urat, hol étkezik, milyen a kosztja. Aranyossy töredelmesen bevallotta, hogy olykor bizony koplal. Hol itt eszik, hol ott. Megköszönné, ha Lápossyné ajánlana neki olyan házat, ahol jó magyaros kosztot kaphatna.

— Ha nem sértem meg vele a főjegyző urat, mi mindig szívesen látjuk asztalunknál. Nekem úgy sincs más elfoglaltságom. Főzni meg szeretek — ajánlkozott boldogan Lapossyné.

És képzelje, a főjegyzőnek volt bőr a képén, és beállt kosztosnak Lápossyékhoz. Mit bánta ő, hogy ez Etelkára rossz fényt vet, okot ad mindenféle pletykára.

A születésnap utáni napon felutaztam Kolozsvárra. Etelkától e kis jelenet után azért még úgy búcsúztam mint a menyasszonyomtól. Persze ez még nem volt hivatalos. Eljegyzést nem tartottunk. Csak úgy négyszemközt fogadtunk egymásnak örök hűséget. És én, a balga ezzel nyugtattam, áltattam magam.

Igaz, egy ideig még leveleztünk. Eleinte Etelka még gúnyos megjegyzéseket is tett „kosztosukra". De Etelka levelei hamar ritkulni kezdtek.

Karácsonykor aztán bekövetkezett, ami előrelátható volt.

Itthon azzal fogadtak, hogy Aranyossy főjegyző nősülni készül. A patikus mondta. — Kit vesz el?

— szegeztem neki a kérdést. Nem merte megmondani.

Én már sejtettem, miről van szó. Siettem Etelkáékhoz. Szokatlanul hidegen fogadtak. Nem kínáltak meg semmivel. Eltökéltem magamban, addig nem jövök el, míg nem beszéltem Etelkával.

De Lápossyné nem hagyott magunkra. Elkezdte sorolni, kik mentek már férjhez Etelka osztálytársai közül. Az *ő* lánya is elmúlt már tizennyolc éves. Aranyossy főjegyző református létére megadná a reverzálist is. Lápossyné elkezdte dicsérni nekem „aranyos kosztosát" — mert ő csak így hívta. Én meg hallgattam némán, magamban forrtyogva.

Ha itt nem beszélhetek négyszemközt a lánnyal, majd lesz alkalmunk máshol, gondoltam. Meghívtam Etelkát karácsony másnapjára moziba. Erre még mielőtt Etelka szólhatott volna, az asszony mondott nemet. Hogy mit gondolok, még megszólnák a lányát. Erre már dühbe gurultam! Hát még mikor bejelentette, hogy nekik már más programjuk van. A főjegyző urat látják vendégül.

— Etelkát hányadik fogásnak tetszik felszolgálni az aranyos kosztosnak? — tört ki belőlem a durva sértés.

Az asszony győzött. Szándékosan hordott össze mindent, amit csak tudott, hogy kihozzon a sodromból. Szakítani akart. Minél előbb férjhez akarta adni lányát Aranyossyhoz.

3

Felálltunk, hogy búcsút mondjunk a kellemes pihenőhelynek. Még egyet ittunk a borvizes forrás hűs vizéből.

— Éppen úgy pezseg, mint a Lápossyné murcija azon az emlékezetes születésnapon — jegyezte

meg keserű mosollyal Kővári. — Hogy a fene ette volna meg ezt a bús életet. Nem elég, hogy annyi bajunk van. Még a régieket sem tudjuk elfelejteni.

— Magát nyilván jobban érdekli, mi lett a máléföldekkel. Mert folytatása lett annak a históriának is. Elmondom. Van még elég időnk. Messze van még a betyárcsárda.

— A máléföldekért tovább dúlt a harc. Arról én már Kolozsvárott értesültem, ahol tanultam. Azért jogot, mert ott lehetett mezeizni. Biztos így volt Pécsett is. Ezt nem kell részleteznem. A fő gondom nekem akkor nem a tanulás volt, hanem az, hogy miből fogok élni, mint egyetemi polgár.

— Megcsinálhattam volna én is a szerencsémet, mint sokan mások akkoriban. Bár a jobb állásokat inkább az anyaországiak halászták el, az „ejtőernyősök", így hívtuk őket.

— Volt nekem egy osztálytársam. Máramarosszigeten jártunk együtt gimnáziumba, még a románok alatt. Unokaöccse volt ennek a Dégenfeld bárónak, az itteni földesúrnak. Dönci — így hívták a barátomat — még nála is több volt, született gróf. A címét azonban akkoriban sohasem használta, sőt le is tagadta. — Mire a családfa, ha nincsen tűzifa — mondogatta. Dönci semmiben sem különbözött tőlünk. Jól tanult, hogy megkaphassa az ösztöndíjat, amihez neki is szegénységi bizonyítványt kellett benyújtania, éppúgy, mint nekünk.

Egy este, negyvenben, csak beállít a „Jóskába" — a diákotthonba — Dönci, irhabundában, asztrahánprémes kucsmában. Áradt belőle a parfüm, mintha egy egész drogériát hozott volna magával.

— Nem hozzám jött — mondta —, hanem értem. Nagybátyjának, báró Dégenfeld Lipótnak személyi titkárra van szüksége. Engem ajánlott be, volt osztálytársát. A báró látatlanban beleegyezett, mikor meghallotta, hogy Nagypetribe való vagyok.

Szedhetem is a cuccom vagy akár ott is hagyhatok mindent a Jóskában. Lesz annyi fizetésem, amiből újat vehetek. A munkától ne féljek. Az öreg délre már teljesen leszopja magát, attól kezdve alszik vagy bóbiskol. Egyre azonban vigyáznom kell. Ne maceráljam az ivás miatt, és semmiképpen se akarjam leszoktatni a tütürről, mert akkor menten elkerget.

Megkérdeztem, miből él az öreg. Azt tudtam, hogy őt se vetette fel a jólét a bécsi döntés előtt. Dönci nem köntörfalazott.

— Egyelőre hitelből él. Mert azt az italnál is jobban szereti. Főleg abból élt, eddig is, kölcsönökből. Visszafizetni persze ritkán tudta. El is árverezték sorba mindenét. A nyáron már a téglát adogatta elfelé, amit ősi kastélyuk falából kiszedegettek. Ha nem jön a változás, talán már rájuk rogyott volna a tető. De most már van újra kölcsön. Fenét kölcsön! Kinek kellenek ma már az apró kölcsönök. Az öreg újra hitelképes. Hitelképes báró. Tudod-e te, mi az? Majd megtudod. Az öreg házat vett a Majális utcában. Mit, házat? Palotát. A román király helytartója építtette, mielőtt kivonult. Oda várunk, holnap délelőtt tízkor. Akkor még viszonylag józan az öreg. Én mutatlak majd be neki. Te ne törődj semmivel. Hagyj mindent rám, ha majd felsorolom az érdemeidet.

Nem mentem másnap báró Dégenfeld Majális utcai palotájába. Nem vállaltam el a titkári állást. Dönci kerek perec megmondta, hülyének tart, jóskás kollégáim egyet is értettek vele. Az egyik beállt helyettem.

Azért mégis ellátogattam a báró rezidenciájába, de arra jóval később került sor. Akkor győződtem meg, hogy mégiscsak jól tettem, mikor nem állottam báró Dégenfeld Lipót szolgálatába.

Már jól benne voltunk a tavaszban, közeledtek a vizsgák. Egyik reggel a „Jóska" udvarán tanul-

tam. Lehetett úgy hét óra. Átvettem már vagy negyven oldalt alkotmányjogból. Elindultam reggelizni. Az ebédlő bejárata ott volt Báthory István mellszobra alatt. Ismerős hang zökkentett ki a memorizálásból.

Megfordultam. Sógorom, Gyuri állott előttem. Összeölelkeztünk. Nem akartam felvinni Gyurit a szobánkba. A többiek most kelnek, mosakodnak, öltözködnek, minek alkalmatlankodni. Meg ott beszélgetni sem lehet nyugodtan. Leültünk hát az udvarban, a lócára, ahol az imént tanultam. Csak ott vettem tüzetesebben szemügyre a sógoromat.

— Városi ruhában jött fel, nem háziszőttesben, amit otthon viselni szokott. Sötétkék öltönye gyűrött volt, pedig új lehetett. Gyuri egész éjjel benne utazott, igaz, a szövet sem volt valami kiváló minőségű. Szokatlan volt Gyurin az is, hogy pantallót viselt és készen vett bakancsot, nem olyat, amit Vadai bácsi, a nagypetri suszter szokott csinálni. Az öltözködésén láttam, hogy Gyuri valami fontos ügyben jöhetett. Valami küldetésfélét gyanítottam. Csak a nyakkendő hiányzott, hogy a sógor teljesen szalonképes legyen. De azt Gyuri nem kötött. A nagypetriek kinevették volna, hogy urizálni akar.

— Mi járatban vagy? — kérdeztem. Az fel sem vetődött bennem, hogy Gyuri csak úgy látogatóba jött hozzám. Sok volt az útiköltség, és kevés a kereset. Én se mentem haza húsvétra se emiatt.

— Nem munka után jöttem — válaszolt Gyuri. — Dógozni én mán csak otthon fogok. Ha nincs munka, inkább koplalok, de idegenbe nem megyek. A családomat ott nem hagyom. Ide se dógozni jöttem. — Kicsit elhallgatott. — Drágosékon kéne segíteni — folytatta halkabban, mintha titkot közölne, és várakozással nézett a szemembe.

— Mi a baj, mi történt velük? — kérdeztem szorongó érzéssel.

Gyuri magyarázatba kezdett.

— A csendőrök meginí letartóztatták Mitrut, de nemcsak őt. Bevitték a fél falut — a románokat. Egy hétig vallatták, jól összeverték, aztán kiengedték őket. De hármat felhoztak ide Kolozsvárra, a katonai börtönbe. Mitrut, Muntyán Grigort meg Kortes Vaszilt. Hadbíróság elé fogják őket állítani. Azt mondják, ők szervezték a zendülést Nagypetriben.

— Mit? — kérdeztem elképedve.

— A románok zendülését. Így mondják ezt most hivatalosan. Az történt, hogy húsvétkor a románok egy szemig elhordták a Futura terminyraktárából a málét. Volt ott néhány vagonnal is. Az is igaz, hogy azt vitték el, ami Erdőpetriben termett az ő földjükön. Ők vetették, ők kapálták, az övék volt igazság szerint. Megdógoztak érte, mégse kaptak belőle semmit. A tengeribetakarítást a menekültekkel végeztette el a jegyző. A termést Aranyossy utasítására be kellett szállítani a Futura raktárába. Ott volt a sok málé húsvétig. Akkor aztán szépen elhordták mindet. Persze engedélyük az nem volt rá — tette hozzá Gyuri, és komor ábrázatján egy pillanatra megjelent a kárörvendő mosoly.

Azt is össze akarták szedni a csendőrök, a málét. De alig találtak meg belőle pár mázsát. Muntyán Grigornál, a kocsmárosnál. A többi eltűnt. Így aztán csak az embereket szedhették össze. Rajtuk töltötték ki a bosszújukat. Bíróság elé nem állíthatták valamennyit. Csak hármat kísértek fel ide Daróczyék, hogy ők vótak a felbújtók.

Gyuri rövid magyarázatából is megértettem, hogy Mitruék helyzete súlyosabb, mint az ősszel volt. Mit éhezhettek, hogy elszánták magukat — a fél falu — erre a kockázatos vállalkozásra!

Segíteni kellene rajtuk, de hogyan? Gyuri kitalálhatta, miről gondolkozom, mert újra megszólalt:

Felkereshetnénk magát báró Dégenfeld Lipótot, a méltóságost. Az ő segítségit kellene kírni. Ide költözött Kolozsvárra. Itt a címe: Majális utca. Ő akármelyik ügyvédnél is többet tehet, ha akar.

Megállapodtunk, hogy először Dégenfeldhez megyünk, csak azután az ügyvédhez. Még korán volt, javasoltam Gyurinak, menjünk be egy bodegába reggelizni. A sógor a homlokára ütött.

— Látod, milyen buta vagyok. El is felejtettem, hogy nem egyedül utaztam fel Kolozsvárra. Drágos Nelli is velem jött. Egy ismerőséhez ment, hogy kicsit rendbe hozza magát. Nyolc órakor találkozunk a Mátyás-szobor előtt.

Háromnegyed nyolckor már ott sétáltunk Kolozsvár büszkesége előtt. Időben megjött Nelli is. Sohasem láttam ilyen sápadtan, szomorúan. Lesoványodott. Sötétkék ruhát viselt, mintha ünnepélyre vagy valami szomorú szertartásra készült volna. Még ő kért bocsánatot, hogy a bátyja ügyével megzavartak a tanulásban. De Gyuri hamar félbeszakította. Az csak természetes, ha tudunk, segítünk. Közölte mindjárt Nellivel, hogy kilencre felmegyünk a Majális utcába Dégenfeldhez. Addig betérhetünk valahová reggelizni.

Betértünk a „Jóska" melletti bodegába. Három reggelit rendeltünk, de enni csak Gyurival ketten ettünk. Nelli alig vett a felvágottból. Ehelyett részletesen elmondta, hogyan történt a „zendülés".

Nagypénteken Lupu pópa az erdőpetri kápolnában mondott misét. Ide mentek ki istentiszteletre a görögkatolikus románok. Nelli is kiment. Mitru otthon maradt. A Futura raktára ott van az erdőpetri úton. A férfiak már odafele menet is dühös pillantásokat vetettek a rozoga épületre, melynek a tűzfalát alá kellett gerendázni, hogy ki ne dűljön. Meg volt rakva rogyásig.

— Acolo-i pita-noastră de mălai — ott a mi málékenyerünk — kiáltotta el magát Vaszil, a kor-

tes, mintha az előimádkozó szövegét mondaná. Lupu pópa száján megakadt a „doamne indură-te spre noi", az „uram, irgalmazz".

Hazafelé már feloszlott a processzió. A férfiak — mint ilyenkor szokás — a cujkás üvegeket is magukkal hozták. Bár nagypéntek volt, mégis rázendítettek a szilaj nótára:

Citu-i Maramureşul.
*Nu-i fecior ca tu si eu**

Megálltak a raktár körül. Ott beszélgettek, daloltak estig. Muntyán Grigor hordta nekik a pálinkát.

Másnap reggel, mikor valaki jelentésére a csendőrök a raktárba siettek, a tűzfal már a földön feküdt. Nem kellett nagy erő a ledöntéséhez. Csak a támaszgerendát kellett elfűrészelni. Mire a csendőrök megjöttek, a raktár már üres volt. Akkor kezdték összeszedni az embereket.

Tíz óra felé elbúcsúztunk Nellitől, és ketten Gyuri sógorral elindultunk a Majális utca felé. Hegyoldalon mentünk felfelé, de nem sokáig. A villasorban hamar megtaláltuk Dégenfeld báró új kolozsvári rezidenciáját: egy modern palotát, körülötte szépen gondozott kerttel.

Zárva volt a vaskerítés kapuja, de többszöri csengetés után kinyitották. A portás egyúttal kertész is lehetett, mert az egyik ágyástól jött, s a keze még sáros volt a gyomlálástól. Nem akart beengedni bennünket. Szerencsére kijött a házból volt kollégám, Szentgály, a titkár. Ő aztán átsegített a szigorú őrön.

Nem akartam Szentgályt megijeszteni. Nem mondtam el neki csak annyit: mondja meg a fő-

* Máramaros amily széles / Ketten vagyunk mi legények.

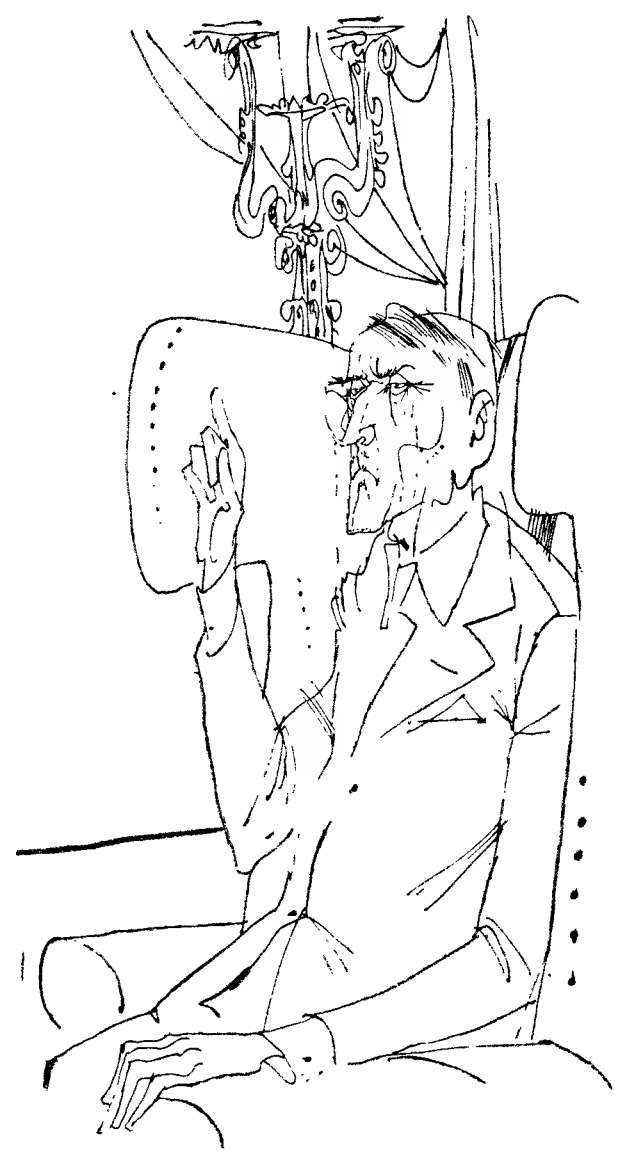

nökének, hogy Nagypetriből jöttünk fontos ügyben. Szentgály arcán látszott a zavar. Egyrészt szívességet akart tenni nekem, másrészt félt, hogy a gazdája megszidja, mert nem óhajtott látogatókat enged a nyakára. Aztán mégis úgy határozott, hogy bejelent. Felment a faragásokkal díszített falépcsőn az emeletre, ahol a gazdája tartózkodott.

Két perc se telt el, Szentgály futott lefelé a lépcsőn. Derült arca elárulta, hogy sikerrel járt. A méltóságos úr vár bennünket. Fent a dolgozószobájában.

Én addig olyan szobát még nem láttam. Nagy volt, mint egy kisebb egyetemi előadóterem, de falat sehol sem lehetett látni, mert mind fával volt burkolva, beépített, faragásokkal díszített könyvespolcokkal, gyönyörű díszítésű, ugyancsak beépített fali szekrényekkel.

Nem sok időm volt, hogy a berendezésben gyönyörködjem. Báró Dégenfeld jött elénk. Kezet fogott velünk, aztán már terelt is egy kis asztalhoz, mely körül négy süppedő fotel tátongott. Mikor beleültem az egyikbe, úgy éreztem magam, mintha dunyhával vetett ágyra ültem volna. Gyuri meg is kapaszkodott a fotel karfájába, annyira megzavarodott, mikor a szilárdnak hitt ülőalkalmatosság alatta is lesüllyedt.

A bárónak ez persze nem volt szokatlan. Ő élvezte a nagy puhaságot. Sovány, görnyedt öreg ember volt. Azoknak a fajtájából, akiket szúr a csontjuk, ha keményre ülnek. Félig elárverezett régi kastélyában már biztos nem maradt ilyen bútora.

Korához képest feltűnően eleven volt az öreg.

— Milyen hírrel jöttek? — fordult hozzánk. Mereven nézett ránk halszemével, és nem tudni, miért, könnyezni kezdett. Elővette címeres zsebkendőjét, azzal törülgette az orrát is, a szemét is.

— Sajnos, mink rossz hírrel jöttünk — tért a

lényegre Gyuri. — Kérni is szeretnénk a méltóságos úr segítségét.

— Mindjárt gondoltam — szakította félbe a báró. — Igazuk van. Hallatlan dolgok történnek abban a községben. Már én is szégyellem magam. Ha Pesten megtudják, hogy az én ősi fészkemben ilyesmi történhetett, ujjal mutatnak rám. Írtam is a belügyminiszterhez. Többet ott baj nem lesz, azt garantálom.

— Nagyon szépen köszönjük — vette át a szót Gyuri. — Ami megtörtént, azt visszacsinálni sajnos már nem lehet. Megverték a fél falut. Azt már bajosan lehet jóvá tenni. De az jó lesz, ha a bűnösöket egy kicsit megtáncoltatják. Ha őket hozzák fel a katonai börtönbe, nem az áldozatokat.

Gyuri úgy belejött a magyarázásba, észre sem vette, hogy a báró eleinte nem értette, mit beszél, amikor meg kezdte érteni, arcizmai rángatózni kezdtek.

— Mi... mi... miről beszél maga itt? — szakította félbe dadogva a sógort.

— Hát a letartóztatásokról, a verésekről, kínzásokról, amit műveltek — pakolt ki Gyuri. A báró erre már a száját tátotta ki, hápogott, levegő után kapkodott. Mikor már teleszívta magát, megszólalt:

— Maga a csendőröket szidja, nem a zendülőket? Kicsodák maguk? Én azt hittem, a titkárom azt mondta, hogy maguk magyarok.

— Magyarok vagyunk, az igazságot mondjuk. Nem akarjuk félrevezetni méltóságodat. Arra kérjük, hogy az igazság érdekében méltóztassék interveniálni — siettem Gyuri segítségére

— És mi az igazság? — szegezte nekem a kérdést Dégenfeld.

— Lehet, hogy nem a törvényes modot választották a nagypetriek, hogy a máléjukhoz jussanak, de azt el kell ismernünk, hogy az a termés igaz-

ság szerint őket illette. A jogtalanságot azok követték el, akik megfosztották őket munkájuk gyümölcsétől.

— Nem akarták letörni a kukoricát, szabotáltak. Ezért nem kaptak belőle. Büntetésből. Örüljenek, hogy annyival megúszták. A szabotőröket fel is lehet húzni. Erre törvény van.

— Erőszakkal kergették el őket a földjükről — jegyeztem meg, mikor a báró elhallgatott.

— Maga rosszul tudja. Maga semmit sem tud. Szégyelljék magukat! Magyar létükre átpártoltak! — rikácsolt a báró.

Mintha összebeszéltünk volna Gyurival, mindketten felálltunk.

— Ide hiába jöttünk — mondta ki a szentenciát Gyuri, és megindult az ajtó felé. Én követtem. Mire Dégenfeld magához tért meglepetéséből, és feltápászkodott a süppedő fotelből, mi már betettük magunk után az ajtót. Nem búcsúztunk el Szentgályitól sem. Nem láttuk sehol. Csak a kertész-portásnak kívántunk minden jót.

Kővári megállt. Kiértünk az erdőből. Gyönyörű kilátás nyílott előttünk: az erdőpetri völgykatlan. Kétezer hold haragoszöld kukorica. Körös-körül sűrű erdő. A katlan mélyén kis kápolna állott, mellette egy rozoga épület, az erdőpetri csárda.

Kővári annyit még elmondott, hogy Mitru nem kapott súlyos büntetést. Ravasz ügyvédje volt. Valahogy megtudta, hogy Drágoséknak még megvan a hatszáz évvel ezelőtti kutyabőr, a nemeslevél, amit még Róbert Károly királytól kapott valamelyik ősük. Fel is hozatta az ügyvéd a ritka dokumentumot. A hadbíróknak elállt a szemük-szájuk, mikor meglátták. Mitrunak csak három évet kellett börtönben töltenie. A többiek sem kaphattak többet a fővádlottnál. Igaz, Mitru a büntetése letöltése után sem maradhatott sokáig otthon. Behívták munkaszolgálatra. Még az a szerencse, hogy

itt dolgozhat szülőfaluja mellett, fent az erdőben, az 501-es munkásszázadban.

Megérkeztünk a csárdához.

— Ez itt az ördög tanyája — mutatta be Kővári. — Az öregasszonyok ez előtt a rozoga épület előtt többször vetnek keresztet, mint a kápolna előtt. Ott csak a Szűzmária lakik. Tőle nem félnek. De Muntyán Grigortól, akié ez a csárda, maga az ördög is fél.

Itt senkinek sem kell pénzben fizetni. Muntyán felírja, ki mit fogyasztott, a legtöbbször többet is, aztán vár, míg beérik a termés. Akkor hajtja be a tartozást. Azzal nem törődik, ki, mikor, honnan hozza a csöves kukoricát. Muntyán Grigor nem fél a háza körül vonító farkasoktól sem. Egyszer töltöttem itt télen egy éjszakát. Ma is a hideg ráz, ha arra a farkaskoncertre gondolok. Grigor szinte a kedvét lelte benne.

Elbúcsúztam Kővárítól. Nem jött be velem a csárdába. Sietnie kellett. De addig nem ment el, míg el nem fogadtam tőle ötven pengőt kölcsön. Mégse mehetek üres zsebbel a kocsmába. Nekem, az ismeretlennek Muntyán Grigor sem fog hitelezni. Ha megmondom, honnan jövök, még kevésbé.

4

A söntésbe léptem. A bádoggal fedett pult, egy alig gyalult, kecskelábú asztal, két lóca volt a berendezése. De figyelmemet inkább a kocsmáros, Muntyán Grigor vonta magára. Alacsony, tömzsi ember volt, nagy bikafejjel, melyből egymástól feltűnően távol álló apró szemek meredtek rám gyanakodva. Bal kezén kötés volt.

Az asztal két oldalán férfiak ültek román viseletben. Mintha már láttam volna az arcukat a munkaszolgálatosok között. Az asztalon félliteres

üvegek állottak valami zöld folyadékkal, de az is lehet, hogy csak az üveg volt zöldszínű. Poharat nem láttam. Az egyik vendég háttal ült az ajtónak. Nem látta, hogy beléptem. Zavartalanul énekelt és iszogatott egy üvegből. Betyárnótát fújt.

Bine-mi taie cuţitul,
Că l-am ascuţit amu.
Nici jândarul nu-i de fier,
*Că nu tună bricica' n el.**

Muntyán nem szakította félbe a dalolót. Mig a nóta tartott, alaposan szemügyre vett. Csak mikor csend lett, förmedt rám. Először románul, aztán magyarul.

— Maga mit akarja?

Megmondtam, hogy Drágos Nellit várom, az ápolónővért. Engem is bekötöz majd, ha idejön.

— Még nem jötte — mondta Muntyán. Megismételte. — Maga nem érted? Még nem jötte ide Drágos lány.

— Értem, értem. Majd megvárom — mentegetőztem.

— Ez nem van váróterem — oktatott ki Muntyán.

— Tudom. Szeretnék valamit enni vagy inni — tettem gyorsan hozzá, gondolván, ezzel megenyhítem a cseppet sem barátságos kocsmárost.

— Maga jött tábor. Maga nem szabad itt lenni. Úgy értettem, számomra hitel nincs.

— Van pénzem — mutattam a Kőváritól kapott tízpengősöket.

— Mit akar? — kérdezte egy fokkal barátságosabban Muntyán.

— Ennék is, meg innék is valamit — válaszol-

* Jól vág a késem éle, / Imént fentem élesre. / Zsandár bőre sem páncél, / Nem koppan rajt' bicskaél.

tam. Tudtam, ha bent akarok maradni, azt kell fogyasztanom, amit éppen kapok.

— Menni be. — Muntyán a pult melletti ajtó felé intett

A belső helyiségbe léptem, a furán kicicomázott „úri szobába".

A kormos falakról már itt-ott lehullott a vakolat. Az így keletkezett nagy foltokat piros-fehérzöld zászlókkal, falvédőkkel, kalászkoszorúkkal takarták el, de már jó régen. A két kis rácsos ablakon át alig jött be fény a kinti világból. A színes papírból készített füzérek között ósdi petróleumlámpa lógott. A repedező kemence dohos hűvösséget árasztott. A szoba közepén ormótlan asztal terpeszkedett. Valamikor még fehér parasztvászonnal terítették le, hogy ne látszódjék rajta az ujjnyi vastagságú repedés. Kétoldalt hosszú parasztlóca. Két végében vesszőből font karosszékek ábrándoztak a régi jó időkről, mikor még hírből sem ismerték az erdőpetri csárdát.

Legnagyobb meglepetésemre az egyik karosszékben ismerőst találtam: Losonci Pistát. Ő is nagyot csodálkozott, mikor engem megpillantott. Állott is fel mindjárt.

— Magát mi szél hozta erre? — Pistán látszott, nem bánná, ha én nem kérdezném tőle ugyanazt.

Elmondtam neki, mi járatban vagyok.

— Üljön le ide mellénk. Igyon velünk — invitált Pista.

Megkönnyebbültem, mikor az asztalon nem zöld üveget láttam, hanem egy öblöset, amilyenbe mifelénk is bort szoktak tölteni. Pistáék előtt pohár is volt, persze csak kettő. Pista bemutatta ivótársát.

— Az atyafi — bocsánat —, az úr idevaló. Az itteni vadőr. Egy időben én is az voltam a szülőfalumban. Így azután van mit mesélni egymásnak. Majd hoznak mindjárt poharat magának is.

— Köszönöm, rendeltem én is. Vadásztörténeteket mindenki szívesen hallgat . . .

Bemutatkoztam az ismeretlennek. Csak a kiejtésén érződött, hogy nem magyar.

— Mi nem hazudunk. Én csak akkor hazudtam, mikor politizáltam.

A vadőr feje kicsi volt és kopasz. Annál inkább feltűnt hegyes, borvirágos orra. Ravasz ember benyomását tette, de nem volt ellenszenves.

— A faluban Kortes Vaszilnak hívnak. Amikor választások voltak, még a románoknál, én mindig beálltam kortesnek. Hogy melyik párthoz? Nem is ahhoz, amelyik többet fizetett. Meg akartam maradni az állásomban, annak korteskedtem, amelyikről tudtam, hogy győzni fog. Honnan tudtam? Mindig a kormánypárt győzött. Én mindig a kormánypártnak korteskedtem. Mint a szép özvegy fiacskája. Az is annak mondja, apuka, aki éppen az anyjának csinálja az udvart. Igaza van. Pedig mindig hazudik. Gyerek, de jó politikus. Én is jól politizáltam, végig állásban maradtam az erdészetnél. Csak a bécsi döntés után bocsátottak el.

Muntyán Grigor lépett be. Egyik kezében félliteres üveggel, a másikban egy pohárral. Az ennivalót, egy tányér tojásrántottát, nagy karéj kenyérrel, kovászos uborkával, egy asszony hozta Grigor után. Csodálkoztam, mikor megjelent az ócska helyiségben. Nyilván Grigor felesége lesz, gondoltam, de azért mérget nem vettem volna rá.

— Jó napot — csicseregte az asszony. Grigor nem szólt egy szót sem. Csak az asztalra tette az üveget és a poharat, és már ment is kifelé.

— Üljön az asztalunkhoz, Szeréna! — invitálta az asszonyt Pista.

— Mit gondol? Nincs nekem arra időm, hogy csak úgy leüljek. Még nem ment le a nap. Korai volna még a pihenés.

Szeréna úgy affektált, hogy egy városi úriasz-

szony sem jobban. De azért leült az asztalunkhoz, egy kicsit távolabb, mintha nem tartozna a társaságunkhoz.

Töltöttem a nekem hozott üvegből mind a három pohárba. Szerénának felajánlottam az én poharamat, de nem fogadta el. Ő nem szokott inni. Ő nem konzumnő. Csodálkoztam a szakkifejezésen. Nélküle ittunk, de Pista javaslatára az ő egészségére.

Szeréna telt idomú, szemrevaló fehérnép volt. Fodros szoknyájában, pruszlikjában, hátrakötött babos kendőjében teljesen elütött a kopott úriszoba berendezésétől. Az egykori dekorációból mintha egyedül ő maradt volna változatlanul friss és eleven, szemben a gyűrött, piszkos füzérekkel, zászlókkal, hervadt, poros koszorúkkal.

— Láttam, mikor megjött — fordult hozzám. — Kővári Karcsi kísérte ide. Neki sietős volt. Nem jött be.

— Igen. Vele jöttem. Egyedül nehezen találtam volna ide.

— Miért nem jött Losoncival?

Meglepett, hogy az asszony már névről ismeri Pistát. Ómiatta járna ide az én munkavezetőm? Hamar rátalált. Csak ne legyen rossz vége a dolognak. Muntyánból nem néztem ki semmi jót.

— Mi lelte a kezét? — kérdezte Szeréna.

— Lejött az ujjamról a köröm — válaszoltam. Nem akartam újra elmondani, hogyan történt a dolog. Szeréna nem is kérdezte.

— Mi a vadászatról beszélgettünk — vette át a szót Pista. — Biztos voltak itt is nagy vadászatok.

— Vadászat? Volt itt vadászat, de milyen. Az egész környék beszélt róla. Persze, maguk nem hallották. Vaszil nem mesélte még? Nem. Hát pedig azt el kell mondani. Olyasmi nem mindennap történik.

— Negyven őszén történt — idézte a múltat

Szeréna. — Aranyossy főjegyző úr készítette elő a vadászatot. Mindenki lótott-futott a faluban. Mert a főjegyző úr meghívta magát a báró úr őméltóságát, Dégenfeld Lipótot. Ezt a kamrát is akkor rendezték be úriszobának. Aranyossy díszíttette fel. Bált ígért érte a fiatalságnak, de ahogy maguk nem táncoltak azon, úgy nem táncoltak azok a fiatalok sem, akik ezt a dohos lyukat így kicicomázták. Engem is akkor hívtak le Szigetről. Tudták rólam, hogy ismertem a méltóságos urat. Egész közelről ismertem. Ezt nem is titkoltam senki előtt. Aranyossy a kisbírót, Szotyorit küldte értem, hogy jöjjek le. Meglepetésnek. Fog örülni a méltóságos úr.

Mikor ide beléptem — a vadászat napján — hát csak nézek egy nagyot. Azt hittem, én leszek a háziasszony. De arra mást kért fel a főjegyző úr. Lápossynét, a volt kántor özvegyét, későbbi anyósát. Már itt páváskodott az úriszobában. Fekete selyemruháját vette fel erre az alkalomra. Vele volt a lánya is, Etelka. Kicicomázva, mint egy mézeskalács, magyar ruhában, pártában, piros csizmában.

Köszöntem. A kántorné meg Etelka éppen a terítéket rakták a rozoga asztalra. Lápossyné legszebb étkészletét hozta ki a méltóságos úrnak.

Mikor megláttak, elcsodálkoztak. Bemutatkoznom nem kellett. Már ismertek régebbről, hiszen idevalósi vagyok. Lápossyné tovább rakosgatta törékeny kincseit. Nem akart velem szóba állni. Etelka követte anyja példáját. Én hagytam őket dolgozni. Levetettem kabátomat, és leültem a kályha mellé egy székre. Lápossyné hallgatott egy ideig, de nem sokáig birta. Gyötörte a kíváncsiság.

— Magát is meghívták, drágám? — fordult hozzám mézédes hangon.

— Mit szól hozzá? A főjegyző úr hívott meg. Én ápoltam annak idején Dégenfeld méltóságos urat.

Talán most is szüksége lesz injekcióra — mondtam.

— Ja úgy — nyugodott meg az asszony. — Engem meg egyenesen háziasszonynak kértek fel — dicsekedett. — A főjegyző úr kért, könyörgött, készítsem el én a nyúlpörköltöt a méltóságos úrnak. Olyan jó házikosztot, mint az enyém, úgysem eszik Kolozsváron, de még Budapesten sem. Nem tagadhattam meg a főjegyző úr kérését. Igazán talpig úriember...

— Úgy hallottam, nem mindenki szereti — hecceltem a kántornét.

— Kik nem szeretik? A románok — védte Aranyossyt Lápossyné.

— Ahogy hallom, a zsellérek se nagyon imádkoznak érte. De biztos olyan is van, aki szereti — enyhítettem a dolgon. Azt mégse akartam, hogy a kántorné rám úszítsa a főjegyzőt. Lápossyné Aranyossyt magasztalta.

— Mi hálát adunk érte a jóistennek. Rajtunk ő sokat segített. Önzetlenül elintézte, hogy a bátyám, Lang kanonok visszakapja ötven hold földjét, amit a románok húszban elvettek. Mennyit járt utána. Még az útiköltséget is maga fizette, csak úgy, jó barátságból.

— Azért a hozomány se utolsó, amit Etelkával kap majd — mondtam be az igazat. — Nagysád csak ne higgye, hogy egy férfi csak úgy önzetlenül tesz valamit. Kapni akar az mind. Ki ezt, ki azt. Ismerem én őket.

Lápossyné úgy tett, mintha nem is hallotta volna, amit mondtam.

— Tetszik tudni — folytattam csak azért is —, én csak azt a szegény Kővári Karcsit sajnálom. Hogy oda volt Etelkáért, most meg ahogy a nóta mondja, ott sír, ahol senki sem látja.

— Az csak olyan diákszerelem volt, aminek a nóta szerint is vége szokott lenni — mentegető-

zött Lápossyné. — A lány vigyázzon, különben a fején marad a párta.

— Mi az, még mindig nem hozták azt a nyulat? — kérdezte Lápossyné, hogy másra terelje a beszédet.

— Tudom is én — feleltem. — Az nem az én reszortom, a nyúlvadászat. Tessék megkérdezni Daróczy őrmestert. Tessék őt küldeni a nyúl után. Legalább békén hagy. Mert ahogy meglátott, a nyomomba szegődött. Utánam kapdos a gyalázatos. Pedig megmondtam neki, hogy nem neki hoztak *minket* ide, nem az ő szép szemeinek öltözködtünk így ki. Küldtem már a kápolnába is Daróczyt. Ott jó hideg van. Ott majd lehűl. Ott majd kimegy belőle az ördög. De a vén lator csak nevetett, hogy ő református, hogy ő nem szereti a szenteket, még azokat se, akik szoknyát viselnek, az mind csak pingált, nincs rajtuk mit fogni.

Lápossyné kinézett az ablakon, mintha egy szót sem hallott volna. Várt egy kicsit, hátha kimegyek. Biztos fogadkozott magában, ha másért nem, de ezért szemrehányást tesz majd a főjegyzőnek. De nekem egy csepp kedvem sem volt kimenni. Leültem újra a kályha mellé. Az én munkám csak akkor kezdődik — mondtam nagy büszkén —, mikor a főúri vendég megérkezik.

A kántorné majd megpukkadt. Pedig a java még hátra volt...

Muntyán Grigor jött be, és szakította meg Szeréna meséjét. A kocsmáros szúrós szemekkel nézett az asszonyra. Intett neki, hogy menjen ki. Szeréna nem ellenkezett. Szó nélkül felállt és ment ki a söntésbe. Grigor követte. Ránk egy pillantást se vetett. Azt se kérdezte, kérünk-e még valamit.

Sajnáltam, hogy Szeréna nem fejezhette be történetét, de Losonci Pista — látszott rajta — még inkább neheztelt Grigorra.

Szeréna nem jött vissza. Lehet, dolga volt, de az is, hogy Grigor nem engedte. Kortes Vaszil törte meg a csendet.

— Hivatalos voltam arra a vadászatra én is. No, nem az előkelő vendégek közé hívtak, csak hajtónak. Igazság szerint nem is hívtak. Kirendelt a főjegyző. A kisbíró szólt nekünk. Húsz embert parancsolt ki Aranyossy. Névsort olvasott itt, a csárda előtt korán reggel a kisbíró. Ő vitte aztán a hajtókat ki a földekre.

— Én nem mentem velük. Idáig még kijöttem, de egy lépést se tudtam tovább menni a farzsábám miatt. Összeestem a csárda előtt. Két ember hozott be az ivóba. Leültettek az asztal sarkára. Mindent láttam, pedig akkor semmire sem voltam kíváncsi. Ott kínlódtam órákig. Mentem volna haza a meleg dunyha alá. De nem vitt senki. Csak este jött értem a fiakeres, Tasnády bácsi, mikor már vége volt a kalamajkának.

Csak néztem magam körül. Jöttek-mentek előttem Lápossyné, a lánya, Grigor, Szeréna. Később két nagypetri ember jött. Bokor meg Csortán. Féldecit rendeltek, leültek mellém.

Jól emlékszem. Lábbeliről kezdtünk beszélgetni. Azt mondják ne járjunk bocskorban — aztán se csizmát, se bakancsot nem lehet kapni. Még bőrt sem — mondta Bokor. De Bokor meg Csortán nem mondták meg, mire várnak. Csak beszélgettek.

Aranyossy szakította őket félbe. Váratlanul jött be az ivóba. Vadászbekecsben, hosszú szárú csizmában, duplacsövű puskával. De a zergetollas zöld kalapja alól két fekete fülvédő lógott le. Az nem illett hozzá. Az öregek szokták hordani télben. A

főjegyző ránk nézett bosszúsan. Nem köszönt. Nagyon magyarázott valakinek.

— Én, méltóságos uram, mindent megtettem. Hajtót is rendeltem ki egy tucatnál is többet. Már bocsánatot kérek, méltóságos uram, de én igazán nem tehetek róla, hogy nem volt nyúl. Pedig amint látni méltóztatott, felhajtattam az egész határt.

Hajlott hátú öreg jött Aranyossy után. Kitalálták: ő a híres vendég báró Dégenfeld Lipót. Töpörödött, de igen eleven. Lábán bakancs, vadászharisnya, buggyos nadrág. Bekecse vállán bőrbetét, gallérján prém, szép, fényes, mint a sapkája, amit a fülére húzott. Csak vörös arca látszott ki belőle.

A báró úgy veszekedett Aranyossyval, mintha csak ketten lennének. Nem törődött Daróczyval se, a csendőrőrmesterrel, aki utána jött, és gondosan becsukta maga után az ajtót.

— Maga nekem ne mondja, hogy itt nincs vad. Az én birtokomat én jobban ismerem. Utoljára egymagam ötvenkét nyulat lőttem. Akkor maga még a világon sem volt. A vadászathoz érteni kell. A pancser nem érti.

Aranyossy sápadt volt.

— Miért nincs itt a főszolgabíró? — folytatta a báró. — Ha én ide leutazom, akkor nekem legyen itt a vadászaton a főszolgabíró is. Én azt megkövetelem.

— Méltóságos uram — dadogott Aranyossy —, a főszolgabíró úr igazán . . .

— Nem értenek maguk, kérem, semmihez. Nem tudnak rendet tartani. Ígérni azt tudnak. Meg is mondtam Budapesten, hogy már elegem van. Ideraknak nekem a birtokomra mindenféle tehetetlen tökfilkókat.

Előkerült Lápossyné, meg akarta védeni jövendő vejét.

— Méltóságos uram, a főjegyző úr igazán mindent megtett . . .

— Maga kicsoda? — szakította félbe a báró.

— A kántor özvegye vagyok, Lápossy Ferencné — válaszolt sértett hangon az asszony.

— Ismertem a férjét, mindig be volt rúgva — legyintett a báró.

Lápossyné egy székre rogyott. Etelka hamar vizet öntött neki egy pohárba.

Muntyán jött be. Katonásan jelentkezett.

— Te itt élsz — mondta neki a báró. — Te tanú vagy, hogy van itt nyúl, csak rosszul szervezték a hajtást. Nem értenek hozzá.

— Volt itt nyúl, de a nyáron sok elpusztult.

— Mitől, csak nem a gutaütéstől? — gúnyolódott a báró.

— Nyáron volt itt regiment katona, csak a nyulat puskázták. Kipusztították őket — mondta meg az igazat Grigor.

— Hogy forduljon fel valamennyi! — átkozódott az öreg. — Engem meg idebolondítanak, ahol már ürge sincs. Főjegyző uram, gratulálok. Maga igazán jól tájékozott ember. A faluját kitűnően ismeri. De engem rosszul ismer. Én nem fogom ezt lenyelni. Csúfot űztek velem.

Már szerettem volna kint lenni, de nem tudtam felállni. Szeréna lépett be.

— Isten hozta a méltóságos urat. — Meghajolt, mint a kislányok, mikor verset mondanak a dedóban. — Nyúlpörköltünk sajnos nincs — mondta. — De megkínálnám a méltóságos urat finom füstölt házi kolbásszal, szalonnával, friss kaláccsal . . .

— Maga hogy kerül ide? — csodálkozott a báró.

— Hát meg tetszik ismerni? — örült meg Szeréna. — Tudtam én, hogy nem büszke a méltóságos úr, nem nézi le a szegény ember lányát, aki gondozta, ápolta, szerette mikor mindenki elhagyta.

A bárónak elég volt ennyi. Daróczyhoz fordult, a csendőrőrmesterhez.

— Mit keres itt ez a némber?

A csendőr helyett Aranyossy válaszolt:

— Őt hoztuk ide, hogy segítsen a felszolgálásban. Tudtuk, hogy ismerni méltóztatik.

— Ez hallatlan! — toporzékolt a báró. — Nyúl nincs egy fia se. A főszolgabíró beteget jelent, de ide hozzák nekem ezt a — ezt a cemendét.

Ezt azonban már Szeréna sem hagyhatta annyiban:

— Ejha! De hamar elfelejtettük a potyaebédeket, vacsorákat, amiket én koldultam össze a jóemberektől. Akkor nem így beszélt a méltóságos úr! Akkor bezzeg volt galambom, tubicám . . .

Daróczy kituszkolta a szobából Szerénát.

Következtek Bokor és Csortán. Odaléptek Dégenfeldhez. Csortán kivett a zsebéből egy írást, és kezdte mondani:

— Méltóságos báró úr, Nagypetri magyar zsellérsége arra kérjük méltóságodat . . .

— Mi ez, főjegyző úr? — kérdezte ijedten a báró.

— Mit akarnak? — szólt rá Csortánra Aranyossy, aki még jobban meglepődött.

— Mi csak azt kérjük, hogy osszák ki nekünk az erdőpetri fődeket, amit a románok alatt nem kaptunk meg — mondta nagyon is szerényen Csortán.

— Mit? Az én ősi birtokomat? — hápogott a báró, mint akit a guta kerülget. Darabokra tépte az írást. Durván támadt a zsellérekre: — Mit gondoltok ti koszosok, tetvesek? Mit képzeltek? Hogy földet osztunk? Nektek? Akasztófát, akár az én erdőmből is.

— Ezért kellett nekem idejönnöm! — fordult a báró Aranyossyhoz. — Most már értem. Köszö-

nöm, főjegyző uram. Nagyon szépen köszönöm. Ezt kitűnően méltóztatott csinálni.

Aranyossy tántorgott, mint aki berúgott.

— Méltóságos uram, méltóztassék megengedni, hogy tisztázzak egy félreértést. Itt valami tévedés van . . .

— Nincs itt semmiféle tévedés — vágott Aranyossy szavába Bokor. — Csortán komám jól mondta. Erdőpetri fele maradjon a románoké. Nekünk a másik fele kell. Nem passziózni, vadászgatni. Nekünk a föld adja a kenyeret.

— Őrmester, őrmester! — kiáltott fulladozva Dégenfeld.

De a csendőr még mindig Szerénával birkózott valahol. Nem jött elő. A méltóságos úr elfutott. Be se lépett ide a felcicomázott úriszobába. A nyitott ajtón át hallani lehetett az ordítását:

— . . . Ezt a betyárfészket lebontatom, a helyét is felszántatom . . .

6

Vaszil nem nevetett a története végén. Valamin elgondolkodott, az hangolhatta le. Pista vigasztalni próbálta.

— Azért ez a csárda még mindig áll. Nem sikerült a bárónak leromboltatni.

— Öreg már. Lehet, hogy meg is feledkezett róla. De a birtokáról nem feledkezett meg. Hiába jártak a magyar zsellérek deputációba. Felmentek még Pestre is. Az erősebb kutya ugat. Az meg a báró volt. Nemcsak ugat, harap is. Csortánt, Bokort meg a hangosabb zselléreket elvitték katonának. Az egyik meghalt a fronton, a másik fogságba esett, a harmadik ki tudja, hol szenved.

A báró elűzette a román reformföldeseket a birtokról, aztán elintézte, hogy mint elhagyott birto-

kot vegye kezelésbe az állam. A végén pert indított, hogy adják vissza neki ősi birtokát. A legjobb ügyvédet fogadtuk meg. A végén mégis vesztettünk. A Kúria véglegesen neki ítélte a mi földünket.

Nagypetriben ma már sokan csak nevetnek. Nem sokáig fogja élvezni — mondják. — Jönnek az oroszok. Úgy jár a báró, mint a falu bolondja, Turcu Tódor, aki a zsebébe tette a fagylaltot, hogy másnap is legyen. Aztán csak nézte, mikor nem talált a zsebében semmit.

Aranyossy segített mindenben a bárónak, hogy visszanyerje a bizalmát. Érzi, nem sok van már neki hátra. Eleinte csak kártyázott, de aztán inni kezdett. Lápossy Etelka is megbánta már, hogy hozzáment. Megbüntette őket a Dumnyezeu. De Aranyossy még itt van. Daróczy is sajnos. Jó lenne már, ha elvinné őket a dráku, vagyis az ördög. Én félek tőlük. Ősszel csíp a légy, mikor a vesztét érzi.

Vaszil felállt. Neki már mennie kell. Kaszál még egy kis füvet a tehénkéjének. Azt is háton kell hazaszállítania. Mióta elcsapták az erdészettől, nincs potya fuvar. Elköszönt. Ketten maradtunk Losonci Pistával, akinek Szeréna járhatott a fejében, mert folyton az ajtót leste. De nem akart róla beszélgetni, én meg nem tartottam ildomosnak, hogy rákérdezzek. Próbáltam megkerülni a kényes kérdést.

— Hívtál-e látogatót vasárnapra? — kérdeztem.

— Nem hívtam senkit. Kit hívtam volna?

— Úgy mondtad, van menyasszonyod.

— Csak volt. Elvette az a legény, aki feljelentett. Mikor a lány megtudta, hogy elítéltek tíz évre, nem várt tovább.

— Miért nem írtad meg neki, hogy nem tart az olyan sokáig?

— Írtam én, de hiába. Oda se adták neki a le-

velet. Az is lehet, hogy már a börtöncenzor összetépte. Most már mindegy. Most már én is azt mondom: a katona meg a pap, ott öleljen, ahol kap.

Kinéztem a kisablakon. A kis kápolna előtt két kakastollas csendőr tűnt fel. Észrevehették őket az ivóban is. A munkaszolgálatosok ajtóstul rontottak be az úriszobába.

— Vin jandarii, vin jandarii!! — jelezték ijedten a veszedelmet.

Ami aztán következett, azon csak ámulni lehetett. A munkaszolgálatosok a falba épített nagy szekrényhez szaladtak. Aki legelsőnek odaért, kinyitotta az ajtaját. Egy pillanat alatt eltűntek mind a szekrényben.

Befutott a szobába Szeréna is. Ő maga nem tűnt el a szekrényben, de betuszkolta oda a szégyenkező, vonakodó Losonci Pistát. Bezárta utána a szekrényajtót, és leült mellém az asztalhoz. Egyik poharat a köténye zsebébe tette, a másikba italt kért, és odatette a teli poharat maga elé. Olyan pózba vágta magát, mintha eddig is csak velem poharazott volna.

Két kakastollas lépett a szobába, egy hiúz szemű őrmester meg egy dagadt őrvezető. Nem köszöntek. Az őrmester szúrós szemekkel nézett végig rajtam, de mielőtt megszólalt volna, az őrvezető felkiáltott:

— Ott vannak a kápolna mellett! — Nyilván a menekülőket látta meg. A két csendőr már futott is ki a csárdából.

— Azok után futhatnak — nevetett Szeréna. — A máléból nem látszanak már ki. Az erdő meg még jobban eltakarja majd őket. Most az egyszer melléfogott Daróczy őrmester úr.

Kettesben maradtam Szerénával.

— Miért maradt itt a csárdában az után a vadászat után? — kérdeztem az asszonyt. — Azt

mondta, városban élt azelőtt. Ott mégiscsak jobb lehetett.

— Jobb itt most, mint bent a városban. Jegyre adják ott most még a ... majdnem kimondtam, hogy mit is. Itt meg...

— És nem fél? — kérdeztem.

— És ha félek? Tudja, mit láttam én már ebben a keserves életben? Nem az ordas farkas az igazi ragadozó. Itt van ez a Daróczy. Ez aztán a vadállat. Tőle félek a legjobban. A múltkor is úgy összeverte Grigort, hogy úgy kellett felsikálni a vért az ivóban. Azért menekültek a munkaszolgálatosok is, mikor meglátták. Jó, hogy itt van ez a rejtett kijárat. Még a betyárvilágból maradt meg. Azok már kihaltak, a betyárok. Ideje lenne már, hogy kipusztuljanak a zsandárok is.

— Miért verte meg a csendőr Grigort? — kérdeztem.

— Nem egyszer verte meg, hanem háromszor. Először a magyar zsellérekért. Amiért beengedte őket a csárdába, mikor a báró itt volt. Aztán megint megverte, mikor a románok elhordták a saját máléjukat a Futura raktárából. Találtak belőle a csendőrök a mi padlásunkon is. Grigort mind a kétszer bevitték az őrsre, ott kínozták meg. Én csak a nyomait láttam, mikor majdhogynem négykézláb hazavánszorgott. A legszörnyűbb az volt, mikor itt verték meg a szemem előtt. A nyáron történt azután, hogy elhurcolták a zsidókat Nagypetriből. Huszonöt családot vittek el. Nálunk ők nemcsak boltosok voltak, hanem olyan parasztok, mint a nem zsidók. Mindenkit elvittek, akit itthon találtak, főleg asszonyokat, gyerekeket meg öregeket. A férfiakat már előbb behívták munkaszolgálatra. Azt sose fogom elfelejteni, mikor sírva végigvonultak a falun kis batyujukkal a hátukon.

Nem volt közöttük a kis Dávid, Weinbergernek,

a mészárosnak a fia. Az apja özvegy ember volt. Behívták őt is munkaszolgálatra még a tavasszal. Mielőtt elment, felhozta a fiát ide. Engem kért meg, viseljem gondját, míg ő odalesz. Elvállaltam szívesen. Szófogadó fiúcska volt a kis Dávid. Csak a szeme, két nagy fekete gomb, fénylett a szomorúságtól. Nagyon szerette az apját. Nem volt neki se anyja, se testvére, se senkije, csak az apja.

Mikor kihirdették, hogy a zsidókat elviszik, én megbeszéltem Grigorral, nem adjuk oda Dávidkát. Nem fogják észrevenni hogy hiányzik.

Tévedtünk. Valaki feljelentett. A zsidók elhurcolása után másnap megjelent Daróczy meg két csendőr. Váratlanul jöttek. Dávidka a ház előtt játszott. Nem tudtuk előlük elbujtatni.

Daróczy végigvágott a gyereken a bikacsökkel. A gyerek felsírt, én kifutottam a ház elé. Ölembe kaptam a gyereket, hogy megóvjam az ütlegektől. Nyolcéves is elmúlt már Dávidka, de könnyű volt, mint a pehely. Két csendőr két oldalt elkapta a kezemet, hogy mozdulni se tudtam. Daróczy rám suhintott.

Kijött Grigor. Nekiment a csendőröknek. Szerencsére csak úgy, puszta kézzel, különben agyonlőtték volna. Így csak lefogták, megkötözték. Behozták az ivóba. Itt verték véresre a szemem láttára. Aztán elmentek. Dávidkát elvitték. Minket megfenyegettek, legközelebb értünk jönnek.

— Akkor miért maradnak itt?

— Grigor nem akar elmenni. Azt mondja, neki itt még tartozása van. Azt meg akarja fizetni. Én meg nem hagyom magára. Én hoztam rá a bajt.

Szeréna az ablakhoz ment. Én is kinéztem, de nem láttam semmit.

— Hallott maga Pintye Grigorról? — fordult hozzám Szeréna. — Nem hallott. Honnan is hallott volna! Nem erre a vidékre való. Az én nagyapám még a saját szemével látta a híres betyárt. Nem

egy zsandárt ütött agyon láncra kötött vasgolyójával. Ült a csárdában, itta a cujkát mécsvilág mellett. Bejön három zsandár, töltött fegyverrel. Pintye csak iszik tovább. Megkínálja a zsandárokat is. Aztán váratlanul elfujja a mécsest. A zsandárok nem mertek lőni, nehogy egymást találják. Pintye meg aprította őket a vasgolyóval. Tudta, amerre üt, zsandárt talál.

7

Nelli jött meg orvosi táskájával a karján. Mikor meglátta, hogy Szerénával vagyok kettesben, mintha árny suhant volna át tekintetén. De lehet, ez csak nekem tűnt fel így.

Nelli nem jött egyedül. Ismeretlen, zömök férfi volt vele. Alaposan körülnézett, talán még figyelmesebben, mint az imént a csendőrök. Nelli bemutatott bennünket.

— Szeréna, csaplárosné angyalom! — A megjegyzés jólesett az asszonynak. Már ment is, hogy hozzon valamit a vendégeknek.

— Barta Márton, a betegem — kedveskedett nekem is Nelli.

Most már az idegenen volt a sor. Bemutatkozott ő is.

— Simon János vagyok. — Az idegen barátságosan nézett rám, mintha már régi ismerősök volnánk.

Zakót, pantallót viselt. Erős keze elárulta, hogy a fizikai munkát nemcsak hírből ismeri. Boltozatos homloka értelmet sugárzott, koponyáján fekete sörtehaj ágaskodott, a bajusza akkor volt kialakulóban. A félig kész frizura meg a serdülő bajusz kamaszossá tette a negyven éven felüli férfi arckifejezését, barátságos mosolyába huncutságot kevert, mintha éppen valami vidám csínyre készülne.

— Az elvtárs Mitru katonapajtása volt — világosított fel Nelli. Nem lepett meg az, hogy az ismeretlen a megszólítás szerint kommunista, hanem hogy Nelli elvtársnak szólította. Ezek szerint ő is az volna?

— Nem Horthy alatt voltunk katonapajtások — magyarázta Simon. — Bár engem behívtak többször Horthy előtt is, de nem oda. Kaptam én is egyenruhát, de nem angyalbőrt, hanem durva, csíkos darócot. Az elvtárs előtt nincs mit titkolni.

Újabb meglepetés. Ezek engem is kommunistának tartanak. Nem tiltakoztam. Voltam már erdélyi menekült, suttyó. Miért ne lehetnék kommunista is. Mi lesz ebből?

— Mennyit ült? — kérdeztem Simont.

— Hát ha összeszámolom, kitesz az már hat évet is. Négyszer ítéltek el.

— És a feleségе? — kérdezte Nelli.

— Ő csak három évet szedett össze. Volt, hogy mind a ketten ültünk. Nem látogathattuk egymást.

— Gyermekük nincs? — érdeklődtem.

— Van — dicsekedett Simon. — Nemsokára négyéves lesz. Kislány. Itt a fényképe. Ezt még negyvenben csináltattuk, mikor féléves volt.

A vendég kopott pénztárcát vett elő, abból meg egy fényképet. Háromhónapos kis csecsemő rugdalózott rajta, pucéron és gyámoltalanul, mint egy fészkéből kiemelt madárfióka. Simon büszkén magyarázott.

— Mikor született, én a börtönben voltam. Ott ünnepeltük meg a keresztelőt a kollektívában. Aznap dupla adag gyümölcsízt evett a zárkában mindenki Zsuzsika lányom tiszteletére.

— Erdélyben járt-e már? — kérdeztem, hogy közelebb kerüljünk ahhoz, ami engem leginkább érdekelt: miért hozta Nelli ide ezt a titokzatos embert.

— Nem. Most vagyok először Erdélyben — vá-

laszolt Simon. — A bevonuláskor engem éppen vallattak. Egy villa pincéjében folyt ellenünk a vizsgálat, amit alkalmi börtönnek rendeztek be. A hekusok bekapcsolták a rádiót, bömböltették, hogy a járókelők ne tudják, mi folyik odalent. Az Erdélyi indulótól aztán nem lehetett hallani a mi hangunkat.

Simon újra Zsuzsikájára tért. Két éve nem látta. A felesége a börtönbe hozta be, mielőtt őt a frontra szállították, mint rab-munkaszolgálatost. Ott esett fogságba a Don-kanyarban. Nemrég jött vissza. Ejtőernyővel. Ide nem messzire dobták le. Budapesten nem volt. Majd elmegy oda is. Kíváncsi, meg fogja-e ismerni Zsuzsika. A feleségéről nem tud semmit.

Szeréna két adag tojásrántottával, egy üveg borral és két tiszta pohárral jött be. Én akartam kifizetni, de a csaplárosné intett. Nellivel már minden el van rendezve. Szeréna újra magunkra hagyott bennünket.

— Ehrenreich elvtársat a börtönből ismertem — folytatta Simon. — Azt hittem, vele is találkozom itt. Csak ma értesültem a tragédiáról. Szörnyű. Milliók halnak meg a fronton, a bombázások alatt, börtönben, koncentrációs táborokban. Ő mindezt szerencsésen kikerüli. És egy buta fa végez vele. Pedig nagyon nagy szükségünk lett volna rá! . .

Simon elmondatta velem mindazt, amit Ehrenreichről tudtam Minden érdekelte. Jelentéktelen körülményekre újra és újra rákérdezett. Kikérdezett a táborbeli állapotokról is, főleg a rabokról. Ki miért került börtönbe? Kiben lehet megbízni?

Néhányat Simon ismert: Hánzit, Deskét, Csingert.

Valami rózsás, biztató képet rabtársaimról nem adhattam. Ezen Simon nem csodálkozott. A munkaszolgálatosokról nem érdeklődött. Róluk Nelli

nálam többet tudott, és nyilván el is mondott neki mindent.

Míg mi beszélgettünk, Nelli kipakolta orvosi táskáját. Mikor Simonnak már nem volt mit kérdeznie, Nelli elvégezte ujjaimon a szükséges utókezelést. Sebeimnek már inkább csak a nyomai látszottak. Simon meg is jegyezte, egy hét múlva akár géppisztolyt is vehetek a kezembe, dobtárosat.

Elfogyasztották a kis uzsonnát. Simon Mitrura terelte a szót.

— Ha tehettem volna, szívesen leültem volna helyette a börtönbüntetést. Nekem ebben több gyakorlatom van.

— Olyan jó barátok voltak? — kérdeztem.

— Az életemet mentette meg. Nelli nem beszélt róla?

Nelli nemet intett.

— Hát akkor elmondom én — fogott bele a történetbe Simon. — Mitruval együtt harcoltunk tizenkilencben a Tiszánál, a román király seregei ellen a magyar Vörös Hadseregben. Az ellentámadáskor sebesültem meg. A lábamba kaptam egy golyót, ma is látszik a nyoma. A baj az, hogy érzem is, mikor időváltozás van.

A Tiszántúlról, ahol akkor előrenyomultunk, engem Pestre szállítottak kórházba. Le akarták amputálni a lábam, de én nem mentem bele. Így megszabadultam a mankótól, de nem a fogságtól. Először a románok kezébe kerültem, ott a kórházban. Mikor már lábadozni kezdtem, egy kaszárnyába szállítottak.

Voltunk ott vöröskatonák, direktóriumi tagok, üzemi melósok, parasztok, tanítók, mindenféle ember. Én a vöröskatonákkal kerültem egy terembe. Ott volt Mitru is. Tudott románul, beszélgetett az őrökkel. Tőlük tudta meg, hogy a politikai biztosokat át fogják adni az ébredőknek, Horthyék-

nak. Azt is megtudta, hogy a román származású foglyokat a románok magukkal viszik. Őket nem adják át. Mi már tudtuk, hogy miért keresik az ébredők a volt politikai biztosokat. Én is az voltam. Nem volt nehéz kitalálni, mi vár rám, ha a fehérek kezébe kerülök.

Tudta ezt Mitru is. Azt javasolta, hogy menjek az ő papírjával Romániába. Eleinte nem akartam elfogadni az ajánlatát, de addig magyarázott, amíg belementem. Így kerültem a román foglyok közé, akiket Bukarest felé irányítottak. Útközben aztán megszöktem. Még Magyarországon. De napokig nem tudtam rendesen se enni, se aludni. Csak mikor megtudtam, hogy Mitrut is kiengedték. Ő az ébredőknél a saját nevét mondta be, és kérte, hogy engedjék haza. Egyszerű vöröskatona volt, se biztos, se parancsnok. Nem tartották bent sokáig, de előbb alaposan összeverték.

Míg Simon beszélt, én folyton az ablakot figyeltem. Mi lesz itt, ha visszajönnek a csendőrök? Figyelmeztetni kellene társaimat a veszedelemre, amiről nyilván nem tudnak. Felelőtlenség volt, hogy addig nem tettem.

— Csendőrök jártak itt az imént — siettem megjegyezni, mikor Simon abbahagyta történetét.

— Láttuk őket — nyugtatott meg Simon. — Az erdőből figyeltük. A muszosok után futottak. Egykét óráig nem fogják abbahagyni, kergetőznek a fenyvesben. Ez most a legbiztosabb hely. Ide nem jönnek be sem az üldözöttek, sem az üldözők. Itt nyugodtan megvárhatjuk, míg a csendőrök belefáradnak a futkározásba és levonulnak Nagypetribe. Van időnk. Megbeszélhetjük tennivalóinkat.

Még kíváncsibb lettem. Már nem volt kétséges előttem, hogy Nelli és Simon azt hiszik, én is kommunista vagyok. Nyilván Nelli vonta le ezt a következtetést abból, hogy együtt voltunk Ehren-

reichhel. Mitru is ilyen tájékoztatást adhatott rólam.

Azért hívtak ide a csárdába Ehrenreichhel együtt, hogy „tennivalókat" beszéljenek meg velünk. A kezelés csak jó alkalom volt, ürügy, alibi. Én, a balga meg még azt gondoltam, hogy Nelli találkát akart adni nekem itt, a betyárcsárdában. Bosszantott is, de nevettem is magamban, hogy így beleestem a romantikus ábrándozásba. Ilyesmiről itt szó sincs.

Simon hamarosan rátért összejövetelünk tulajdonképpeni céljára.

Ehrenreichhel kapcsolatban elmondtam utólag azt is, hogy együtt akartunk megszökni, valamit kezdeni. Simon ezzel kezdte a „tennivalókat".

— Úgy látszik, egyet gondoltunk. Mi — ahogy lehetett, már számba vettük azokat, akikre számíthatunk. A faluban meg a környéken van egy féltucat emberünk. Van néhány a munkaszolgálatosok között is. Őket Mitru tartja számon. Az elvtársra várna az a feladat, hogy a rabok közül szemelje ki a legjobbakat. Akik hajlandók valamit tenni, ha kell, fegyverrel is. De erről ne beszéljen még. Csak ha majd elérkezett az ideje.

Akármilyen váratlanul jött a „feladat", eszembe sem jutott, hogy visszautasítsam vagy hogy kitérjek előle. Pedig ez utóbbi nem is lett volna nehéz. Csak el kellett volna mondanom a valót, hogy tévedésben vannak. Én nem vagyok kommunista, még csak politikai fogoly sem. Egyszerűen katonaszökevény vagyok és semmi több.

De ha ezt mondtam volna, az már nem lett volna igaz. Mert én már nem voltam egyszerű katonaszökevény. Már világosan láttam, hogy a front elől megszökni nem elég. Harcolni kell nekem is, mégpedig a túlsó oldalon. Magamban már nemegyszer gondoltam irigykedve a francia, a lengyel, a jugoszláv hozzám hasonló fiatalokra. Ha ők ten-

ni akarnak valamit, hamar megtalálják a kapcsolatot a partizánokhoz. Bezzeg mi magyarok még egy jó flepnit, hamis igazolványt se tudunk szerezni.

És most váratlanul feladatot kapok. Meglepett a dolog, de meg is örültem. Kicsit lázba is jöttem. Már inkább attól féltem, valahogy elárulom, hogy nem vagyok kommunista, és akkor esetleg „ejtenek", megszakítják velem a kapcsolatot. Már attól féltem, hogy újra magamra maradok.

— Fegyvert kapunk-e? — kérdeztem őszinte kíváncsiságból. Meg hogy azzal is jelezzem, vállalom a rám kiosztott szerepet.

— Lesz fegyver is hamarosan — biztosított Simon. — Nemcsak fegyvereket kapunk, fegyvereseket is.

Simon felnézett, mintegy jelezve, honnan kapjuk a segítséget. Ahogy őt ledobták ejtőernyővel, dobhatnak le másokat is.

— És ha nem jön a segítség felülről? Nem kezdhetjük meg nélkülük? — bújt ki belőlem a türelmetlenség.

A partizánkodás közeli lehetősége már annyira elragadott, hogy egy percre se szerettem volna visszamenni az öregcserkész táborába.

— A segítséget meg kell várnunk. Szükségünk van rájuk. Se fegyverünk, se muníciónk, se hozzáértő emberünk.

— És az itteniek?

Nelli vette át a szót.

— Kevesen maradtunk. A férfiakat behívták katonának vagy munkaszolgálatosnak. A kommunistákat már negyvenegyben elvitték. Biztos hallott a negyvenegyes lebukásról. A rendőrség és a csendőrség több mint ezer embert tartóztatott le akkor Észak-Erdélyben. Segített benne a román államrendőrség, a Siguranţa is. Átadták az általuk ismert adatokat a magyaroknak. Határkonfliktu-

sok Kolozsvár alatt napirenden voltak, de a kommunisták ellen a két rendőrség együtt lépett fel, együtt folytatták ellenünk az irtóhadjáratot.

— Sajnos, így van ez Magyarországon is — mondtam. — Ezért bukott el a mi nemzedékünk ezen a történelmi vizsgán.

Simon vitába szállt velem.

— Az elvtárs csak ne buktassa el idő előtt a fiatal nemzedéket.

— Mit lehet kezdeni egy félrevezetett, megcsalt, megtizedelt nemzedékkel? — tamáskodtam.

Simon mosolyogva válaszolt:

— Ezzel úgy lesz az ifjúság, mint a szerelemmel. Alig van fiatal, aki át ne esett volna egy-két többé-kevésbé kiadós csalódáson. Nem tagadom, előfordul tragikus kimenetelű is. De a fiatalok többsége túléli. Sőt. Éppen később szokta megtalálni az igazit, akihez aztán élete végéig hű marad. A maguk megcsalt nemzedéke is ezután fogja megismerni az „igaz szerelmet".

Simon dióbarna szeméből biztató mosoly áradt. Nem folytattam a vitát.

Zúg az erdő

1

A következő vasárnap is vidám hangulatban telt el Hosszúhegyen. Maradt a jókedvből másnapra is. A század vidám nótaszóval vonult ki a munkahelyre. A románok kezdték, a magyar rabszakasz sem akart lemaradni. Ők is rázenditettek. A végén már egymást akarták túlszárnyalni.

A vidám hangulat átragadt a kísérő őrökre is. Csak az erdészünk, Kővári Károly maradt komor.

Kiérkeztünk. A csapatok munkába fogtak. Kővári a csúszdához indult. Elkísértem. Mikor kettesben maradtunk, megkérdeztem.

— Mit szól a kórusversenyhez? Mintha szabadságra indultak volna. Csak az erdész úr nem dalolt.

— Van is nekem kedvem kurjongatni. Behívó parancsokat osztanak mostanában, nem szabadságos leveleket.

— Csak nem hívták be katonának? — ijedtem meg. Minden okom megvolt, hogy ragaszkodjam Kővárihoz. Most még inkább. Őt is számításba vettem a „feladathoz".

— A sógorom kapott behívót. Inkább én jutottam volna az eszükbe.

Szép tisztásra értünk.

— Pihenjünk egy kicsit — mondta az erdész, és rögtön leheveredett a sűrű fűben.

Időnk volt. A csúszdán már alig eresztettek le rönköket.

Leheveredtem magam is a fűre. Nem sokáig

hallgattunk. Kővárból kikívánkozott nagy gondjabánata.

— Sógorom, Varga Gyuri a falu másik végében lakik. Csak akkor szoktunk találkozni, ha valami bajunk van. Hát most van baj, de nagy.

Vacsoraidőre érkeztem sógoromékhoz. Zsófi néném nagy tál tepertőt, jó darab sült kolbászt, hideg oldalast hozott. Reggel sütött lágy kenyeret vett elő az asztalfiából. Gyuri meg hozta a karcost.

Jó színben voltak mindketten. Mi lehet itt a baj?

— No, sógor, te aztán jól rászedtél — mondom neki. — Rám ijesztesz, hogy jöjjek sürgősen. Otthagyok csapot-papot. Miért nem üzented meg, hogy disznótoros vacsorára hívsz?

Gyuri gondterhesen nézett rám. Zsófi néném zavarában az orrát fújta. Szomorúan hallgatott a kis Gyuri is. Erre aztán elment a kedvem a tréfától. Letettem a kést, villát. Én addig egy falatot nem eszem, míg meg nem mondják, mi történt. Gyuri elkezdte komoran, hol rám, hol a feleségére, hol meg a kisfiára vetve tekintetét.

— Ennivalónk az vóna most, mer van kereset is. Azóta, hogy a fűrésztelepen dógozok. Elég jól fizetnek. Pengő ötven az órabér. Lehet dógozni, naponta tíz-tizenkét órát. Hát vettünk egy fél malacot. Az öreg Hegedűs ölt tegnapelőtt.

— Akkor mi a baj? — szakítottam félbe türelmetlenül.

— Végre már van munkám, jó keresetem. Most csap be a ménkű — folytatta Gyuri. — Mert olyan ez, ha nem rosszabb. Behívtak. Jelentkeznem kell Szatmáron.

— El kell neki mennie a háborúba! — vette át a szót a nővérem.

Zsófi ijedten nézett kis Gyurira. Már bánta, hogy ezt a szörnyű szót kimondta. Szájához tette zsebkendőjét, hogy hangosan el ne sírja magát. Már késő volt. Kis Gyuri arcán potyogtak a köny-

nyek. De azért bizakodva nézett rám. Szüleinél is jobban meg volt győződve róla, hogy én majd segítek.

— Nem kell azért mindjárt a háborúról beszélni — korholta a feleségét Gyuri. — Jönnek azért vissza onnan is.

— Én már voltam az első világháborúban. Úgy látszik, ezt nem tudják odafenn. Vagy az nem számít? Nem szeretnék még egyszer elmenni. Éppen most. Ki tudja, mi lesz itt? Ebben kéne segíteni. Te ismered a főjegyzőt, ő segíthetne.

— Mennyiben függ ez Aranyossytól? — kérdeztem.

— Ha ő is akarja, akkor én nem leszek katona — magyarázta Gyuri. — Mert itt felmentik azokat, akikre a fűrésztelepnek szüksége van! Akik ott állandó munkát végeznek. A baj csak az, hogy mikor a névsort készítették, én még nem voltam alkalmazásban. Azt a névsort kellene kiegészíteni az én nevemmel. Ezért hívtalak.

— És hol van az a névsor? — kérdeztem.

— A főjegyzőnél, Aranyossynál. Ez a baj. Ezért kellene a te segítséged . . .

Megígértem, hogy másnap, szombaton felmegyek a főjegyzőhöz.

— Csak hazafelé menet kezdtem el azon gondolkodni, hogyan fogok én másnap odaállni Aranyossy elé. Jó sokáig hánykolódtam az ágyban. Újra átéltem a sok csalódást, megaláztatást, keserűséget, amit személy szerint nekem okozott.

— Én azt hallottam, hogy a főjegyző nem él jól a feleségével. Úgy látszik, Lápossy Etelka már megbánta, hogy hozzáment Aranyossyhoz — vetettem közbe.

— Nem tudom — nézett maga elé Kővári. — Hogy egymás iránt mit éreznek, azt ők tudják. Aranyossy engem egy pohár vízben megfojtana. Ebben nem kételkedem. Én mindenesetre felmen-

tem hozzá szombaton, ahogy megígértem. Mikor meglátott, megijedt, mert csak ketten voltunk a szobájában. Ment volna az ajtó felé. Kénytelen voltam elállni az útját.

— Mit óhajt? — kérdezte reszketve.

— Kérésem volna a főjegyző úrhoz — magáztam vissza, pedig a pertut még ott ittuk meg Etelkáéknál.

— Parancsoljon — állott meg, de falfehér volt.

— A sógorom ügyében jöttem. Behívták katonának.

Aranyossy megkönnyebbült. Nagyot lélegzett. Hamar összeszedte magát.

— És ezellen van önnek kifogása?

— Sógorom a fűrésztelepen dolgozik. Jócskán elmúlt már negyvenéves. A felesége beteg, minden indoka megvan, hogy felmentsék — soroltam érveimet.

— Attól tartok, nem fogják felmenteni — fölényeskedett a főjegyző, akinek újra megjött a bátorsága.

— A sógorom részt vett már az első világháborúban is. Háromszor megsebesült.

Az irodába váratlanul belépett Daróczy.

— Az ön aggodalma fölösleges — nevetett gúnyosan Aranyossy. — Megnyugtathatom, a sógora ezúttal nem kap fegyvert. Csak lapátot. Nem lesz katona, csak munkaszolgálatos. Rohamra nem kell mennie. Csak az árkot ássa majd.

Sógoromnak megmondtam az igazat. Csak azt hallgattam el, hogy nyilván Aranyossy feljelentésére, munkaszolgálatosnak hívják be.

Sógorom nem szólt egy szót sem. Ha neki mondja Aranyossy, amit én hallottam, hiába állott volna mellette Daróczy őrmester.

— És most mi lesz? — Zsófi néném kérdésében már benne volt a tehetetlen kétségbeesés.

Ebéd után sógorom kiment kisfiával a kaszálóba.

Levágja még azt a kis sarjút. Ketten maradtunk. Zsófi néném kukoricacsutkát rakott a tűzhely parazsára, megfújta, hogy lángra lobbanjon. Vizet melegített a mosáshoz. Aztán leült ő is a tűzhely mellé.

— Négyszemközt akarok veled beszélni — kezdte nagy erőlködéssel, hogy sírva ne fakadjon. — Nem akarom, hogy Gyuri bevonuljon. Érted? Nem akarom, és nem is engedem el. Odaadom mindenemet, csak el ne vigyék. Segíts nekem! Ő is mindent megtett teérted, csakhogy tanulhass. Most mirajtunk a sor. Ha nem segítünk neki, elviszik. A harctérre viszik, a háborúba, mint szegény édesapánkat. Ha elmegy, sose látjuk többet.

Próbáltam megnyugtatni Zsófit, hogy hamar vége lesz a háborúnak. De ő makacsul ismételgette:

— Nem akarom, hogy bevonuljon, nem engedem a harctérre. Ne járjon úgy, mint szegény édesapánk. Mert ő se halt volna meg, ha akkor nem sajnáljuk a jegyzőtől azt a pénzt.

Te nem tudod, mert még pólyás gyerek voltál. De én tudom, mert én már tizennégy éves voltam, mikor idesapánk utoljára itthon volt szabadságon. Itthon is maradhatott vóna. A jegyző szerzett vóna neki felmentő írást. De oda kellett volna adni érte a fejős tehenünket. Édesanyánk oda is adta volna. Pedig jó tehén volt, adott az húsz liter tejet is, ha jól etettük. De idesapánk nem ment bele. Úgyis vége lesz hamar a háborúnak, ő nem ajándékozza oda azt a jó tehenet a jegyzőnek. Mikor letelt a szabadsága, bevonult újra. Nem is láttuk többet.

Zsófin erőt vett a sírás. El-elcsukló hangon folytatta:

— Édesanyánkat a lelkiismeret-furdalás vitte a sírba. Hogy hagyta meghalni édesapánkat egy tehén áráért. Én nem hagyom Gyurit. Nekem hiába magyaráztok. Pénzért mindent megcsinálnak ma

is. A ház az én nevemen van. Kölcsönt veszek rá, eladom. Bánom is én a házat. Annyi pénzt csak kapok érte, amennyibe ez a felmentő írás kerül. Tőled csak azt kérem, tudakold meg, mennyiért adják azt. Te ismered a főjegyzőt. Beszélj vele még egyszer. Csak nem fog olyan sokat kérni. Csak kitelik a ház árából. De arra kérlek, Gyurinak ne szólj egy szót se. Ha meglesz már a felmentő írás, csak akkor. Ugye megteszed? Nem kértem még tőled semmit. Csak most az egyszer. Segíts rajtam.

Zsófi már hangosan sírt, zokogott. Próbáltam nyugtatni. Majd beszélek Zebegényi őrnaggyal, ő majd elintézi, hogy Gyurit odairányítsák, Hosszúhegyre, ahol én dolgozom.

2

— Vasárnap délelőtt tizenegykor indultam el Zebegényi őrnagy lakása felé. Lent Nagypetriben egy villában lakik a századparancsnok. Nem is villa az, hanem egy furcsa nagy paraszthász. A román főszolgabíró, a primpretor építtette a harmincas évek elején. Nagy parasztpárti volt a román járási főnök. Hogy ezt külsejével is kimutassa, állandóan népviseletben járt: de nem olyanban, amit mifelénk viselnek, hanem szűk fehér posztónadrágban, hosszú bő, díszes övvel összetartott, nadrágon kívül lógó, hímzett ingben, virágokkal kivarrott bárányból bekecsben, kucsmában. Mihalachét, a volt román minisztert és pártvezért utánozta, aki ugyancsak így akarta kimutatni, hogy a nép hűséges fia.

A primpretor odáig nem jutott el, hogy a parasztok érdekeit szolgálja, de a villáját azt a paraszthászak stílusában építtette. Udvarát faragásokkal díszített deszkapalánk vette körül. A házat zsindely fedte, oszlopos tornácról lehetett bejutni a tágas,

de alacsony szobákba, ahol minden megtalálható volt, amit a bukaresti falumúzeum házaiban kiállítottak: búbos kemence, faragott lóca, cifrán díszített korsó, ibrikek, falra függesztett tányérok, ikonok, még bölcső is, pedig gyereke egy sem volt neki.

A gazdája büszke volt fura villájára, elnevezte „román háznak". Ajtajára szokás szerint ráfaragtatta, hogy épült „din mila lui dumnezeu", vagyis isten kegyelméből, pedig Nagypetriben mindenki tudta, hogy abból a pénzből csinálták, amit a primpretor éveken át sikkasztott.

A bécsi döntés után Dél-Erdélybe menekülő román tisztviselők potom áron kótyavetyélték el házaikat. A „román házat" nem akarta megvenni senki. Megmaradt elhagyott ingatlannak. Hivatalos lakás lett belőle. Így költözött be oda Zebegényi.

A kerítés ajtaja nem volt bezárva, de nagybetűs felírás ijesztette a belépőt: VIGYÁZAT! HARAPÓS KUTYA!

Engem ez nem tartott vissza. Nem először jártam ott. A kutya régi ismerősöm volt, de most nem jött ki a fogadásomra. Emberrel sem találkoztam. Még az előszobát is üresen találtam. Már attól tartottam, Zebegényi nincs otthon, mikor az utca felé nyíló szobából köhögést hallottam. Beléptem. Az őrnagy úr ott feküdt egy magas, faragott parasztágyban. Csak kopasz feje vöröslött ki a fehér dunyhák és párnák közül. Orra még vörösebb volt, mert Zebegényit a nátha döntötte ágyba.

— Alázatos tiszteletem! — köszöntem hangosan. A beteg ijedt szemeket meresztett rám. Szendergéséből riasztottam fel.

— Terka, Terka! — szólította gyámoltalanul házvezetőnőjét, mindenesét.

— Á, Kővári! — fogadott nyájasan, mikor felismert. — Mi szél hozott erre?

Bocsánatot kértem, hogy a betegágyánál zavarom.

— Nagyon örülök, hogy felkerestél — szakított félbe Zebegényi.

— Nem tudom, nem zavarom-e az őrnagy urat. Talán várni tetszik valakit?

— Dehogy zavarsz. Sőt. Őszintén megmondom, rettenetesen unom már magam itt nálatok. Különösen ilyenkor, mikor az ágyhoz vagyok kötve. Hogy várok-e valakit? Nem várok senkit. Hiába is várnék, nem jön ide a kutya se. Rokonaim messze vannak. Barátom? Ki van itt nekem barátom?

— Én úgy tudtam, hogy Aranyossy főjegyző... — eresztettem fel a kísérleti léggömböt. Az őrnagy tüzelt is rá kapásból. Meg se várta, hogy befejezzem mondatomat.

— Csak őt ne említetted volna. Olyan emberrel én nem barátkozom. A hozzá hasonlók tették tönkre a monarchiát.

— Én is azért vagyok kénytelen az őrnagy úrhoz fordulni, mert Aranyossyhoz hiába mentem.

Úgy láttam, elérkeztünk az alkalmas pillanathoz. Előadtam Gyuri ügyét. A felmentését kellene kieszközölni vagy felkérni őt Hosszúhegyre.

Zebegényi elővette zsebkendőjét. Kezelésbe vette kiálló vörös orrát. Mikor végzett az orrfújással, szóval adta meg a választ, nem kellett azt a tekintetéből kitalálnom.

— A felmentettek listájának összeállítása a főjegyző hatáskörébe tartozik.

— Aranyossy elfogult sógorommal szemben. Ezért jöttem ide az őrnagy úrhoz.

Zebegényi gondolkozott egy keveset, köhécselt, majd mentegetőzni kezdett:

— Lehetetlen dolgot kívánsz tőlem. Nem utasíthatom Aranyossy főjegyzőt. Ujjat húzni vele? Ahhoz nekem nincsenek idegeim. Az is igaz, hogy katonai behívásoknál is vannak szempontok. Ne is

haragudj, de nem áll módomban a sógorodat se felmenteni, se átkérni.

Zebegényi újra köhögni kezdett. Felálltam. Indulni készültem. Már nem láttam értelmét a további beszélgetésnek. Ahol tud, segít, mint affele öregcserkész. De nem vállal semmiféle rizikót. Azt meg különösen nem, hogy valamiféle gyanúba keveredjen. Azért látszott rajta, hogy őszintén sajnal, vigasztalni próbált.

— Megértelek, hogy téged most elsősorban a sógorod ügye izgat. Azért ne túlozd el a dolgot. Nem olyan vészes ez a bevonulás. Ezrek kapnak mostanában behívóparancsot. Át kell képezni minden volt katonát — különösen az erdélyieket. A legtöbbjük nem is szolgált még az új magyar hadseregben. A fronttól ne féljetek. Nem adunk több katonát Hitlernek. A háborút már csak látszatra folytatjuk. Készülünk átnyergelni. Csak azt várjuk, érjenek ide Olaszországon át az angolok, akkor szakítunk Hitlerrel, és vége lesz a háborúnak.

Zebegényi hangja egyre rekedtebb lett. A láza is emelkedhetett. Arca pirosabb volt, mint mikor bejöttem.

Bejött házvezetőnője. Termetéről, arcvonásairól férfinak mondaná, aki nem ismeri, de szoknyát, kendőt visel, és Terkának hívják. Meglepődött, mikor engem, idegent bent látott. Figyelmeztetett is mindjárt, hogy az őrnagy úrnak pihennie kell. Jó egészséget kívántam a betegnek, és indultam kifelé.

Kővári elhallgatott.

— És mi lesz a sógorával? — kérdeztem.

— Nem tudom. Bevonulni nem akar. De mit tehetünk? Ha nem megy be, elviszik. Még rosszabbul jár, azt maga is tudja.

— Itt nagy erdők vannak. Itt jobban lehet dekkolni...

— Voltak, akik megpróbálták. Csúnyán ráfizet-

tek. Daróczyék úgy vadásztak rájuk, mint a nyulakra.

— Nem lőttek vissza?

— Nem volt nekik mivel. Meg a csendőrök erősítéssel mentek rájuk. Becserkészték őket, mint a vadakat a főúri vadászatokon. Át se adták a szökevényeket a bíróságnak. Ott lőtték őket agyon az erdőben.

— És ha lenne fegyver?

— Az is jó lenne, meg az is, hogy ne legyen egyedül, aki elszánja magát, hogy kimenjen az erdőbe. Akkor nem sokan vonulnának be Nagypetriből. Gyuri társai, Csortán meg Bokor ott pusztultak a fronton. Rágondolni is rossz. Meghaltak, hogy a föld Dégenfeldé maradjon.

— Mégse lesz az övé. Ezt már, ahogy hallom, a nagypetriek sem hiszik.

— Én se hiszem. De azt meg kellene érni...

— Mitruék nem segíthetnének?

— Mit tehetnének? Itt csak nem bujtathatják el Gyuri sógoromat a munkásszázadban? Bár itt is jobb lenne neki, mint a fronton.

— És ha idejön a front?

— Valamit tennünk kellene.

— Én a sógorának is azt tanácsolnám, ne vonuljon be.

— És hová menjen?

— Majd értesítik...

3

Augusztus huszonharmadika után hozzánk is elérkezik a hír, hogy Románia szakított Hitlerrel. A német csapatokat lefegyverezték, a Szovjet Hadsereg nyomul előre, néhány nap, esetleg hét, és elérik Nagypetrit, Hosszúhegyet.

Mindenki arról beszélt, mi lesz, hogy lesz, és főként azt latolgattuk, találgattuk, mi vár ránk.

A táborban Drágos Mitru lett a hangadó. Őt kérdezgették, köréje csoportosultak.

Egy ledöntött, árbocnak való hatalmas fenyő gyanta szagú törzsén ültem egyik délután. Arra jött Mitru, kivételesen egyedül. Mellém telepedett. Megörültem neki. Kíváncsi voltam én is a véleményére.

— Mit szól a hírekhez? — kérdeztem.

— Örülök. Annak még inkább, hogy most az egyszer igazak. Most már megmondhatom, volt idő, mikor féltem, hogy másképp lesz.

— Attól tartott, hogy Hitler kerekedik felül? — kérdeztem csodálkozva.

— Attól nem féltem. Hogy Hitler elveszti a háborút, abban én biztos voltam. Már Sztálingrád előtt is. Ma már csak a buta nem látja. De a legrosszabb, amitől én féltem, már nem fog bekövetkezni.

Fogalmam sem volt, mire gondol Mitru. Ezt ő is láthatta.

— Ha van türelme, elmondom. Az elvtársnak elmondhatom. Akiről meg szó lesz, azt már úgyis elvitte az ördög. Én látni se akarom többet.

Mitru a földhöz vágta a gömbölyű kavicsot, amivel addig játszott. Behunyta a szemét, összevonta sűrű szemöldökét, mintha valóban megjelent volna előtte, akit pokolra kívánt. Mikor újra rám nézett, kicsit szégyenkezve magyarázta.

— Mindig elfut a méreg, ha rágondolok Lupu Trajánra. Pedig idevaló Nagypetribe. Járt mihozzánk is. Nellihez is. Kollégák voltak a kolozsvári egyetemen.

Mitru ellenszenve mintha rám is átragadt volna.

— Ez év elején én még a kolozsvári börtönben voltam. Vártuk a szabadulást, mint most is. Mintha közeledett volna, együtt a tavasszal. Hallottuk, Magyarország nemsokára kiugrik. Mindenki arról beszélt. Magyar elvtársak mondták nekem: —

Drágos, készüljünk, együtt fogunk harcolni, mint tizenkilencben. Csak most Hitler ellen. Kossuth-nótákat fütyörésztek, meg a „Fel, vörösök, proletárok"-at . . .

Pedig a börtönben semmi sem változott. Odakint sem. Ugyanúgy hozták be a letartóztatottakat, mint azelőtt. A legtöbbet éppen azért, mert nem akartak tovább harcolni.

Március elején — a napra már nem emlékszem — nagypetrieket hoztak be, román parasztokat, meg a pópa fiát, Lupu Trajánt. Valami kémügy — mondta az írnok.

Siettem a motozóba. Arra gondoltam, mi történhetett? Dégenfeld ellen csináltak megint valamit? De hogy került bele Lupu Traján? Miért kémügy?

Kicsit sötét volt a motozózárka. Hat condrás paraszt állott előtte a falnak fordulva. Kettőt közülük rögtön felismertem: Creţu Ioant és Pop Gheorghet. A láncot már levették róluk, de kezükön még látszott a nyoma. Tőlük pár lépésre elkülönítve állott Lupu Traján.

Ruhája gyűrött volt, arca borotválatlan, haja borzas. Pár napig, hétig mindegyik fogoly volt már valahol, még mielőtt a börtönbe került volna. Így lehetett Traján is. Megváltozott, amióta nem láttam. Fekete haja ritkás lett, arca puffadt, teste kövér, hasa nagy. Az arcán láttam, hogy inni kezdett. Én az iszákost rögtön felismerem, ha rab, ha civil. Csak Traján még túl fiatal volt.

Creţu jött elsőnek a motozóba. Mikor csak ketten voltunk bent, mondom neki, ki vagyok: Drágos Mitru a földije. Nem ismert meg azonnal. És is megváltoztam egy kicsit a börtönben. Creţut azután már nem kellett biztatni, elmondott mindent, mint a gyóntatószékben a papnak.

Creţu a bécsi döntés előtt tagja volt a Vasgárdának, a román fasiszták szervezetének. A bécsi döntés után az egész abbamaradt egy időre. Mikor

1942-ben Lupu visszajött Romániából, újra szervezte őket, összehívta a „fészket". Így hívták a szervezetüket. Eleinte nem mentek el csak ketten-hárman. De az idén januárban Lupu Traján azt híresztelte, hogy sor kerül Magyarország megtámadására. Hitlertől engedélyt kaptak rá. Antonescuval együtt támadnak majd a szlovák Tiso, a horvát Pavelics, nyugatról, Ausztriából meg a németek. A „fészek" is meghallgatta a papfiú előadását. Hitték is, nem is, amit mondott. Utána hazamentek.

Ebből talán nem is lett volna baj. De Vízkeresztkor Lupu a fészek tagjait egyenként a pópa lakására hívatta. Egy úr volt ott, aki nem tudott se románul, se magyarul. Traján beszélt vele németül. Az úr felírta a nevüket és mindent, amit elpanaszoltak. Traján azt mondta, hogy az urat Hitler küldte. A führer nem fogja már sokáig tűrni az észak-erdélyi románok szenvedéseit.

Másnap elutazott Traján is, a német is. A „fészek" izgatottan várta, mi lesz. Március elsején aztán letartóztatták őket és bekísérték Máramarossziget re. A börtönben találkoztak újra Trajánnal, mert őt is letartóztatták.

Mindent bevallottak. Egy főhadnagy hallgatta ki őket. Folyton azzal fenyegetőzött, hogy fel fogják őket akasztani, mert kémkedtek. De ez nem igaz — tiltakozott Creţu, mert ők csak a bajokat mondták el, amit mindenki tud Nagypetriben.

Creţu után meghallgattam a többieket is. Ugyanazt mondták. Utolsónak jött be a zárkába Lupu Traján. Mikor vele is csak ketten maradtunk a motozóban, Traján felszólított, tegyük félre a haragot. Románok vagyunk, tartsunk össze, ha egymás ellen voltunk is. Azt most felejtsük el. Készüljünk fel a nagy eseményre.

Nem maradunk sokáig a börtönben, azt mondja. Antonescu tábornok már megegyezett Hitlerrel,

hogy rövidesen Észak-Erdélyre támad. A román csapatok nemsokára bevonulnak Kolozsvárra. Traján elmondta azt is, hogy Antonescu újra barátkozik a vasgárdistákkal, akik 1941-ben fellázadtak ellene. A jövő a vasgárdistáké, erősítette Traján. Ő tudja, hogy én kommunista voltam. Alkalmat ad, hogy jóvá tegyem a hibámat. Írjak ki egy lapot. Csak az a mondat legyen benne: a korsó eltört. A többi szöveg lehet akármi. A lapot címezzem a budapesti német konzulátusra. Traján bemondta a pontos címet.

Nem kérdeztem Trajántól: a németeknek kémkedett-e vagy Antonescunak. Megmondtam neki, nemcsak kémnek tartom, hanem gazembernek, hazaárulónak is. Berántotta a nagypetri parasztokat a bajba. Traján megfenyegetett, ha bejönnek a vasgárdista, légiós halálosztagok, az elsők között fognak szitává lőni.

Belépett a motozó őrmester. Trajánt a többiekkel együtt felkísérték a cellákba. Szigorúan elkülönítették őket, ahogy a kémkedéssel vádolt foglyokat szokták. Mikor elmentem a cellája előtt, hallottam, hogy Traján a halálosztagok indulóját fütyülte.

Moartea numai moartea legionară
*Ne este cea mai scumpa nuntă dintre nunți**

Az események csak félig igazolták, amit Traján jósolt. Március tizenkilencedikén bevonultak Budapestre a német csapatok. De Antonescu, Tiso és Pavelics csapatai nem lépték át a magyar határt, ahogy Traján jósolta. Hitlernek nem volt rájuk szüksége.

Két nappal a német bevonulás után Lupu Trajánt szabadlábra helyezték. Az ügyész Budapest-

* Csak a halál, a légiós halál / A mi legdrágább menyegzőnk.

ről kapta az utasítást. A németek keze volt a dologban. Traján ellen a vádat elejtették. De a parasztok börtönben maradtak. Ellenük lefolytatták az eljárást. Igaz, nem kémkedéssel vádolták őket, hanem az állami és a társadalmi rend elleni szervezkedéssel. El is ítélték őket sok évi fegyházra. Most is ott vannak a börtönben.

— Hol van Lupu Traján? — kérdeztem.

— Hogy most hol van, nem tudom. Mikor a börtönből kiengedték, áttették a határon. Hogy azután mit csinált, nem tudom. Jót biztos nem.

— Nem leveleznek Nellivel?

Kérdésem buta volt és tapintatlan, de már nem vonhattam vissza.

— Nem hiszem — rázta a fejét Mitru.

Még sokáig beszélgettünk Mitruval. Együtt fürkésztük a jövendőt. Mitru abban biztos volt, hogy a háború után a magyarok is, a románok is szocialista rendszerben élnek majd. Meg volt győződve, hogy az új társadalmi rendben mindenki szabadon vallhatja majd magát annak, aminek született. Nem lesz hátránya abból, hogy nem született többséginek.

Mi internacionalisták vagyunk. Milyen kommunista volna az, akinek nem fáj, ha azt látja, hogy társát megszégyenítik, megalázzák, megsértik, kisemmizik, mert nem többségi?

— Nem lenne könnyebb, ha legalább egy országban mindenki egy nyelvet beszélne. Ha megsürgetnék a kisebbségiek beolvasztását?

— Az is előnyösebb volna, ha a lábunk egyforma volna. Ha minden férfi negyvenhármas cipőt viselne. Könnyebb lenne a cipőgyártás. Eddig mégsem javasolta senki, hogy a lábakat alakítsuk egy kaptafára.

4

A következő vasárnap egy kiugró szikla párkányáról figyeltük az utat. Drágos mellett álltam. Mitru hamar felismerte feleségét, Ileanát a felfelé igyekvők színes csapatában. Nekem is gyorsabban vert a szívem, vele jött Nelli is.

A kanyargó hegyi úton eléjük mentünk: rabok, muszosok vegyesen. Voltak, akik tévedtek, mikor ismerőst véltek felfedezni. Mitruval mi nem tévedtünk. Az idő ragyogó volt. Szebb vasárnapot nem kívánhattunk volna.

Nem néztem én már se jobbra, se balra. Nem figyeltem, kihez jött látogató, kihez nem. Azt sem, kihez ki jött, férfi-e vagy nő, fiatal, vagy öreg. Megfeledkeztem tán még arról is, hogy rab vagyok, hogy a Hosszúhegyen mégiscsak őrök vigyáznak rám.

— Tartson velünk — invitált Mitru.

Elfogadtam a meghívást. Egy tisztáson telepedtünk le, amit már előre kiszemeltünk Mitruval. A kosarakból előkerült az ennivaló, főtt tojás, kenyér, alma, szilva. Mitruval ketten csak a friss forrásvizet adhattuk a „villásreggelihez", no meg kifogástalan étvágyunkat.

Nelli tartott bennünket szóval. Elmondta a legújabb híreket. Már azokért is érdemes volt feljönniük Hosszúhegyre.

A Vörös Hadsereg teljesen bekerítette a német csapatokat a jasi—kisinyovi térségben. A Romániában szétszórt német csapatokat lefegyverezték.

Mitru táncra perdült örömében. Csak úgy porzott bakancsa alatt az erdei avar. Dalba is fogott. A máramarosiak hetyke nótáját kurjantotta talpalávalónak:

Citu-i Maramureşul,
Nu-i fecior ca tu şi eu

Az asszonyok nem csitították. Nem zavart a virtuskodó legénynótával senkit. Az erdő különben is visszhangzott a vidám kacagástól, kiáltozásoktól. Rázendítettek a nótára máshol is. Mintha búcsúra, lakodalomra gyűlt volna össze az erdőbe a sok nép. Mitru újra helyet foglalt a földre terített pokrócon, felesége elővette a cujkás üveget meg egy poharat. De inni inkább csak mi ittunk, férfiak. Egymás után három-három pohárral. Ez Mitru kívánsága volt, akit a jó hír mintha teljesen kicserélt volna.

Nekem kicsit a fejembe szállt a cujka. A szesztől meg a tikkasztó nyári melegtől zsibbadtságot éreztem tagjaimban is. Egyre lankadt a figyelmem. De azért minden erőmet megfeszítettem, hogy egy szót se veszítsek el abból, amit Nelli mondott.

Nagypetriben már mindenki biztosra veszi, hogy a háborúnak hamar vége lesz, és akkor minden megváltozik. Turcu Tódort, a hibbant eszű sírását Aranyossy lecsukatta. Tódor furcsa álmot látott. Őt hívták el, hogy ássa meg a sírját Hitlernek. Turcu mindig Hiklert mondott.

Az egész falu Aranyossyn nevetett, mikor Turkót mint rémhírterjesztőt vitette el Daróczyval. Hát még mikor a csendőr visszahozta az öreget. Az ügyészség nem vette át. Megállapította, hogy a sírásónak hiányzik egy kereke. De azért úgy is több esze van, mint Aranyossynak — mondogatták a nagypetriek. Lupu pópa, aki eddig büszkén mesélte, hogy a németek pártfogolták a fiát, most már bölcsen hallgat.

Nelli még sok mindent elmondott a faluról. Mi is elmondtuk, amit érdemesnek tartottunk, a táborról meg magunkról. A társalgás akadozni kezdett. A nap is egyre jobban tűzött felettünk. A tűlevelek sem tudtak a meleg ellen védelmet nyújtani. Elálmosodtunk. Mitru javasolta a vendégeknek, hogy aludjanak egyet, pihenjék ki a hosszú gyaloglás fáradalmait. Nelli nem akart aludni.

Ő nem fáradt. Napközben különben sem tud aludni. Inkább járna egyet az erdőben.

Az ajánlatra egyből kiszállt belőlem minden bágyadtság. Mintha csak ártalmatlan, tiszta víz lett volna az a cujka. Tüstént előálltam a javaslattal:

— Tudok egy jó helyet az erdőben. Olyan, mint egy igazi tündérkert. Van ott még fürdőmedence is, egy kis erdei tavacska. Oda elsétálhatnánk.

Nelli szívesen beleegyezett. Mitru nem tartott velünk. Félt, hogy a hideg víztől újra derekába száll az az „átkozott zsába". Így csak Nellivel indultunk el.

A tábortól jó húsz percnyi járásra volt az a kis horpadás, ahol a Hosszúhegy sziklái között csörgedező csermely kiszélesedett. Bolyongásaim közben találtam rá nemrég a kis hegyi fürdőhelyre, de akkor álmodni sem mertem, hogy nemsokára Nellivel kettesben térek vissza.

Elhagytuk a körletet. Mikor már nem láttunk, nem hallottunk senkit körülöttünk, megkérdeztem Nellit, mi lesz Románia átállása után, sor kerül-e egyáltalán arra, amit a betyárcsárdában megbeszéltünk. Nelli szombaton beszélt Simonnal. Az öreg csak annyit mondott, egyelőre várni kell. Valószínű, átáll Magyarország is. Akkor meg nem lesz szükség semmiféle partizánakcióra. Nem kell majd amnesztia sem. Mindenki mehet, amerre akar. Börtönökből, táborokból, mindenünnen.

Nagy kedvem lett volna megölelni, megcsókolni a lányt, már a jó hírért is. De nem ismertem a helyi szokásokat. Azt sem, hogy csinálják az ilyesmit a kommunisták. Mert a lány úgy tudja, mindketten azok vagyunk.

Hirtelen eszembe ötlött, minek is vezetem én félre Nellit. Nincs már semmi értelme. Pár nap és megyek haza. Nem lesz itt már semmiféle partizánakció, amihez a hamis látszatot addig megőriztem.

— Egy vallomással tartozom magának — fordultam a lányhoz. Nelli megállt. Megálltam én is. A lány lesütötte a szemét, és várta a folytatást.

— Nem voltam őszinte magához. Szégyellem magam, de nem áltathatom tovább.

Nelli rám nézett. Csalódás, ijedtség, zavar volt a tekintetében.

— Maguk azt hitték, kommunista vagyok. Nem vagyok az, vagyis pontosabban nem azért tartóztattak le. Szökött katona vagyok. Azért vettem fel parasztruhát, jártam hamis papírral, névvel, hogy ne vigyenek statáriális bíróság elé.

Nelli nagyot lélegzett, mint aki megkönnyebbült. Rosszabbat várt.

— És ha arra került volna sor, cserbenhagyott volna bennünket? — kérdezte.

— Azt nem — tiltakoztam. — Éppen azért nem mondtam meg az igazat már ott a csárdában, mert féltem, hogy akkor kihagynak.

— És ha mégis sor kerülne rá?

— Ha így is megbíznak bennem... Egyébként azt hiszem, már találtam is egy nekünk való embert. Varga Györgynek hívják. Kővári erdész sógora. Nem akar bevonulni. Segíteni kellene rajta. Maguk biztosan tudják a módját. Kővárinak utólagos beleegyezésükkel megígértem, hogy valaki majd felkeresi a sógorát.

— Meglesz — nyugtatott meg Nelli.

Odaértünk a tavacskához. A víz körül sűrű, magas fű nőtt. Nem látszott volna ki belőle az őz sem. Ember nagyságú széles fenyőbokrok tarkították a tóparti ligetecskét. Ilyen helyekre képzelték oda a görögök a bújócskázó nimfákat.

A tisztáson persze nem találtunk se őzeket, se nimfákat. Lehet, elbújtak a tűző nap elől az erdő sűrűjében. A tó vize csábítóan csillámlott. A „medence" alját apró, gömbölyűre csiszolt kavicsok szőnyege borította. Nem kellett félnünk, hogy fel-

sérti lábunkat, ha belépünk. Csend volt, amilyet a félénk őzgida szeret, hogy távolról is meghallja a közelgő veszedelmet.

Nem zavart bennünket senki és semmi. A tábortól egy hang sem hallatszott. Csak ketten voltunk.

Leheveredtünk a fűbe. Ha valamelyik rabtársam leskelődött volna a bokrok közül, talán rám is kiáltott volna. Ne húzzam az időt. Mert én bizony nem cselekedtem az íratlan szabály szerint, a katona meg a pap... Éppen azt nem akartam, hogy a lány engem is olyannak tartson, aki csak az alkalommal akar élni.

Napok óta már folyton csak Nelliről ábrándoztam. De vajon mit érez ő? Ápolt, gondozott, kedves volt hozzám. De hátha csak azért tette, mert megsajnált. Nem lehet rólam rossz véleménye. És különben is, ami bennünket összekapcsol az már a barátságnál is több. — Itt nem egy lány meg egy fiú ül egymás mellett. Bajtársak vagyunk. Nelli kinevetne, ha szerelmi vallomásba kezdenék.

Egy ideig csendben ültünk. Én egy fűszálat rágcsáltam zavaromban. Nelli sem szólt. Ő meg virágokat szedett maga körül. Volt ott annyi, hogy nem kellett felállnia, ülve is szedhetett egy jó marékkal.

— Fürödjünk meg — mondta végül is Nelli, miután látta, hogy én teljesen megkukultam. Már a fürdést sem mertem javasolni. Féltem, hogy elrestelli magát a lány, hiszen nem hozott magával fürdőruhát.

Aggodalmam azonban teljesen fölöslegesnek bizonyult. Nelli pár lépésre eltávolodott, levetette felsőruháját, és már indult is a tavacskához. Felbátorodva ugyanazt tettem én is.

Mikor a vízhez értünk, a tavacska sima felületén mint egy tökéletesre csiszolt tükörben természetes nagyságban láttuk meg képmásunkat. Ez egy kicsit enyhített a helyzeten. Nem szégyelltük annyira

hiányos öltözetünket, hiszen a tóban nem egymást láttuk, csak a víz tükrét. A természetnek is tetszett ez a jámbor csalás. Belement a játékba. A lágy szellő fuvallatára a víz tükre megrezdült, és bár mi továbbra is mozdulatlanul álltunk, egy fiú meg egy lány ütemesen mozgott a vízen, mintha zenére táncolnának.

A tó felülete újra kisimult. Vége lett a táncnak. Beléptünk a medence sekély vizébe. Nem volt olyan hideg, amilyennek gondoltuk. A nap sugarai valamelyest felmelegítették. Vidáman lubickoltunk benne. Megfeledkeztünk mindenről. Játszottunk a vízben talált kavicsokkal, mint a gyermekek.

Felfrissülve léptünk ki a partra. Nem mehettünk mindjárt vissza a táborba, hisz csuromvizesek voltunk. Felajánlottam Nellinek ingemet, míg alkalmi fürdőruhája megszárad.

Mégse várhattunk egymástól húsz lépés távolságra, míg vizes fehérneműnk szárad. Nelli mellé telepedtem. A lány egész ügyesen eltakarta magát ingemmel.

— Még egy vallomással tartozom magának — indultam el kerülő úton. — Ne nevessen ki, de mikor a betyárcsárdához hívott, én arra gondoltam, alkalmat akar adni, hogy találkozzunk a táboron kívül is. Én úgy mentem a csárdába, mintha randevúra hívtak volna . . .

Nelli elpirult. Igent sem mondott, de nem is tiltakozott.

Többet már én sem beszéltem. Tudtam, hogy értelmes mondatot már úgysem bírok kinyögni. Túlságosan fejembe szállt a vér. Éreztem, hogy hihetetlen dolog történik, hogy talán álmot látok, amikor megsimogattam fekete haját, kezem a mellére tévedt, s a lány egész teste megfeszült. Egy pillanatra csodálkozás futott át a tekintetén, mintha tétova tiltakozás villant volna a szemében, de az-

tán lehunyta szempilláját, hátraszegte fejét, vizes fekete haja olajosan csillogott a napon, karját nyakam köré kulcsolta, ajkával az ajkamat keresse. Végighemperedtünk a fűben. Ma sem tudom, ő rántott-e magával, vagy én döntöttem hátra. Ingem közben félreröppent, testünk egymáshoz tapadt. Azt hiszem, Nelli mondani akart valamit, de lehet, hogy csak elfulladt szíve kalapálásától, s aztán minden megszűnt körülöttünk. Minden, a tábor, Hosszúhegy, a háború. Csak mi voltunk, ketten, eggyéfonódva. Szinte a lélegzetem elállt Nelli karjainak szorításában.

Nem tudom, meddig feküdtünk szótlanul a fűben. „Fürdőruhánk" már teljesen megszáradt, mégsem akartunk felkelni. Becsuktam a szemem, úgy tartottam arcom a napnak. De csukott szemmel is csak a lányt láttam. Mikor újra ránéztem, Nelli arcán könnycsepp csillant. Elfogott a bűntudat.

— Bocsáss meg — kértem a lányt.

— Volenti non fit injuria — a beleegyezőnek nem lehet vétení — mosolygott rám Nelli.

— Akkor miért sírsz?

— Bárcsak itt maradhatnánk sokáig, sokáig!

— Félsz talán?

— Téged féltelek.

5

Tobzódott a nyár. A fenyves fényárban úszott. A munka szinte teljesen leállt. Rabok, munkaszolgálatosok szanaszét hevertek. Ki a napon barnult, ki az árnyékban hűsölt. Követte a példát az őrség is. Különösen mikor megjött a hír, hogy új kormány alakult Budapesten. Tábornok lett a miniszterelnök. Azt a feladatot kapta, hogy a román példát követve vigye át az országot a másik oldalra,

„nyargaljon át". Ezt Hosszúhegyen úgy értették, hogy nemsokára megyünk haza.

A munkaszolgálatosok már kezdtek is szökdösni, főleg azok, akiket a környékről hívtak be. A többi maradt, hogy kivárják még azt a néhány napot.

A rabok sem azért nem szöktek már, mert féltek a statáriumtól. Inkább azért nem távoztak el, mert nem volt pénzük útiköltségre. Mégiscsak messzire voltunk Budapesttől. És minek szökni? Egy-két hét, és jön az amnesztia. Ingyen utazunk haza: kapunk még úticsomagot is.

Haza készült az őrség is, talán az egy Tuskó kivételével. Ő ki sem jött már a vágási területre, hogy meg ne üsse a guta. Kupleráj ez már, nem tábor — köpött ki megvetőn. Zebegényinek hiába jelentette a teljes bomlást. Az őrnagy egyre csak olvasta a klasszikusokat, és csak akkor tette le az éppeh kezében levő antikváriumi példányt, ha Budapest, London vagy éppen Moszkva legújabb híreit mondta a Standard világvevő.

Én is szentül meg voltam győződve róla, hogy amnesztiát kapunk. Az csak természetes, hogy az első intézkedések között kerül majd sor a háború miatt bebörtönzöttek szabadon bocsátására. Az internáltakat, közöttük jómagamat, az elsők között fogják elengedni, ez nem kétséges. Néhány nap, és mint szabad ember távozom Hosszúhegyről. Az első utam Drágosékhoz vezet majd.

És ha már benne voltam az ábrándozásban, nem álltam meg Nagypetrinél. A legjobb lenne, tervezgettem, ha Nelli és én ugyanarra az egyetemre iratkoznánk be. Pécsre? Nem, az túl messzire esne Nagypetritől. Kolozsvárra? Az meg nekem lenne távoli. A legjobb lesz, ha felmegyünk mindketten Budapestre. Nem lesz nehéz Nellit rábeszélni. Nelli tud magyarul. Aztán majd letelepedünk együtt valahol, ha már meglesz a diplománk.

Az éjszakák is kellemesek voltak. Senkinek sem

akarózott elaludni. Sorra-rendre elmondta mindenki, milyen terveket szőtt, ábrándokat kergetett a fenyvesek alatt heverészve. Sanyi, a cigánygyerek eltökélte, ő addig nem megy haza, míg egy új öltönyt nem kap. Katonaöltönyt vagy civilt, az neki mindegy. Legalább annyit adjanak, ha már ingyen dolgoztatták. Csinger azt latolgatta, kezdjen-e új életet. Van neki tisztességes foglalkozása — műszaki rajzoló —, de mit lehet azzal keresni? Majd elválik. Éliás bácsi, aki nem tudni, mi okból, elég rossz bőrben volt, az Úr diadalát zengte, akinek jósága mégiscsak meghozza a békét. Sinkó Miska nem csinált titkot abból, hogy neki van némi elszámolnivalója Budapesten a Rákóczi tér körül. A lebukásában „benne volt" valaki, azt még neki le kell kvittelni. Losonci Pista meg folyton csak a falujáról beszélt. Az idén szüretkor már ő fog puttonyozni.

— És a kolhozba belépsz-e majd? — gúnyolódott Hánzi.

— Ott is jobb lesz, mint itt, a pajtában.

— Közös vályú, közös paplan, közös asszony — mondta Hánzi az ismert szöveget.

— Mit járatod a szád? — támadt neki Pista. — Láttál már kolhozt? Nem láttál. Én láttam nem is egyet.

— És annyira megtetszett?

— Te csak beszélj a koncentrációs táborodról.

Hánzi elsomfordált.

Pista hozzám fordult.

— Én falun nőttem fel. A politikához nem nagyon értek. Ide se a politika miatt hoztak, csak mert hazalógtam a frontról. Eleinte azt hittem, téged is azért vágtak kóterbe. Most már tudom, hogy politikai vagy. Hánzi szerint kommunista, mint Ehrenreich. Mindenki azt mondja, hogy ti győztök. Hogy lesz akkor?

Szerencsére Pista hamar elálmosodott, nem kel-

lett hosszú előadást tartanom a szocializmusról. Hamar kiderült volna, hogy magam se sokat tudok róla. Mikor már az álmosságtól nem bírt követni, Pista csak annyit mondott:

— Az a fő, hogy hazamegyünk.

Drágos Mitru más véleményen volt. Másnap, mikor összetalálkoztunk, neki is úgy köszöntem, ahogy az néhány napja divatba jött:

— Megyünk haza, Mitru bácsi?

— Megyünk Hitler ellen — válaszolt az öreg.

— Ásóval, csákánnyal?

— Kapunk fegyvert is. Ha nem, szerzünk magunk.

Nemcsak a naptár jelezte a szeptembert, de az időjárás is. Szeles napok jöttek. Hideget és esőt hoztak. Nem védett bennünket a legdúsabb levelű fenyő sem. Áztunk-fáztunk, mint az erdei vadak. Beázott a pajta. A földpadlón tócsák keletkeztek. A védettebb sarkokban húzódtunk össze, hogy egymást óvjuk, melegítsük. De így is sokan meghűltek. Nem lehetett aludni a sok köhögéstől, szipogástól.

Mindenkin erőt vett az idegesség. A veszekedések, verekedések egymást érték. Csak Éliás bácsi őrizte meg bibliai nyugalmát. Nem bántott meg senkit, se tettel, de még rossz szóval sem. Igaz, felkelni is alig bírt a láztól. De azért kívánszorgott a munkahelyre, hogy ő se vonja ki magát a megpróbáltatás alól, amit a Gondviselés mért reánk.

Az amnesztiának meg se híre, se hamva. Az átnyargalásnak sem. Hiába vártam reggelenként Kővárit, nem hozta meg a várva várt bejelentést, hogy Magyarország szakított Hitlerrel, fegyverszünetet kért, meg ilyesmi. A szöveget már előre mondtuk volna, csak a kormány nem akarta megtenni, amit az egész ország várt.

A jó hír helyett jött, közeledett a front. Véget vetett a hosszúhegyi békés napoknak, illúzióknak.

Egy reggel parancsot kaptunk, ne induljon a század a vágási területre.

— Megjött az amnesztia!

Sanyi bejelentését fanyar mosoly fogadta.

Tíz óra felé egy zászlós jött fel. Kővári szobájából láttam meg, ahol valami kimutatáson dolgoztam.

Kíváncsian vártam vissza az erdészt, aki az őrnagyhoz ment. Egy negyed óra múlva szomorú hírrel tért vissza. A századot lerendelték a völgybe, a vasúthoz. Nem azért, hogy elszállítsák. Védőállásokat kell építeni a vasút mentén várható szovjet—román támadás elhárítására.

Negyed óra sem telt el, a munkásszázad már vonult is lefelé a völgybe vezető úton. Engem Kővári ott tartott. A jelentések elkészítésénél szüksége lesz rám, mondta. Cseppet sem irigyeltem a munkába menőket. Már eltűntek az útkanyarban, és még mindig hallottam Tuskó szitkozódását. Teljesen feléledt az utóbbi napok letargiájából. Mi lesz odalent? Ez a vadbarom most akarja kiadni minden felgyülemlett dühét.

Már sötétedett, mikor felvánszorgott a völgyből a rabszakasszal kiegészített 501-es munkászázad. Némán jöttek, mint akiknek már a beszédhez sincs erejük. Addig is rongyos és ázott volt a társaság, de most mintha pocsolyából másztak volna ki. Sebesültek is voltak közöttük. Egyiknek a keze, a másiknak a lába volt átkötve. A kötéseken vérfoltok éktelenkedtek. Mi volt odalent? Tán csak nem tüzeltek rájuk?

Egyelőre csak fedezékeket építettek. Az aknászok mély gödröket robbantottak a köves völgyben. A muszosoknak kellett a törmeléket összeszedni, a formátlan gödröket fedezékké képezni.

Szerszámot nem kaptak. Az éles, nehéz kövek nem egynek sebet vájtak kezén, lábán.

A „bevetésnek" volt halottja és egy komolyabb sebesültje is. Éliás bácsi egy kő alatt rogyott össze. A szíve szakadt meg a megerőltetéstől. Hiába figyelmeztették az öreget, hogy ne vigye folyton a legnehezebb köveket. Az aknászok állandóan ordítottak. Tuskó még rajtuk is túltett. Az öreg békét, nyugalmat szeretett volna. Cipelte a nehéz terhet, mint Krisztus a keresztet. Össze-összerogyott alattuk. A végén már fel sem állott.

A sebesült Drágos Mitru volt. Neki a karját tépte fel egy szilánk. Az aknászok figyelmeztetés nélkül robbantottak. Mitrut a nagypetri kórházba szállították. Szerencséje volt, hogy csak a karját érte az éles kőszilánk.

Este nem sokáig folyt a beszélgetés a pajtában. Fáradt volt mindenki.

Kivitték őket másnap is „sírokat ásni". Öt munkaszolgálatos az éjszaka megszökött. Tuskó káromkodott. Az őrnagyot unszolta, kérjen erősítést. Ha mást nem, egy szakasz árkászt. Ha a század szétszéled, nekik lesz bajuk. Az ő kezüket sebzik majd fel a kövek. Nekik kell a szétrobbantott törmeléket összeszedni. Zebegényi végighallgatta Tuskót, aztán beletemetkezett egy nemrég felfedezett, kutyabőrbe kötött Iliászba.

Aznap este nem jelentettek halottat, a kórházba sem szállítottak senkit. De azért volt szenzációja annak a napnak is.

Tuskó kiköttette Sinkót. Miskának sebes volt már mind a két keze. Kihallgatásra jelentkezett az árkász parancsnoknál, a zászlósnál. Mint régi árkász kérte, kössék be a kezét, és mentsék fel a munka alól. A zászlós azt mondta, hogy a többinek is sebes a keze. Ha mindenki leáll, ki fogja a követ hordani? Sinkó szerszámokat kért. Nincs —

volt a felelet. — Puszta kézzel nem dolgozok — makacsolta meg magát Miska.

A zászlós kurtán odaszólt Tuskónak. Tuskó két keménykötésű árkászt kért, azokkal szabályszerűen kiköttette Miskát. Fel is locsoltatta, mikor úgy látta, hogy Miska elvesztette eszméletét.

— Őt kellett volna kiköttetni, Tuskót — panaszkodott Kormos Sanyi. — Engem is hülyére vert. Azt csinál velünk, amit akar. Miska bácsi is csak mondja, hogy ő szokott elsőnek ütni.

Azt hittem, Sanyi kihúz egy nyaklevest a dühében még mindig fújó Miskától. De Sinkó csak elfordult, ledőlt a vackára, és a fejére húzta szakadozott pokrócát. Akkor se kelt fel, mikor megjött Hánzi a szenzációs hírrel:

— A 2. magyar hadsereg Kolozsvár és Marosvásárhely irányából támadást indított Románia ellen. Átlépte a bécsi döntésben meghúzott román—magyar határt.

Hánzi rákezdte:

Édes Erdély, itt vagyunk . . .

Szándékosan hamisan énekelte az Erdélyi indulót. Gúnyosan mosolygott hozzá, mintha azt mondta volna, hiába vártátok az átnyargalást, az amnesztiát. Hogy diadala teljes legyen, bemondta a másik friss hírt is. Az őrség egyik tagja most jött fel Nagypetriből. Német katonákat látott a csendőrség udvarán.

— Üzenj nekik, hogy van itt egy volksdeutsch — tört ki a keserűség Losonci Pistából.

— És ha már üzentem?

6

Másnap reggel szokatlan látogató érkezett Hosszúhegyre: egy német százados, halálfejes jelvénnyel a sapkáján. Egy csendőrfőhadnagy kísérte.

Az 501-est és a rabszakaszt felsorakoztatták a román pajta elé. Az SS-kapitány megszemlélte őket, utána Zebegényivel és a csendőrfőhadnagygyal együtt a kastélyba ment.

Egy félóráig lehettek Zebegényi szobájában. Utána elmentek. Az őrnagy ki sem kísérte őket. Hívatta Kővárit. Az erdész lesújtva jött vissza.

— Parancsot kaptunk, hogy számoljuk fel a tábort. A munkásszázadot és a megbízhatatlan rabokat az SS rendelkezésére kell bocsátanunk. Egy SS-különítmény jön értük. De a megbízható magyar foglyokat — természetesen magát is — itt hagyják. Ezt Zebegényi alkudta ki. Magukat átkísérik valamelyik Dél-Erdélyben harcoló magyar alakulathoz. Maguknak megengedték, hogy önként jelentkezzenek a frontra.

Kővári a padlóra nézett, lehet, szégyellte magát, hogy ilyen hírt hozott. Engem meg mintha letaglóztak volna.

— És mi lesz azzal, aki nem jelentkezik?

— Azt átadják az SS-nek.

— És velük mi lesz?

— Elszállítják őket. Vagy a lengyelországi frontra, vagy Németországba.

— És mit szól ehhez Zebegényi?

— Parancs, parancs.

Kővári még mondani akart valamit. Nehezen szánta rá magát.

— Kínos vitám volt az őrnaggyal. Kifogásoltam, hogy nem próbálja kihúzni a csávából, az SS markából a századot. Akit átadunk az SS-nek, afelett már ki is mondtuk a halálos ítéletet. Tudja ezt ő is.

Saját lelkiismeretét se tudta megnyugtatni. Nem volt ellenérve. Nekem támadt:

— Törődjön a saját bajával! A front se jobb a koncentrációs tábornál.

Nem adtam fel a vitát. Megkérdeztem:

— Mi értelme van Dél-Erdély megtámadásának?

Az őrnagy felkapta a fejét. De még mielőtt egy szót is válaszolt volna, megtoldottam:

— Egy töltényt is bűn feláldozni Hitlerért.

Tudtam róla, hogy ő sem hisz már Hitler győzelmében. De a dél-erdélyi akciót helyeselte.

— Lehet, hogy a vörösöket nem fogjuk megállítani sem mi, sem a németek. De egy ideig feltartóztatjuk őket: a Kárpátok szorosaiban, amit Dél-Erdélyben is megszállunk, a Királyhágón, a Tiszánál vagy a Dunánál, ha odáig eljutnak.

— És mit érünk el vele?

— Ha pár hónapra feltartóztatjuk az oroszokat, megelőzik őket az angolszászok. Erdélyt, Kelet-Magyarországot elveszítjük. De Nyugat-Magyarország angol—amerikai érdekszférába kerül. Feltámad az Osztrák—Magyar Monarchia. Habsburg Ottó nem hiába szövetkezett az amerikaiakkal.

*

Este a pajtában Sauermann Hánzi vitte a szót. Azzal állított be, hogy az SS százados, aki a táborban járt, egykori iskolapajtása.

— Norbert idevaló, Erdélybe. Kitűnően beszél románul is, magyarul is. Bejött a könyvtárba, ahol Deskével dolgozunk, mert csak azon át juthatott be a vadászterembe, ahová Zebegényi meghívta.

Norbert dülöngélt egy kicsit, bekonyakozhattak a parancsnoknál. Engem is csak akkor vett észre, mikor nekiment az íróasztalomnak. Arca nem sokat változott. Csak a szemüvege lett vastagabb.

Ujján több aranygyűrű csillog. Aranyból van szemüvegének a kerete is.

Norbert a száját is eltátotta a csodálkozástól, mikor rám ismert. Átölelt, megcsókolt. Konyak- és nikotinszag áradt belőle.

— Sauermann! Te itt vagy?

— Igen. A rabszázaddal hoztak ide — válaszoltam, de nem mentem bele a részletekbe. Norbert félreértett.

— Ne félj — nyugtatott. — Velem, az SS-tisztel bátran beszélhetsz.

Zebegényi figyelmesen magunkra hagyott.

Megkérdeztem Norbertet, mi járatban van.

— Értetek jöttem — felelte kertelés nélkül. — SS vagyok, láthatod. A nem kívánatos elemek kitelepítésével foglalkozunk. Jön a front. Üritjük a börtönöket, a munkatáborokat. Tiszta hátországot kell csinálni. Itt nem lesz árulás, mint Romániában — tette hozzá.

— Miből gondolod? — kérdeztem.

— A 2. magyar hadsereg átlépte a bécsi döntésnél kijelölt határt. A saját szememmel láttam. 1908-ban gyártott bivalyfogatos ágyúkkal indultak harcba a T—34-esek ellen. Azt hiszik, ezekkel fogják meghódítani Dél-Erdélyt.

— Te nem hiszel a győzelemben? — kérdeztem csodálkozva.

— Én a német győzelemben hiszek — mondta Norbert. — Erdély nem lesz a magyaroké. Göring már Antonescunak is megmondta egyszer, hogy Siebenbürgen inkább német, mint román vagy magyar. Holnap átveszünk benneteket — folytatta Norbert. — Ingyen. A kormány még pénzt sem kér értetek. Azt tehetek veletek, amit akarok. Téged átveszlek az SS-be. Te nem leszel rab. Oda veszlek magam mellé. Osztálytársak voltunk, együtt rúgtuk a focit. Auf Wiedersehen.

Norbert szalutált, és botladozva ment ki a szobából.

— Ilyen szerencsés embert még életemben nem láttam — irigykedett Csinger.

— Norbertnek szüksége lesz rám. Én ismerek itt mindenkit — hencegett Hánzi.

Pista nem bírta magában tartani, amit tőlem hallott.

— A katonákat nem adják át az SS-nek. Bennünket a frontra visznek magyar alakulathoz.

— Csak a megbízható katonákat — javította ki gúnyosan Hánzi. — A megbízhatók névsorát Deskével állítottuk össze. Zebi parnok és persze Norbert döntik majd el, ki marad rajta. Kiből lesz katona és kiből lesz . . . nem részletezem.

Másnap Kővári gondterhelten jött fel Nagypetriből.

— Mi újság? — kérdeztem izgatottan.

— A magyar csapatok bevonultak Aradra és Tordára. A román csapatok pedig Sepsiszentgyörgyre. Az utóbbiról az újságok hallgatnak. De aki bennfentes, az mind tudja. A hivatalnoksereg menekül. Aranyossy már elhagyta Nagypetrit. Azzal az ürüggyel, hogy „ősi fészkét, a felszabadult Tordát" megy viszontlátni. De a verebek is tudják Nagypetriben, hogy meglógott. Minden értékes holmiját elszállította.

— A feleségét is?

— Akarta, de Etelka nem ment vele. Aranyossy el akarta szállítani a bútorokat is. Azt meg Láposssyné nem engedte. Nem volt közös szerzemény, világosította fel vejecskéjét.

— Megkezdődött a kiürítés?

— Igen, bár hivatalosan ezt mindenki tagadja.

— Elmennek az ejtőernyősök, akik az anyaországból jöttek volt, a jó állásokat betölteni. Mennek velük erdélyiek is, akik félnek a kisebbségi sorstól. Azt mondják, elegük volt belőle a két vi-

lágháború között. De az erdélyi magyarság zöme itt marad. Több mint félmillió székely egy kupacban a Hargita tövében. Másfélmillió magyar Erdély-szerte . . .

Kővári jelentkezni ment a parancsnokhoz. Sápadtan jött vissza.

— Nagy baj van. Az SS-különítmény már holnap jön a munkásszázadért. Valamit tenni kellene. Mitru meg lent van a kórházban. Értesíteni kell Mitrut, de hogyan?

Volt Kővárinak még egy híre. Látta azok névsorát, akiket nem adnak át az SS-nek. Az én nevem nincs rajta. Ő ezt azonnal szóvá tette az őrnagynak. Hivatkozott arra, hogy én csak internált vagyok.

Zebegényi egy dossziét tett eléje. Sauermann besúgó jelentései voltak. Rólam is szó volt bennük. Barta Márton titkos kommunista. Ehrenreichhel együtt lázították a rabokat, munkaszolgálatosokat.

Kővári megpróbált védeni az őrnagy előtt. Sauermannt mindenki rágalmazónak, hazudozónak ismeri. Zebegényi őrnagy nem vitatkozott. Csak felhívta Kővári figyelmét, hogy ebben az esetben nem az az érdekes, kinek van igaza. Ha az SS-százados ragaszkodni fog, hogy engem is átvegyen, ő nem tudja megakadályozni.

— A legjobb lenne, ha azonnal lelépne — javasolta Kővári.

— És mi lesz a többiekkel?

— Mitrut kell értesíteni — válaszolt Kővári.

A vége az lett, hogy Kővári egy tarisznyába rakta tartalék erdészöltönyét. A tarisznyát a vállamra vettem, és szépen kisétáltam a kastélyból. Egy ideig ácsorogtam, aztán eltűntem az erdőben. Kővári kioktatott, melyik ösvényen jutok le a faluba úgy, hogy ne találkozzam azokkal, akik a szekérúton közlekednek.

7

Nagypetriben szomorú kép fogadott. A főutcán alig lehetett járni a sártól, pocsolyától, pedig ki volt kövezve. De mit érnek a macskakövek, ha már napok óta áztatja az utat az eső, és törik, rongálják a burkolatot a végeláthatatlan sorokban vonuló fogatok. Gépjárművet alig lehetett látni, de mást mindent: parasztszekeret, stráfszekeret, bricskát, konflist, még hintót is. Lovak, ökrök, tehenek, bivalyok, szamarak húzták a sokszor kerékagyig sárba süppedő alkalmatosságokat. Az ostorok pattogtak, az állatok nagyokat fújtak, a katonák káromkodtak. Átázva, átfázva, kimerülten kuporogtak köpenyeikbe bújva a járműveken. Imittamott feltűntek közöttük civilek is, férfiak lengyelkabátban, zergetollas kalapban, nők irhabundában, gyermekek bebugyolálva, hogy csak az orruk hegye látszott.

Nótaszó nem hangzott semerre, csak sírás, kiabálás, veszekedés. A kanyarokban a fogatok összeakadtak, a menet megállott. A sérült járműveket félretolták, hogy a többi folytathassa útját. A sár ráfröccsent a szekérre, lóra, emberre, bemocskolva lábbelijét, ruháját, de még az arcát is annak, akit végzete a szomorú menethez sodort.

Mitrut kellett értesítenem a századot fenyegető veszedelemről. A kórház után érdeklődtem. Hamar megtaláltam, de nem engedtek be. Kértem a portást, hívja ki Drágos Nelli ápolónővért. Pár perc múlva Nelli ott állott előttem fityulában, fehér köpenyben, kicsit sápadtan. Az éjszaka ügyeletes volt, nem aludt, de már letelt a szolgálata. Éppen készült haza. Csak Mitruval akart még szót váltani. Nagyon megörült, hogy bejöttem. Rosszkedvűnek látszom. Csak nincs valami bajom?

Sietni kellett. Kertelés nélkül elmondtam, veszélyben vagyunk. Mitru is, jó magam is és az

egész tábor. Nelli rögtön visszafordult, hogy értesítse a bátyját. Én az utcán vártam. Nem sokáig. Öt perc múlva Nelli már civilben, orvostáskájával a kezében lépett ki a kórházkapun. Mintha sápadtságából is bent hagyott volna valamit. Csinos volt egyforma fonalból készült zöld kötött kabátjában, sapkájában. Arcán bizakodó mosoly derengett.

— Elmegyünk mihozzánk. Jön Mitru is, csak megvárja, míg a sebét átkötik.

— De hiszen ő beteg . . .

— A kezét nem használhatja. Azért ha muszáj, felkelhet, bár jobb volna, ha pihenne. De Mitrut ha odakötnék, se maradna most az ágyban.

Elindultunk Nelli otthonába. Más körülmények között már a meghívás is boldoggá tett volna. De most másról volt szó. Vajon mit tanácsol Mitru? Neki biztosan lesz valami elképzelése.

Nelli szótlanul lépegetett mellettem. Elfogott az aggodalom. Még neki is baja eshet. Pedig őt semmiképpen sem szabad veszedelembe sodornunk.

Elhaladtunk a román templom mellett. Valami ünnep lehetett, a misének már vége volt, de a hívek még ott álltak a cinteremben. Mikor meglátták bennünket, mindenki felénk fordult.

Az ünneplők nyilván a legjobb ruhájukat vették fel, de így is vegyes képet mutatott a templom körüli gyülekezet. A legtöbben háziszőttes nadrágban, subában, bocskorban jöttek, kucsmával a fejükön.

Lupu pópa kucsmáját levéve nagyot köszönt Nellinek.

A távolból ágyúdörgés hallatszott.

Nelli összerezzent.

— Az egész kórház tele van sebesültekkel — nézett rám Nelli fáradtan. — Fiatal sebészünk nagy stréber, eddig mindig azt papolta, a sebészre áldás a háború, óriási lehetőség. Hát most benne vagyunk nyakig az áldásban. Azt beszélik, Horthy

is fegyverszünetet kért. A honvéd meg vérzik tovább.

Újra hallatszott az ágyúdörgés.

— Jönnek, közelednek — mondta halkra fogva a szavát Nelli. — Nagypetri előtt sem fognak megállni... Tegnap éppen a főorvos szobájában voltam, mikor váratlan látogatókat kaptunk. Daróczy főtörzsőrmester és két csendőr állított be. Közölték, hogy holnap délig mindenkinek el kell hagynia a községet. A főorvos persze hamar kitette a szűrüket. De az bizonyos, hogy itt már teljes a bomlás. Nagyon résen kell lennünk... Féltelek! — mosolygott rám Nelli bágyadtan.

Közben odaértünk a házukhoz. Drágosék zsindellyel fedett tornácos parasztházban laktak.

Ileana és a kisfia nem volt otthon. Nelli az utcára nyíló helyiségbe vezetett, a paraszthász tiszta szobáját rendezték be az ő részére. A szobában villany égett, nem petróleumlámpa, mint a többi parasztházban. A sarokban vaskályha duruzsolt.

A szobában rend volt és meleg. Az asztalon nyitott, vaskos könyv. Mellette jegyzetfüzet, ceruza.

— Bonctan, magyar nyelvű — világosított fel Nelli. — Azt tanulom. Románul vizsgáztam belőle, de meg akarom ismerni a magyar terminus technicusokat is.

— Ennek nagyon örülök — simogattam meg a haját.

— Ha ez neked olyan nagy öröm, megtanulom magyarul a fiziológiát, a farmakológiát, amit csak akarsz.

— Arra gondoltam, hogy a háború után ugyanarra az egyetemre iratkozhatnánk. Se nem Pécsre, se nem Kolozsvárra, hogy egyikünk se tehessen a másiknak szemrehányást. Mit szólnál hozzá, ha mindketten felmennénk Budapestre?

— Erre már én is gondoltam. Budapestre? Nekem ez nagy elégtétel lenne. Nem tudtam folytat-

ni az egyetemet Kolozsvárott, hát azért is folytatom Budapesten. Mégiscsak orvos leszek. De hova megyünk, ha meglesz a diplománk?

— Erre még én sem gondoltam — vallottam be őszintén. — De ezzel még azt hiszem, ráérünk.

Nellinek tréfára támadt kedve.

— Hát arra gondoltál-e, hogy — ha minden jól megy — lesz kicsink is. Milyen gyermekorvos lennék anélkül? Csak azt nem tudom, mi lesz a mi gyerekünk. Román-e vagy magyar?

— Ezt majd rábízzuk. Csak már ott tartanánk.

Ileana nyitott be. Zavarba jött. Azt hitte, Nellit egyedül találja.

— Baj van, nagy baj, jaj nekünk!

Azt hittem, Ileana is megtudta a századot fenyegető veszedelmet.

— Jön Mitru, és majd kitalálunk valamit — nyugtattam az asszonyt, de ezzel csak még jobban megijesztettem. Kiderült, nem tudott még semmit a Hosszúhegyen készülő dolgokról. Ő más veszedelemről hozott hírt. Visszajött a pópa fia, Lupu Traján. A saját szemével látta a csendőrség udvarán. Ott van egy német teherautó. Azzal jöttek az SS-katonák. Közöttük látta Lupu Trajánt. Német egyenruhában, halálfejes sapkában.

— Még csak ez hiányzott! — ijedt meg Nelli.

Ileana indult, hogy meleg ételt készítsen. Alig ment ki, jött is vissza, de halálsápadtan.

— Itt vannak! Lupu Traján meg Daróczy!

Nelli betuszkolt egy faliajtón át a szoba melletti kis kamrába. Onnan semmit sem láttam, de a vékony ajtón minden áthallatszott.

— Pálinkás jónapot! — köszönt Daróczy.

— Bună ziua! Bocsánat a zavarásért — ezt Lupu Traján mondta.

— Mit óhajtanak?

Nelli hangja egy cseppet sem volt barátságos.

— Ugye, jól sejtettem — gúnyolódott Daróczy.

— Mondtam én magának, nem fogadnak majd bennünket pálinkával. Még cujkával sem. Pedig én azt nem is szeretem. Meg se innám, ha adnának se.

— Itt nem kap se pálinkát, se cujkát — vágott vissza Nelli. — Mondják meg, mit akarnak. Fáradt vagyok. Egész éjjel nem hunytam le a szemem. A kórház tele van sebesültekkel. Délután vissza kell mennem.

— Hol a bátyja? — kérdezte kemény, hivatalos hangra váltva Daróczy.

— Sebesült ő is. Hol lehetne? Mit akarnak tőle? Leviszik dolgozni olyanokkal, akiknek fogalmuk sincs a biztonsági előírásokról. A bátyám egész életére kacska marad. Azért ki a felelős? Azt keressék!

— Hozzám sincs egy barátságos szavad?

Ezt Traján vetette közbe. Nelli válaszra se méltatta.

Traján folytatta.

— Nem akarsz megismerni? Úgy jártam ide, mint a második otthonomba.

— Az egy más ember volt — válaszolt Nelli.

— A ruhám nem tetszik?

— Az sem.

— Hát a bátyád nem hordott idegen egyenruhát? Még dicsekedett is vele, hogy vörös csillag volt a sapkáján, 1919-ben Kun Béla hadseregében.

— Vörös csillagot hordott, nem halálfejet.

Féltem, Nelli túlságosan messzire megy.

— Ajánlattal jöttem — szólalt meg újra Traján. — Megbeszéltem Daróczy főtörzsőrmester úrral. Meg a német parancsnokommal is. Holnap kiürítik Nagypetrit. Elintéztem, hogy téged is felvegyenek az egyik autóra. Gyere velünk. Egész életemben szemrehányást tennék magamnak, ha itthagynálak.

— Egyszer már itthagytál, 1940-ben, amikor optáltál. Ha vallásos volnék, tíz misét mondatnék az

apáddal, hogy akkor sem hallgattam rád. Ha Muntyán Grigor kérne, vele százszor inkább elmennék, a farkasok közé is.

— Csakhogy a másik alternatíva nem Muntyán Grigor lesz — váltott fenyegető hangra Lupu. — Ha nem jössz önként, jössz másképp. Az SS-különítménnyel, mint a bátyád meg többiek. Elkísérheted őket a koncentrációs táborba.

Daróczy vetett véget a vitának: — Mondtam én magának, Lupu úr, a kisasszony nem szereti a csokoládét. Kár is volt neki felkínálni. Annyi baj legyen. Bevágjuk a rabok közé és kész. Maga, Lupu úr, most itt marad, és vigyáz a kismadárra. Én meg elmegyek, megkeresem a bátyját. Visszajövünk ide. Addig megpróbálhatja, hátha négyszemközt igent mond a kisasszony.

Az ajtócsapódás jelezte, hogy Daróczy eltávozott.

Elhatároztam, előbújok rejtekhelyemről, csak várok egy keveset, míg a csendőr távolabb lesz. Dal hallatszott be a kamrába. Traján énekelte a halálosztagok indulóját: — Moartea numai moartea legionară... A dal után román beszéd hallatszott, Traján könyörgő hangon, Nelli felháborodottan beszélt. Az egyre hevesebb szóváltásból váratlanul magyar szót ismertem fel. Nelli kiáltott: — Segítség! Segítség!

Kinyitottam a kamraajtót. Traján szemben állott velem. Rögtön észrevett. Elengedte Nellit, aki ösztönösen hozzám futott védelmet keresve.

— Ááá — tátotta ki a száját a meglepetéstől Lupu. De ahogy észbe kapott, már nyúlt is a zsebébe. Pisztolyt rántott elő.

— Örvendek, hogy megismerkedhetem az úrral — gúnyolódott diadalittasan Traján. — Ez egyszer azonban rossz időben jött ide. Itt ön teljesen felesleges.

Traján rám emelte a pisztolyát, és lőtt. Még mi-

előtt megakadályozhattam volna, Nelli elém vetette magát. Mind a három golyó őt érte.

Traján pisztolyából nem jött több lövés, hiába próbálgatta. Mikor látta, hogy én sértetlen maradtam. sarkon fordult, kifutott a szobából. Utána iramodtam. Mire a házból kiértem, Traján már az utcaajtót csapta be maga után.

Visszasiettem Nellihez. Vértócsában feküdt a szőnyegen. Beszaladt Ileana is. Nem kellett sokat magyaráznom. Az asszony orvosért futott. Nelli mozdulatlanul feküdt, csukott szemmel, szólítottam, élesztgettem, de hiába. A nekem szánt golyók örökre elnémították.

Mitru hamarabb érkezett meg, mint a felesége. Az átéltek után csak nagy erőlködéssel tudtam elmondani, hogyan történt a tragédia. Azt is elmondtam, rövidesen visszajön Daróczy, aki őt ment keresni. Mitru pár percig gondolkozott. Aztán csak annyit mondott:

— Azonnal el kell mennünk. Nem szabad, hogy itt találjanak minket. Se magát, se engem.

— És mi lesz Nellivel? — Nem akartam elmenni. Még mindig reméltem. Hátha az orvos tehet még valamit.

— Nellin, szegényen már nem segíthetünk. — Mitru alig tudta a sírást elfojtani. — A többieken, akik a hegyen vannak, talán még igen. A gyilkost most nem foghatjuk el. Ne várjuk meg őket. Fegyver most még csak náluk van.

Némán vettünk búcsút Nellitől. Úgy léptünk ki a házból, mintha száz kötéllel húznának vissza mindkettőnket.

8

A kertek alatt lopakodva, vissza-visszatekintve osontunk ki a faluból. Onnan már az erdő védett. Mitru jól ismert minden gyalogösvényt, tán még a vadcsapásokat is. Másfél-két órát gyalogoltunk némán egymás mellett. Nellire gondoltunk, Mitru is, én is. Egyszer csak feltűnt Grigor csárdája. Beléptünk. De más volt az, mint mikor tudtam, Nelli is odajön.

Mitru a söntésben maradt Grigorral, én az úriszobába léptem, hogy ne zavarjam őket. Losonci Pistát találtam bent Szerénával. Az ajtónyitásra rebbentek szét. Szeréna zavarában ment mindjárt kifelé.

Pista csodálkozott, hogy még csak idáig jutottam. Azt hitte, már messze járok Hosszúhegytől. Észrevették, hogy eltűntem. Hánzi dühöngött, toporzékolt. Még Zebegényit is meggyanúsította, hogy segített a szökésemben. Követelte a parancsnoktól, jelentse tüstént a szökést, küldjön ki járőröket a keresésemre, riadóztassa a környéket. Kiderült, hogy rajtam kívül megszökött még öt munkaszolgálatos, és eltűnt Csinger, a szélhámos is, Kormos Sanyival, a cigánygyerekkel együtt. Sinkó Miska látta őket, mikor elhagyták a körletet.

Zebegényi nem küldött járőrt senki után. Nem fog az őrséggel fogócskát játszatni a hosszúhegyi erdőben. Ellenben szigorú utasítást adott, hogy vigyázzanak azokra, akik még megmaradtak. De ezt is inkább csak azért, hogy fedezze magát. Lement utána Nagypetribe, sorsára hagyva a századot, vagyis inkább Tuskóra, aki mint a veszett kutya szalad összevissza. Búcsút mondott neki Pista is. Egyelőre ide jött. Menne tovább, de nincs hova.

Szeréna könnyes szemmel hozta be a szokásos rántottát a vele járó fröccsel. Kint értesült Nelli haláláról. Együtt átkoztuk Lupu Trajánt meg Da-

róczyt. — Nincs Isten, ha ezek megússzák — méltatlankodott Szeréna. Pedig minden arra vall, hogy büntetlenül hagyják majd el a falut. Akkor meg nem fog meggörbülni a hajuk szála sem.

Pedig Grigornak is lenne még velük elszámolnivalója. Hányszor véresre verte Daróczy! Pedig Grigor csak cujkát árult a búcsúsoknak. Daróczy rajta töltötte ki a bosszúját. Ott vannak mindketten a rováson. De úgy látszik, hiába. Rajta van Aranyossy is. Megúszta ő is. Azt mondják, nem jön már vissza Nagypetribe. Búcsú nélkül hagyta el a falut, örökre.

Bejött Mitru. Szeréna, mintha felkérték volna, kihívta Pistát, hasítson neki egy kis tüzelőfát.

Mitru mindjárt vele kezdte, Pistával. Itt nem maradhat. Ő is fel van róva Grigor baltáján. Szeréna miatt. Muntyánnak hiába próbálnánk a lelkére beszélni. Nem lehet tudni, mikor önt fel a garatra. Akkor nem beszámítható. Pista életveszélyben van, ameddig itt tartózkodik Grigor tanyáján.

Lassan nyílott az úriszoba ajtaja. Ismeretlen férfi lépett be, de nem egyedül. Vállára támaszkodva sántikált mellette — Simon István.

Mitru átvette Simont az ismeretlentől. Összeölelkeztek. A másik férfi Varga György néven mutatkozott be. Azt is megmondta, ő Kővári Károly erdész sógora. Hetyke bajuszáról, csizmaszárral viselt bakancsáról is ráismerhettem volna. Kezében kisebbfajta koffert hozott. Csak odatette a szék mellé, ahova leülni készült.

Simont nagy baj érte. Mitru az asztalhoz ültette. Az egyik lábát egy másik székre helyezte. Simon nadrágszára ketté volt hasítva. A hasadáson átvérzett kötés látszott ki.

Varga és Simon egy helyen „dekkoltak". Hogy miért tartózkodott ott Simon István, az a koffer tartalmával lehetett összefüggésben. Egy órával ezelőtt hagyták el menedékhelyüket. Nem önként.

SS-járőr járt arra. Utánuk lőttek. De már bent voltak az erdőben. Nem találtak rájuk. Csak egy eltévedt golyó. Az fúródott Simon lábszárába.

Mi sem vigasztalhattuk jó újsággal az érkezőket. Simon szemében könnycseppek jelentek meg. Percekig nem tudott megszólalni.

Nem adhattuk át magunkat érzelmeinknek, veszélyben volt nemcsak a hosszúhegyi tábor, de az erdőpetri csárda is. SS-ek vagy a csendőrök bármely pillanatban meglephetnek bennünket. És mindennek tetejében Simon járni se tud egyedül.

Visszajött Losonci Pista, bevontuk őt is a tanácskozásba. Aztán megszületett a terv.

Mitru és Pista felmennek a táborhoz. Körülkémlelik, felveszik a kapcsolatot Kővárival, a rabokkal meg a munkaszolgálatosokkal. Aztán majd meglátják, mit kell tenniük. Még az éjszaka, mert holnapra már jönnek az SS-ek a foglyokért.

Simon, Varga és jómagam a csárdában maradunk. Egyikünk állandóan őrt áll. Ha hívatlan látogatókat kapunk, kiiszkolunk a vészkijáraton, elrejtőzünk a házig nyúló kukoricásban. Ha a veszély elmúlik, visszatérünk az úriszobába.

A tervvel mindenki egyetértett. Losonci Pista sem tiltakozott ellene. Nem kérdezte, miért menjen ő Mitruval, és miért nem én. Így nem kellett Grigorra hivatkoznunk. Mitru és Pista rögtön indult. Már délutánra járt az idő, sietniük kellett.

Szeréna nem neheztelt ránk, amiért Pistát eltávolítottuk. Inkább megkönnyebbült. Mikor bejött, hogy a konyhába vigye Simont, a sebét kimosni, odasúgta nekem: Köszönöm, köszönöm. Grigor nyilván előtte sem titkolta, hogy Pista is a rovásson van.

Varga Gyurival maradtam. Kővári sógora politizálni kezdett.

— Milyen éveket éltünk át. Az ilyenek rontják

meg az embereket. Itt van ez a Trajan. Nem volt ez rossz gyerek. És mi lett belőle? A Vasgárda csinált gyilkost a szerencsétlenből. Én ismertem őket. Negyvenben, a bécsi döntés után, mikor hazafelé jöttünk Botoşaniból, engem is megtámadott egy vasgárdista zsivány...

— Miért voltak Botoşaniban? Munkán? — Csak azért kérdeztem Vargát, hogy beszédet halljak. Ha csönd volt körülöttem, megjelent előttem Nelli halotti arca.

— Hadimunkán voltunk Botoşani mellett, százával, de lehet ezrével is magyarok — magyarázta Varga. — Tankcsapdákat meg lövészárkokat ástunk. Étlen-szomjan, rongyosan. De itthon sem volt sokkal jobb sorunk. Igaza volt Bokor komámnak. Mielőtt kivitték a Keleti Frontra, azt mondta: — Nekünk az lett volna jó, ha a román király csapatai után nem jön be a Horthy hadserege. A bárót meg a csendőröket hozták, nem a szabadságot.

Visszajött Simon. Szeréna támogatta. Leült az asztal mellé. Sebesült lábát az asszony helyezte a mellette levő székre.

— Nagyon kedves, hálásan köszönöm — ismételgette Simon. — Ha már olyan kedves a kocsmárosné asszony, lenne nekünk egy kérésünk. Helyezze el ezt a koffert valami jó helyre. Ami benne van, nem szem elé való portéka.

Szeréna már vitte volna a koffert, de nem bírta felemelni. Varga Gyuri segített neki. Ő cipelte ki a „csempészárut".

Nem kérdeztem Simontól, mi van a kofferban. Mégis megmondta, mikor ketten maradtunk.

— Rádiókészülék van benne. Nemcsak venni lehet rajta, hanem adni is. Jól működik. De itt már befejezte a pályafutását. Holnap-holnapután ideérnek a felszabadító csapatok. Úgy volt, hogy viszem fel Budapestre. Ott még használ veszik egy ilyen masinának. De ezzel a lábbal bajo-

san indulhatok el. Mire meggyógyul, átmegy rajtam a front. Akkor már nehezebb lesz Budapestre jutnom. Ráadásul ilyen csomaggal. Pedig elő van már készítve minden. Várnak. Ezt a koffert meg még inkább.

Szeréna meg Gyuri egy feltűnően szép fiatalasszonnyal jöttek vissza.

— Könyörüljenek rajtam! Ha nem segítenek, elvesztem. Elemésztem magam — kesergett az új vendég.

— Hogyan segíthetnénk mi, koldusok a főjegyző úr feleségén? — szerénykedett a kocsmárosné, de volt a szavaiban káröröm is.

— Akkor vert meg engem a jóisten, mikor igent mondtam neki — sírt a fiatalasszony.

— Miért mondott igent? Akkor kellett volna meggondolni.

Varga Gyuri nyilván a sógorát ért megaláztatásra gondolt, ezért tett szemrehányást.

— Tudom én azt. Nagyot vétettem — sírt Etelka. — Már nem is tehetem jóvá. Engem arra neveltek, hogy engedelmeskedjem. De elég volt. Inkább elmegyek a pokolba, de nem követem Aranyossyt.

— Ha nem akar elmenni, miért nem maradt otthon? Azért nem kell idejönni. — Varga Gyuri csak nem akart enyhülni.

— Félek Daróczytól. Aranyossy őt bízta meg, hogy vigyen utána Debrecenbe. Ő oda menekült. Csendőrrel akar elhurcoltatni a szülőfalumból, édesanyám házából.

— Miért nem védi meg az édesanyja? Ő volt mindig annyira oda kosztosáért . . .

— Ne legyen már olyan kegyetlen! — korholta Gyurit Szeréna, akinek a szíve már megesett a szerencsétlen asszonyon.

— Édesanyám sem akarja, hogy Aranyossy után

menjek. Eddig mindig azt mondta, a rossz házasságot is az oltár előtt kötik. De már ő is látja, hogy Aranyossy maga az átok. Ha otthon maradok, a csendőrökkel vitet el. El kellett jönnöm. De hova menjek? Én már csak egy emberben bízom. Oda igyekeztem, fel a hegyre, a táborba Kővári Karcsihoz. Útközben hallottam, hogy Daróczy erre portyázik. Azért siettem be ide.

Szerénának nem kellett több magyarázat. Ha Daróczy erre kószál, akkor bejön a csárdába is. Gyorsan kituszkolta Etelkát, hogy elbújtassa. Csak mi, férfiak maradtunk az úri szobában.

Kémleltünk, néztünk volna ki az ablakon, de már besötétedett. Szeptemberben voltunk már. Abban állapodtunk meg, hogy én kimegyek a söntésbe, és az ajtóból lesem az utat. Gyuri meg Simon a szekrényajtóhoz húzódnak, hogy veszély esetén hamar kijussanak a vészkijáraton. Én sietek majd utánuk. Megbeszéltük a tervet Grigorral és Szerénával is.

Nem sokáig kellett őrt állnom. Hamar meglátam Daróczyt. Ketten közeledtek. Kísérőjét már nem volt időm felismerni. Siettem be az úriszobába. Egy pillanat, és a titkos ajtón át már kint is voltunk.

Meghúzódtunk a kukoricásban, nem messze a csárdától. Szerencsénk volt, hogy Daróczyék nem hoztak magukkal kutyát. Anélkül nem fedeznek fel bennünket. Majd csak elmennek, ha nem találnak senkit a csárdában. Etelkát biztosan jól eldugta Szeréna. Csak Mitruék ne érkezzenek meg addig, míg a csendőrök itt vannak. Ha jönnének, fel kell őket tartóztatnunk.

Figyeltük a csárdához vezető utat, a csárda kijáratát, meg persze az ablakokat, ahonnan fény világított. Szerénának nyilván a csendőr parancsára, meg kellett gyújtania a petróleumlámpákat. Lehet, Daróczyék a csárdában vacsoráznak. Csak

ne kezdjék vallatni a csárdabelieket. Grigor nem fog elárulni bennünket. Szeréna se igen. De ha megtalálják Etelkát, könnyen értesülhetnek rólunk is. Jó lesz felkészülni a menekülésre.

Erre azonban nem volt szükség. Nem tudni, mi okból, a lámpák hirtelen kialudtak. Először a söntésben, aztán az úriszobában. Feszülten figyeltünk. Különös hangokat hallottunk, de lövést egyet sem. Aztán síri csend lett. Mintha teljesen kihalt volna a csárda.

Cselre gondoltunk. A csendőrök így akarnak lépre csalni bennünket. Higgyük azt, már elmentek.

Hogy meddig vártunk, pontosan nem tudom. Egyszer csak azt láttuk, hogy újra meggyújtják a lámpákat, és váratlanul megjelent az ajtóban Szeréna

— Kész a vacsora! — adta le a megbeszélt jelszót. ami azt jelentette, mehetünk vissza. a veszély elmúlt.

Nem akartunk előjönni. A csendőrök még nem távoztak el az épületből.

— Kész a vacsora! — kiáltotta újra Szeréna.

Nem jelentkeztünk. Az asszony a keresésünkre indult. Simon és Varga még jobban behúzódtak a kukoricásba. Én meg odaosontam a sötétben Szerénához, hogy megkérdezzem, mi van.

— Jöhetnek vissza — közölte a kocsmárosné. A sötétben is láttam. fel van dúlva.

— És a csendőrök? — kérdeztem.

— Nem ártanak azok többet a légynek sem. Se Daróczy, se Lupu Traján, aki a csendőr őrmesterrel jött

Szeréna még arra kért, ne faggassuk Grigort.

Még mindig nem akartunk hinni az asszonynak. Először csak egyedül mentem be a csárdába. Csak mikor a saját szememmel győződtem meg, hogy Szeréna igazat mondott, hívtam be társaimat. De ők már nem láttak nyomokat sem.

Már teljesen besötétedett. Hosszúhegyről még mindig nem érkezett senki. Simont lefektettük három összetolt székre. Kimerült a vérveszteségtől. Gyurival megegyeztünk, hogy egymást felváltva őrködünk. Sorsot húztunk. Én kezdtem. Leheveredett Gyuri is. Pár perc múlva aludtak mindketten.

Vihar kerekedett. Már mikor feljöttünk Mitruval, láttuk, hogy gyülekeznek a felhők. — Ez jó lesz — jegyezte meg Mitru. Az ablakból figyeltem az égzengést. Olyan förgeteg támadt, amilyet még nem láttam Hosszúhegyen. Mindent elnyelt a süvítő szél. A fák a csárda körül zúgtak, recsegtek. Időnként fülsiketítő robbanás jelezte, hogy a szél is részt vesz olykor a fadöntésben. Cikáztak a villámok, megvilágítva a csárda előtti térséget. De nem tűnt fel a fényben senki emberfia.

Már éjfél közeledett. Akkor vette volna át az őrszolgálatot Varga Gyuri. Azon morfondíroztam, felköltsem-e vagy ne. Olyan jóízűen horkolt, hogy sajnáltam megzavarni. Felébredt mégis.

Kopogtattak az ablakon. Grigor nyilván beriglizte a söntés ajtaját. Felismertem az ablakon át Kővári hangját. Kiszóltam Grigornak, nyissa ki az ajtót.

Az erdész egyedül jött. Mitru és Losonci az egész táborral együtt felkerekedtek, és elindultak a román határ felé. A vihar a legjobbkor jött. Az őrök behúzódtak a kastélyba. Könnyű volt őket egy kupacban lefegyverezni. Még ők kérték a szökevényeket, vigyék magukkal a fegyvereket is. Könnyebben elhiszik nekik, hogy megtámadták őket. Pedig erőszakot csak Sinkó Miska alkalmazott Tuskóval szemben. Az altiszt nem akart velük menni. Pedig a szökevények megállapodtak abban, hogy magukkal viszik Tuskót, nehogy katonáin álljon bosszút. Magukkal vitték Sauermann Hánzit is — soknak volt tőle számonkérnivalója. Egyedül Deske

maradt a bezárt őrökön kívül a kastélyban. Őt fel se költötték.

Tanakodtunk, mit tegyünk. Kővári felajánlotta, elvezet bennünket is a határra, vagy egy jól elrejtett vadászkunyhóba. Úgyis csak egy-két napot kell már várni. Eliszkol rövidesen Daróczy is, Lupu Traján is.

Elmondtuk, hogy tőlük már nem kell félnünk.

Kővárinak nem volt sok ideje a csodálkozásra. Szeréna behívta a másik szobába. Nem Etelkát hozta be hozzánk. Jobb is volt így. Ő se maradt velük. Az asszonyi szolidaritás legyőzte a női kíváncsiságot. Szerénán látszott, azt szeretné, ha az egykori szerelmesek kibékülnének, ahogy a regényekben történni szokott, talán éppen, mert a nők is úgy akarják.

Nekem újra Nelli jutott eszembe. Miért nem szökhettem el én is rabtársaimmal. El innen! Messzire Hosszúhegytől, Nagypetritől, ahol minden őt idézi fel bennem.

Megkérdeztem Simon Istvánt, nem vihetném-e fel a koffert én Budapestre. Az öreg egyszerre felderült. Ő is gondolt már erre. Hogy magam jelentkeztem a feladatra, így még jobb.

Címet adott hármat is. Csak valami papír kell, hogy ide való vagyok. Akkor útiköltség nélkül is felutazhatok Pestre. Csak bemondom, hogy erdélyi menekült vagyok.

— Abban nekem már nagy tapasztalatom van — jegyeztem meg. — És van már némi helyismeretem is.

Két nap múlva Kővári Károly erdész papírjait nyújtottam át a Keleti Pályaudvaron az igazoltató járőrnek.

Tartalom

A transzport 5

Az öregcserkész tábora 40

Betyárfészek 101

Zúg az erdő 154